

วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดงควัตรของพระนักศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

นุสบา สืบชมภู

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2564

วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดงควัตรของพระนักศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

นุสบา สืบชมภู

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2564

AN ANALYSIS OF DHUTANGAWATPRACTICEFOR THE MONK STUDENTSAT
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
ISAN CAMPUS

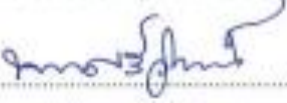
NUTSABA SUEPCHOMPHU

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2021

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดคงควัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ชื่อนักศึกษา : นุสบา สิบขมภู
ชื่อปริญญา : ศาสตาสถาปนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2564
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทรชัย อุทาพันธ์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระครูปลัดสุรวุฒิ จนฺทสมฺโม, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

.....
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :
ประธานกรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทอมหวล บัวระภา)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทรชัย อุทาพันธ์)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)

.....
(พระครูปลัดสุรวุฒิ จนฺทสมฺโม, ดร.)

กรรมการ

.....
(พระมหาสมบัติ คุณเมสโก, ดร.)

กรรมการ

.....
(ดร. ประจัน ชะชีกุล)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic : An Analysis of Dhutangawat Practice for the Monk Students at Mahamakut Buddhist University Isan Campus
Student's Name : Nutsaba Suepchomphu
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2021
Member (Advisor) : Asst.Prof.Dr. Phattharachai Uthaphun
Member Co-Advisor : Phrakrupalad Surawut Candadhammo, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master of Arts Program Buddhism and Philosophy

Dean of Graduate School

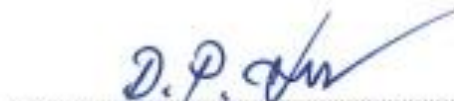
(Phrasravinayaphon, Dr.)

Dissertation Committee:
Chairman

(Asst.Prof.Dr. Homhuan Buarabha)

Member/(Advisor)

(Asst.Prof.Dr. Phattharachai Uthaphun)

Member/Co-Advisor

(Phrakrupalad Surawut Candadhammo, Dr.)

Member

(Phramaha Sombat Kunasako, Dr.)

Member

(Dr. Prachan Chachikul)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดงควัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ชื่อนักศึกษา	: นุสบา สิบชมภู
ชื่อปริญญา	: ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช	: 2564
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทรชัย อุทาพันธ์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: พระครูปลัดสุรวุฒิ จนทมนโม, ดร.

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดงควัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดงควัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดงควัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสารโดยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และผู้วิจัยได้มีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีประชากร คณาจารย์และพระนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ปีที่ 4 ที่จะจบการศึกษาจำนวน 21 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า: พระชุดงควัตรในกรอบทางพระพุทธศาสนา คือ กลุ่มพระสงฆ์ที่มุ่งดำเนินตามทางขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในทางด้านการปฏิบัติมีความมักน้อยและสันโดษ ไม่ยึดติดในศักดิ์ไม่เกี่ยวข้องกับทางโลก ปลีกวิเวก หาคความสงบ มุ่งสู่การบรรลุธรรมจนถึงพระนิพพาน คำว่าชุดงควัตร เน้นแปลตามตัว หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลสประกอบด้วยข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ เรียกว่าชุดงควัตร 13 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับความอดทน และความเพียร ความไม่หน่ายจากสังคัม มุ่งต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจภายในของแต่ละบุคคล

การปฏิบัติธรรมชุดงควัตร ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ซึ่งได้จัดกิจกรรมการ “ชุดงควัตร” ทุกปีเพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้ข้อวัตร เกี่ยวกับชุดงควัตร และที่สำคัญคือการกำจัดกิเลส ทำให้จิตใจสงบสุข และเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ อานิสงส์ที่เกิดจากการปฏิบัติชุดงควัตรคือ ทำให้พระที่จาริกไปตามสถานที่ต่างๆ อยู่อย่างสมถะเสียสละลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่านเป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียรการท่องไปในที่ต่างๆ เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีหลักการวัตถุประสงค์เป็นแบบอย่างเฉพาะและมีแนวทางการปฏิบัติชุดงควัตรที่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและตามแนวการปฏิบัติของพระอริยะสงฆ์เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต, หลวงปู่ดูลย์อตุโล, หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโนและท่านพ่อลี ธมฺมธโร เป็นต้น

การวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดุจดวงค์ตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานมีความสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธรรมดุจดวงค์ตรตามแนวทางพุทธศาสนาเถรวาททั้ง 3หมวด กล่าวคือ หมวดจีวร หมวดบิณฑบาต และ หมวดเสนาสนะ ผลการปฏิบัติทำให้พระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีความสงบระงับจากนิเวรณ 5 ประการ

คำสำคัญ: ดุจดวงค์, พระนักศึกษา, วิทยาเขตอีสาน

ABSTRACT

Thesis Topic	: An Analysis of Dhutangawat Practice for the Monk Students at Mahamakut Buddhist University Isan Campus
Student's Name	: Nutsaba Suepchomphu
Degree Sought	: Master of Arts
Program	: Buddhism and Philosophy
Anno Domini	: 2021
Advisor	: Asst.Prof.Dr. Phattharachai Uthaphun
Co-Advisor	: Phrakhrupalad Surawut Candadhammo, Dr.

The objectives of the research were as follows: 1) to study Theravada Buddhist Dhutanga practice, 2) to study the Dhutanga practice of Buddhist monk students in Mahamakut Buddhist University Isan Campus, and 3) to analyze Dhutanga practice of Buddhist monk students in Mahamakut Buddhist University Isan Campus. This research was a qualitative research focused on documentary research. The study analyzed the data from primary documents and related research primarily and the researcher collected field data by in-depth interviews with faculty and 4th year monk students of Mahamakut Buddhist University Isan Campus altogether 21 people.

The results were as follows; In Buddhism, the monks practicing Dhutanga are strong-minded monks following the path laid down by the Lord Buddha focusing on seclusion and modesty, detach from prestige, secular and search for the peace to reach enlightenment. Dhutanga means shaking off or removing defilements, and it is consisted of 13 topics. The practitioners can choose to practice voluntarily and it is not necessary to practice every topic of Dhutanga because it depends on endurance of the practitioners to remove defilement of each person.

Dhutanga practice is annually arranged by Mahamakut Buddhist University Isan campus. The university has the purposes to train the Buddhist monk students to know about Dhutanga that is the way to remove the defilement and preserve the peaceful mind. The benefits of practicing Dhutanga are to live in moderation and reduction on consumption resulting peace conducive to the meditation. Dhutanga is the way that Buddhist monks travel to the place to place and stay modestly to train the mind and it is related with Buddhist Tipitaka and the way of the most renowned mindfulness and meditation monks such as Luang Pu Mun Puritato, Luang Pu

DulUttaro, Luang Pu MahaBuaoyannasumpunno, and the most venerable Lee Dhammatharo.

The analytical study of Dhutanga practice of Buddhist monk students in Mahamakut Buddhist University Isan Campus had the consistent with the principles of Dhutanga practice according to the three categories of Theravada Buddhism, namely yellow robe, alms bowl, and Senasana (abode). The results of practicing Dhutanga of the students of Mahamakut Buddhist University Isan Campus found that they could find peace from five hindrance

Keywords: Dhutanga, Buddhist Monk Students, Isan Campus

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดี รองอธิการบดี คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และบุคลากรทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร รวมถึงขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา และขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี

ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์ และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมพระครูปลัดสุวรรณี จนฺทมโม,ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความสะดวกด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโททุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบคุณครอบครัวและญาติมิตรทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

นุสบา สืบชมภู

สารบัญย่อ

ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 โดยจัดเรียงตามคัมภีร์ ค่าย่อ และคำเต็มของชื่อคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มท. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป้อนาสก	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.น. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิตทานวรรค	(ภาษาไทย)
องจตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	เอกกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)

คัมภีร์/อรรถกถาอื่นๆ

ขุ.สุ.อ.	=	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวรรค อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิสุทธ. (ไทย)	=	วิสุทธิมรรค			(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ.	=	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	อรรถกถา	(ภาษาไทย)

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้แบบเลข 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า ตัวอย่าง เช่น ที.ม. 10/26/15. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 10 ข้อที่ 26 หน้าที 15 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญคำย่อ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภูมิภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	2
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
2 การปฏิบัติธรรมจุดดวงจันทร์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	13
2.1 ความหมายและความสำคัญของจุดดวงจันทร์.....	13
2.1.1 ความหมายของจุดดวงจันทร์.....	13
2.1.2 ความสำคัญของจุดดวงจันทร์.....	16
2.2 ประเภทของจุดดวงจันทร์.....	19
2.3 องค์ประกอบ แนวปฏิบัติและอานิสงส์ของจุดดวงจันทร์.....	20
2.3.1 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร (จีวรปฏิบัติสังยุตต์).....	20
2.3.2 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับบิณฑบาต (ปิณฑปาตปฏิบัติสังยุตต์).....	23
2.3.3 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับเสนาสนะ (เสนาสนปฏิบัติสังยุตต์).....	28
2.3.4 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับความเพียร (วิริยปฏิบัติสังยุตต์).....	34
2.4 ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติจุดดวงจันทร์.....	36
2.4.1 สัปปายะ.....	36
2.4.2 ปัจจัย 4.....	37
2.5 แนวปฏิบัติจุดดวงจันทร์ของพระสาวกในครั้งพุทธกาล.....	39
2.5.1 พระมหากัสสปเถระ.....	39
2.5.2 พระราหุลเถระ.....	43

2.6	สรุป.....	50
3	พระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	53
3.1	ข้อมูลทั่วไปของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	53
3.1.1	ชื่อส่วนงาน ที่ตั้ง และประวัติความเป็นมาโดยย่อ.....	53
3.1.2	ที่ตั้ง.....	54
3.1.3	ประวัติความเป็นมามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน.....	55
3.1.4	ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ.....	57
3.1.5	โครงสร้างองค์กร และโครงสร้างการบริหาร.....	58
3.1.6	หลักสูตรและจำนวนนักศึกษา.....	59
3.2	หลักสูตรระดับปริญญาตรี.....	60
3.2.1	ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาในระดับ ปริญญาตรี พ.ศ. 2559ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกรมฐาน.....	60
3.3	โครงการการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปี การศึกษา 2563.....	62
3.3.1	โครงการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปี การศึกษา 2563.....	62
3.3.2	กำหนดการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปี การศึกษา 2563.....	62
3.4	สำนักปฏิบัติธรรม วัดมกุฏวิมุตตคีรี (ภูเขาด).....	64
3.5	การปฏิบัติธุดงค์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	65
3.5.1	ความเข้าใจการปฏิบัติธรรม และธุดงค์.....	65
3.5.2	ธุดงค์วัตรในความเข้าใจของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	66
3.5.3	องค์ประกอบ แนวปฏิบัติและอันสงฆ์ของธุดงค์.....	68
3.6	สรุป.....	77
4	วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	80
4.1	วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	80
4.2	วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.....	84
4.3	วิเคราะห์คุณประโยชน์ และอันสงฆ์ การปฏิบัติธุดงค์วัตร.....	90
4.4	สรุป.....	91
5	บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	92
5.1	สรุปผลการวิจัย.....	92

5.2 อภิปรายผล.....	97
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	99
บรรณานุกรม.....	100
ภาคผนวก.....	103
ภาคผนวก ก หนังสือแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย.....	104
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์.....	109
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	111
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	114
ประวัติผู้วิจัย.....	121

สารบัญแผนภูมิภาพ

	หน้า
แผนภูมิภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“อุตงค์” นั้น มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ฤตงค์ คือวัตรหรือแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าอนุญาตไว้ให้แก่พระสงฆ์สำหรับเลือกนำไปปฏิบัติเพื่อมุ่งให้เป็นแนวปฏิบัติเพิ่มเติมของพระสงฆ์ที่ตั้งใจสมาทานความเพียร เพื่อมุ่งขัดเกลาทางจิตใจ เพื่อกำจัดกิเลส โดยฤตงค์นี้เป็นเพียงวัตรหรือแนวทางการประพฤติที่ไม่ใช่ศีลของพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ และการปฏิบัติฤตงค์ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น การถือฤตงค์ตามความหมายในพระไตรปิฎกสามารถเลือกสมาทานได้โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับรูปแบบ ฤตงค์เป็นแนวทางเอื้อให้ผู้ปฏิบัติได้มีความวิเวกปราศจากความวุ่นวายจากสังคัมเพื่อมุ่งต่อการปฏิบัติธรรมทางจิตอย่างเข้มงวด พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลิศในหมู่พระภิกษุสงฆ์ด้วยกัน พระมหากัสสปะเถระก็เป็นหนึ่งในพระสงฆ์ทั้งหลายที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเลิศจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พระมหากัสสปะเป็นสาวกที่สำคัญรูปหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติที่งดงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย โดยเฉพาะบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นคำสั่งสอนขององค์พระศาสดาและได้ขนานนามว่า ผู้เป็นเลิศในทางฤตงค์ และเป็นผู้นำในการปฏิบัติกิจต่างๆ ให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นผู้ที่มีความมักน้อย สันโดษ มีจริยวัตรที่งดงาม นับได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คณะสงฆ์ในสมัยครั้งพุทธกาลได้เป็นอย่างดี โดยปกติท่านจะถือฤตงค์ 3 ข้ออย่างเคร่งครัด คือ 1) ถือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร คือ ท่านจะไม่ยอมใช้ผ้าจีวรที่หายกล้านามาถวายให้ 2) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คือ อาหารที่ฉันต้องเป็นอาหารที่ท่านได้มาจากการเที่ยวบิณฑบาตเท่านั้น 3) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร คือ ท่านพอใจอยู่ในเสนาสนะป่า ซึ่งนิยมเรียกว่า อรัญญวาสีแปลว่า “พระป่า” นั่นเองในปัจจุบันนี้ มีการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรตลอดทั้งอุบาสกอุบาสิกาได้ฝึกตน การฝึกปฏิบัติเป็นสิ่งที่ดี จึงมีหลักการอยู่มากมายในการบำเพ็ญเพียร และมีการปฏิบัติตามหลักฤตงค์วัตร ซึ่งคำว่า “ฤตงค์” นั้น แปลตามตัวหมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลสในวิสุทธิมรรค ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับความอดทน และความเพียร ฤตงค์วัตรแต่ละข้อก่อให้เกิดอานิสงส์ต่อตัวผู้ปฏิบัติและก่อนที่จะลงมือปฏิบัติผู้ปฏิบัติต้องกล่าวคำสมาทานฤตงค์วัตรข้อนั้นๆก่อน(ระแบบ จตถาโณ: 2545) ฤตงค์วัตรซึ่งประกอบไปด้วย 13 ข้อ คือ 1) ปังสุกุลิกังคฤตงค์ 2) เตจวีรกกังคฤตงค์ 3) ปิณฑปาตีกังคฤตงค์ 4) สปัตทานจาริกังคฤตงค์ 5) เอกาสนิกังคฤตงค์ 6) ปัตตปิณฑิกังคฤตงค์ 7) ชลุปัจฉาภัตติกังคฤตงค์ 8) อารัญญิกังคฤตงค์ 9) รุกขมุลิกังคฤตงค์ 10) อัปโภกาสิกังคฤตงค์ 11) โสสานิกังคฤตงค์ 12) ยถาสันถติกังคฤตงค์ และ 13) เนสัชชิกังคฤตงค์ ฤตงค์วัตรที่กล่าวมาถือได้ว่า เป็นเจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติฤตงค์วัตร(จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี: 2540, น.12)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้จัดโครงการฝึกอบรมกรรมฐาน นักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติประจำปี โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริม

บุคลิกภาพของพระนักศึกษา, นักศึกษาให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธา มีความรับผิดชอบตัวเอง และสังคม, เพื่อพัฒนาจิตใจและเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้แก่ประชาชน, เพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เพื่อให้เห็นแนวทางการปฏิบัติตามหลักธุดงค์หรือหลักปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษา ต่างจากครั้งพุทธกาลหรือไม่อย่างไรและเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้อย่างไร ตลอดทั้งเป็นการรักษาข้อวัตรต่างๆไว้ไม่ให้สูญหายเพราะฉะนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยต้องการวิเคราะห์ในการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน อันจะยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาต่อไป

1.2 คำถามของการวิจัย

- 1.2.1 สารัตถะการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- 1.2.2 หลักการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานเป็นอย่างไร
- 1.2.3 การศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.3.2 เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
- 1.3.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น และวิเคราะห์หลักด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้วางไว้ ดังนี้

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ โดยมีขอบเขตขั้นตอนในการศึกษาด้านเนื้อหา ดังนี้

ขอบเขตด้านเอกสาร คือ พระไตรปิฎก ได้แก่ 1. เอกสารปฐมภูมิ 2. เอกสารทุติยภูมิ

1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ตามขอบเขตของเนื้อหา คือ ศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาการปฏิบัติธรรมชุดง้วนัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักการ วัตถุประสงค์ และผลกระทบหรือผลการปฏิบัติธรรมของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานเท่านั้น แล้วนำส่วนที่ได้ศึกษานั้นมาวิเคราะห์ถึงแนวทางการปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ประกอบด้วย 1. ปังสุกุลกัณฑ์ 2. เตจวีริกัณฑ์ 3. ปิณฑปาตีกัณฑ์ 4. สप्तานจาริกัณฑ์ 5. เอกาสนิกัณฑ์ 6. ปัตตปิณฑิกัณฑ์ 7. ชลุปัจฉากัณฑ์ 8. อารัญญิกัณฑ์ 9. รุกขมูลิกัณฑ์ 10. อัปโภกาสิกัณฑ์ 11. โสสานิกัณฑ์ 12. ยถาสันถติกัณฑ์ และ 13. เนสัชชีกัณฑ์¹ ว่าเป็นอย่างไร

1.4.2. ขอบเขตด้านประชากร

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่สำคัญ โดยมีพระคณาจารย์ และพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ปีที่ 4 ที่จะจบการศึกษาซึ่งจะต้องได้ออกไปปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ภาคปฏิบัติรวมทั้งหมดจำนวน 21 รูป ดังนี้

1.4.2.1 คณาจารย์ จำนวน 5 รูป

1. พระมหาวิศักดิ์ ชาตสุโภ
2. พระมหาวิรุธ วิโรจน์, ผศ.ดร
3. พระมหาสมบัติ คุณเสโก, ดร.
4. พระครูสังฆรักษ์ทวี อภโย, ดร.
5. พระครูปลัด สุรวุฒิ จนทนมโม, ดร.

1.4.2.2 พระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ปีที่ 4 ที่จะจบการศึกษาซึ่งจะต้องได้ออกไปปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ภาคปฏิบัติ ประกอบด้วย พระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มีจำนวน 4 รูป พระนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 1 รูป พระนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ สาขาการปกครอง มีจำนวน 10 รูป และพระนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ มีจำนวน 1 รูป

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยเรื่องนี้ กำหนดศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีขอบเขตระยะเวลาตั้งแต่ มีนาคม พ.ศ. 2564 – กันยายน พ.ศ. 2564

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และผู้วิจัยได้มีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์

¹วิสุทธิ. 1/73-104

เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1.5.1 ชั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสาร และเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.5.1.1 การดำเนินการสำรวจและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก

1.5.1.2 การดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียน และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1.5.1.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษา

1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1.5.2.1 นำข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกมาทำการแยกแยะ จัดประเภท ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย

1.5.2.2 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการแยกแยะ จัดประเภทมาอธิบายให้ความหมายตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย

1.5.2.3 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการแยกแยะ จัดประเภท ให้ความหมายนำไปเขียนลงในบทต่าง ๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาของงานวิจัย

1.5.2.4 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการแยกแยะ จัดประเภท ให้ความหมาย ที่เขียนลงในบทต่าง ๆ มาศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน พร้อมทั้งสรุปและเสนอแนวความคิดประกอบกับทัศนะของผู้วิจัยต่อไป

1.5.2.5 ขอคำแนะนำ ปรีक्षा ความเห็นจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์นำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบและนำข้อเสนอแนะมาปรับข้อมูลให้ถูกต้อง

1.5.2.6 ดำเนินการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำบทสัมภาษณ์มาถอดเทปและบันทึกเพื่อนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ตามที่ผู้วิจัยกำหนด

1.5.2.7 นำเสนอการศึกษาศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมดุษฎีของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร

บทความ งานเขียน และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โดยผ่านข้อมูลคุณภาพแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1.5.3 ชี้นำเสนอผลงานการวิจัย

ในการวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนเป็นแบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่างๆ ตามลำดับและเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยเรื่องวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ผู้ศึกษาคาดว่า จะได้รับประโยชน์จากการวิจัยเรื่องนี้ ดังนี้

1.6.1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรม-ชุดคัมภีร์ตามหลักในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.6.2 เพื่อศึกษาหลักการ วัตถุประสงค์ ของการปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1.6.3 เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดคัมภีร์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับ หลักการปฏิบัติชุดคัมภีร์ที่ปรากฏในเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นบรรทัดฐานต่อการวิจัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จตถาโณ) กล่าวถึง ชุดคัมภีร์ในหนังสือธรรมปริทรรศน์ว่า ชุดคัมภีร์เป็นวัตรจริยาพิเศษ สำหรับช่วยในการขัดเกลากิเลสและปิดกั้นกระแสแห่งอารมณ์ช่วยให้เป็นผู้สันโดษ มกน้อยขึ้นเป็นข้อปฏิบัติที่ใครสมครใจจะทำหรือไม่ก็ได้เพราะไม่ใช่กิจจำเป็นหรือวินัยที่ต้องปฏิบัติตามโดยส่วนเดียวแต่เป็นข้อที่ท่านแสดงไว้สำหรับผู้ต้องการจะใช้วิธีนี้เป็นอุบายวิธีในการขัดเกลากิเลสเท่านั้น การชุดคัมภีร์มีส่วนช่วยให้เกิดความมกน้อย สันโดษ ยินดีในที่สังัด ปราศจากความเพียรเพิ่มส่วนแห่งอริยะธรรม คือศีล สมาธิปัญญา วิมุตติวิมุตติญาณทัสสนะให้สูงขึ้นได้วิธีหนึ่ง เช่นเดียวกับกุศลธรรมเหล่าอื่นๆ²

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมมจิตโต) และคณะกล่าวถึงชุดคัมภีร์ ในหนังสือวิมุตติมรรคว่า ชุดคัมภีร์หมายถึงอุบายวิธีเครื่องขัดเกลากิเลส ให้เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มกน้อยสันโดษ เพื่อความผ่องใสของศีล การถือชุดคัมภีร์นั้นเป็นจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติตามเหมือนวินัยแต่

²พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จตถาโณ), *ธรรมปริทรรศน์ 2*, (กรุงเทพมหานคร : ศรีสมบัติการพิมพ์, 2529), หน้า 500.

เป็นข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ตามแต่ใครจะสมัครใจถือปฏิบัติและสำเร็จได้ตามการสมานาน คือ ด้วยการอธิษฐานใจหรือเปล่งวาจากล่าวคำสมานานเป็นข้อ ๆ ไป³

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระรูดงค์กัมมัฏฐานในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่าโดยทั่วไปพระรูดงค์กัมมัฏฐาน ต้องรักษาศีลอย่างบริสุทธิ์ไม่ให้มีตำหนิหรือในกระบวนไตรสิกขา เพราะศีลเป็นเครื่องรองรับเป็นฐานของสมาธิทำให้สมาธิเกิดง่ายและต้องอยู่โดยมั่นคงศีลต้องดีก่อน สมาธิจึงจะดีได้นอกจากนั้น ในการท่องเที่ยวแสวงหาที่สัปปายะสำหรับอบรมจิต ต้องฝ่าอันตรายต่างๆ นานา พระป่าท่านมีความเชื่อมั่นว่า ศีลที่บริสุทธิ์จะเป็นเกราะป้องกันที่ดีที่สุด บทวิเคราะห์ปฏิบัติพาพระป่าสายพระอาจารย์มั่นภูริทตฺโต มีปฏิบัติคือ มีข้อวัตรและปฏิบัติต่างๆ คือรูดงค์ 13 ชั้นวัตร 14 มีอาคันตุกวัตรเป็นต้น เป็นปฏิบัติที่ทำได้ยากและลำบากเพราะเป็นการปฏิบัติที่ทวนกระแสโลกทั้งทางกาย วาจาและทางใจ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของรูดงค์มีจำนวน 28 ข้อข้อที่ 1 การหาเลี้ยงชีพบริสุทธิ์ข้อสุดท้าย ทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง⁴

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ได้กล่าวถึงพระมหากัสสปเถระในหนังสือตำนานพระอรหันต์ 8 ทิศ ว่า ท่านเป็นบุตรของกบิลพราหมณ์กัสสปโคตร พระมหากัสสปเถระนั้น โดยปกติท่านจะถือรูดงค์ 3 ข้อ อย่างเคร่งครัด คือ

1. ถือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรคือ ท่านจะไม่ยอมให้ผู้จีวรที่หายกนำมาถวายให้
2. ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรคืออาหารที่ฉันต้องเป็นอาหารที่ท่านได้มาจากการเที่ยวบิณฑบาตเท่านั้น
3. ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรคือ ท่านพอใจอยู่ในเสนาสนะป่า ซึ่งนิยมเรียกว่า อรัญญวาสีแปลว่า “พระป่า” นั้นเอง⁵

หลวงปู่จันทา ถาวโร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อุบายภาวนา” ว่ารูดงค์แปลว่าเครื่องอย่างกิเลส เครื่องกลั่นกรองกิเลส เครื่องนำออกจากทุกข์โทษภัยน้อยใหญ่ของบรรพชิตผู้มีจิตมุ่งหวังเพื่อที่จะพาตนข้ามโอฆสงสารไปนิพพานตามพระพุทธรองค์และเหล่าพระอริยสาวกทั้งหลาย เมื่อเข้ามาบวชแล้วนั้นจะต้องเป็นผู้มีกน้อยสันโดษ การประพฤติวัตรปฏิบัตินั้นจึงจะเป็นไปเพราะรูดงค์เป็นเครื่องกลั่นกรองกิเลส เป็นเครื่องขัดเกลาความชั่วทุกสิ่งอย่างแม้แต่พระพุทธรเจ้าก็ทรงเจริญมาก่อนถึง 6 พรรษาจึงได้ตรัสรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แจ่มแจ้งประจักษ์ขึ้นในตัวของพระองค์เป็นอรหันต์ผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลสนั่นเอง⁶

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

³พระเมธีธรรมภรณ์(ประยูรธมมจิตโต) และคณะ, *วิมุตติมรรค*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 26-39.

⁴พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 8,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 326.

⁵พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), *ตำนานพระอรหันต์ 8 ทิศ*,ยุวพุทธชลบุรี ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์เป็นแบบบรรณาการ งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอุดมวิชากร (เหมือน อินทโชติ) (ชลบุรี:ม.ป.ท, 2528), หน้า 15-16.

⁶หลวงปู่จันทา ถาวโร, *อุบายภาวนา*, (กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, 2548), หน้า 20.

พระมหาศรัณยุพลญาณโร (นุชมิตร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา)” เกี่ยวกับการรุดงค์ว่าความที่ตนเองปรารถนาความรู้แจ้งแห่งชีวิต จึงได้ออกรุดงค์ปฏิบัติอยู่ในป่า แม้จะมีความทุกข์ยากลำบากก็ขอให้ลำบากเพียงในชาตินี้ชาติต่อไปจะไม่ยอมให้ทุกข์เช่นนี้อีกต่อไป ผู้อยู่ในป่าจะต้องศึกษารุดงค์ 13 ข้อ มีอะไรบ้างต้องเรียนให้หมดให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เพราะเป็นสิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตที่ดำรงอยู่ในภาวะของภิกษุที่ออกรุดงค์” ท่านครูบาเป็นผู้มีคุณธรรมสูง ท่านเดินรุดงค์ที่ไหนก็ตามจะระลึกถึงคุณของโยมผู้ให้อาหาร น้ำ ดื่มน้ำ และความห่วงใยแก่ท่าน ดังนั้นสิ่งที่จะตอบแทนโยมได้ก็คือการแสดงคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นการตอบแทนที่บริสุทธิ์กว่าวัตถุอื่นใดในโลกท่านจะทำอย่างนี้มีได้ชาติ⁷

พระมหาสุชญา โจนณาโณ (ยาสุกแสง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติรุดงค์ของพระโมคคัลลานะเถระว่า พระโมคคัลลานะเถระได้กล่าวสอนแก่ภิกษุทั้งหลาย เราทั้งหลายถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร พอใจในอาหารที่อยู่ในบาตรด้วยการเที่ยวแสวงหา ได้มามีจิตมั่นคงดีภายใน พึงทำลายเสนามัจจุราชได้ เหมือนช้างทำลายเรือนอ้อ พระโมคคัลลานะเถระถือได้ว่าเป็นกำลังในการช่วยเหลือพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา เป็นระยะเวลาอันเริ่มตั้งแต่ปฐมโพธิกาลจนมาถึงปัจฉิมกาล นับตั้งแต่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาท่านจึงมีคำสอนสำหรับเป็นเครื่องเตือนใจแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง⁸

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)” พบว่า รุดงค์ต่างๆ จะเป็นเครื่องสนับสนุนส่งเสริมให้พระรุดงค์กรรมฐานสามารถเที่ยวจาริกบำเพ็ญสมณธรรมไปในที่ต่างๆ ได้เป็นอย่างดีทั้งนี้เพราะท่านถือเอาธรรมเป็นเครื่องสำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใดทั้งหมด และประการสำคัญรุดงค์เหล่านี้เป็นกรอบหรือแนวทางในการปฏิบัติที่ช่วยกำจัดกิเลส เพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นในทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นข้อปฏิบัติที่พระภิกษุหรือฆราวาสปฏิบัติได้ยาก เพราะล้วนแต่เป็นสิ่งที่ขัดขืนจิตใจทั้งนั้น รุดงค์เป็นเครื่องขัดเกลาก่อนจะเห็นได้ว่าลักษณะของพระป่ามีลักษณะที่เอื้อต่อการบำเพ็ญสมณธรรม การฝึกอบรมบรรพชิตในพุทธศาสนาด้วยหลักรุดงค์จึงมีประโยชน์ที่เอื้อต่อตนเอง หมั่นสั่งสมและต่อพระพุทธศาสนา สามารถได้บรรลุได้อย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากรุดงค์มิใช่บทบัญญัติจึงต้องเกิดความศรัทธาหากปฏิบัติแล้ว ศีล สมาธิปัญญา เจริญก็ควรสมทานต่อไป⁹

⁷พระมหาศรัณยุ พลญาณโร (นุชมิตร), “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา),” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2546, หน้า 18-19.

⁸พระมหาสุชญา โจนณาโณ (ยาสุกแสง), “การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2540, หน้า 51.

⁹พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน), “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2542, หน้า 77.

นายจิตรเทพ ปิ่นแก้ว ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคุณลักษณะเฉพาะของพุทธสาวก : กรณีศึกษาหลวงปู่ หล้าตาทิพย์ (พระครูจันทสมานคุณ)” พบว่า จากประวัติของพระมหากัสสปะสรูป ได้ว่าท่านเป็นผู้มีคุณลักษณะเฉพาะอยู่หลายอย่าง เช่น เป็นผู้ถือธุดงค์ 3 ข้อ คือ ถือบถนผ้าบังสุกุลจีวร เป็นวัตร ถือบถนบิณฑบาตเป็นวัตร และถืออยู่ป่าเป็นวัตรอย่างเคร่งครัด เป็นผู้มักน้อยสันโดษ มีความเมตตา กรุณาและเป็นประธานสงฆ์ในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 นับว่าเป็นบทบาทหรือคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของท่าน ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทรงธุดงค์ความเป็นผู้ทรงธุดงค์จึงจัดเป็นคุณลักษณะเฉพาะของท่าน¹⁰

อัมพร จันทรตัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่า ธุดงค์หมายถึง วัตรปฏิบัติพิเศษอันเคร่งครัดอย่างหนึ่งเพื่อกำจัดกิเลส และปิดกั้นกระแสอารมณ์ช่วยให้มักน้อย สันโดษ และเป็นอุบายในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญาหรือการเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นวัตรปฏิบัติที่ใครจะสมัครใจจะทำหรือไม่ก็ได้ไม่ใช้กิจจำเป็นแต่เป็นข้อปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้สำหรับผู้ปรารถนาจะใช้เป็นอุบายวิธี¹¹

สรุปจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่านักวิชาการได้ให้ความสำคัญของคำว่า “ธุดงค์” ซึ่งมีการปฏิบัติมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เป็นข้อวัตรปฏิบัติ 8 ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า “ธุดงค์ 8” จนถึงปัจจุบัน ธุดงค์ คือวัตรหรือแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าอนุญาตไว้ให้แก่พระสงฆ์สำหรับเสีอกนำไปปฏิบัติเพื่่อมุ่งให้เป็นแนวปฏิบัติเพิ่มเติมของพระสงฆ์ที่ตั้งใจสมาทานความเพียร เพื่่อมุ่งขัดเกลาทองจิตใจ เพื่อกำจัดกิเลส ธุดงค์นี้เป็นเพียงวัตรหรือแนวทางการประพฤติที่ไม่ใช่ศีลของพระสงฆ์ พระสงฆ์จะเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ และการปฏิบัติธุดงค์ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น การถือธุดงค์ตามความหมายในพระไตรปิฎกสามารถเลือกสมาทานได้โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับรูปแบบ เช่น การถืออรัญญิกังคะ (อยู่ป่า) โสสานิกังคะ(อยู่ป่าช้า) เพราะธุดงค์เป็นแนวทางเอื้อให้ผู้ปฏิบัติได้มีความวิเวกปราศจากความวุ่นวายจากสังคม พระมหากัสสปะเป็นสาวกที่สำคัญซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติทั้งดงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ได้รับการขนานนามว่า ผู้เป็นเลิศในทางธุดงค์ และเป็นผู้นำในการปฏิบัติกิจต่างๆ ให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่มีความมักน้อย สันโดษ มีจริยาวัตรทั้งดงาม นับได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คณะสงฆ์ในสมัยครั้งพุทธกาลได้เป็นอย่างดีในวิสุทธิมรรคผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับความอดทนและความเพียร ธุดงค์วัตรแต่ละข้อก่อให้เกิดอานิสงส์ต่อตัวผู้ปฏิบัติและก่อนที่จะลงมือปฏิบัติผู้ปฏิบัติต้องกล่าวคำ สมาทานธุดงค์วัตรข้อนั้นๆก่อน ธุดงค์วัตร ประกอบไปด้วย 13 ข้อ คือ 1. ปังสุกุลิกังคะ ธุดงค์ 2. เตจวิริกังคะธุดงค์ 3. ปิณฑบาติกังคะธุดงค์ 4. สปัตทานจาริกังคะธุดงค์ 5. เอกาสนิกังคะธุดงค์ 6.

¹⁰นายจิตรเทพ ปิ่นแก้ว, “ศึกษาคุณลักษณะเฉพาะของพุทธสาวก : กรณีศึกษาหลวงปู่หล้าตาทิพย์ (พระครูจันทสมานคุณ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, หน้า 37.

¹¹นางสาวอัมพร จันทรตัน, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2550, หน้า 9.

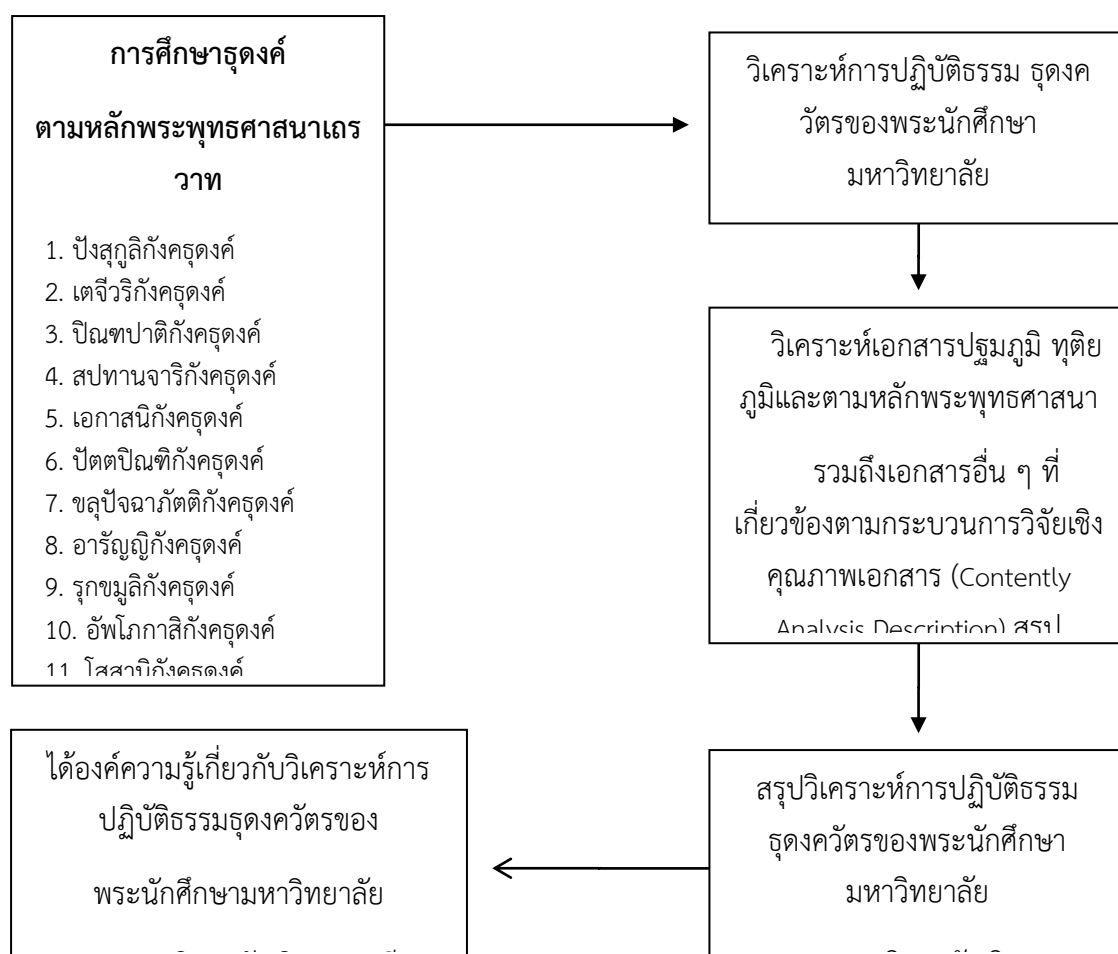
ปัตตปิณฑิกังคุดงค์ 7. ขลุ่ปัจฉิมกัตติกังคุดงค์ 8. อารัญญิกังคุดงค์ 9. รุกขมุลิกังคุดงค์ 10. อัฟโภกาสิกังคุดงค์ 11. โสสานิกังคุดงค์ 12. ยถาสันถติกังคุดงค์ และ 13. เนสัชชิกังคุดงค์

คุดงค์วัตรที่กล่าวมาถือได้ว่าเป็นเจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตน เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติคุดงค์วัตร ดังนั้น การปฏิบัติคุดงค์วัตรนี้เป็นการปฏิบัติตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิบัติ ไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากหลักธรรมข้ออื่นๆ ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงกระแสแห่งธรรมความเข้มงวดแห่งการปฏิบัตินี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมได้ง่าย เพราะหลักคุดงค์วัตรที่กล่าวมาในเบื้องต้นจะคอยขัดเกลาให้กิเลสของผู้ปฏิบัติเบาบางลง สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน ได้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายอรัญวาสีเน้นการปฏิบัติในป่า มักน้อย สันโดษ 2) ฝ่ายคามวาสีเป็นฝ่ายปริยัติ พระสงฆ์ฝ่ายนี้เน้นการศึกษาเล่าเรียนตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระคุดงค์ที่สร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร หลวงปู่มั่นเป็นศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์เสาร์เป็นศิษย์ของท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งเป็นฝ่ายธรรมยุต ส่วนพระคุดงค์ที่เป็นสายมหานิกาย คือ สายของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี สายของหลวงพ่อบุชชา กตปุญฺโญ แห่งวัดสังฆทาน จังหวัดนนทบุรี และสายของหลวงพ่อบุชชิต ปุทฺธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี สายของหลวงพ่อบุชชิต ปุทฺธทาสเน้นทั้งปริยัติและปฏิบัติไปด้วยกัน ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมคุดงค์ ก็คือการศึกษาข้อปฏิบัติของพระคุดงค์ ว่ามีข้อปฏิบัติอย่างไร และอะไรเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญ การปฏิบัติส่วนใหญ่จะเน้นถือการอยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ป่าเช้าเป็นวัตร อยู่โคนไม้เป็นวัตร เป็นต้นซึ่งข้อวัตรปฏิบัติเหล่านี้พระพุทธรเจ้าได้บ่งชี้ ถึงความสำคัญ และเน้นย้ำให้สาวกปฏิบัติธรรมในป่า ภูเขา ถ้า มาตั้งแต่ในครั้งสมัยพุทธกาล การปฏิบัติคุดงค์จึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติเนื่องจากอัครสาวกในพุทธกาลได้ดำเนินตามทางขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างบรรลุผลในการปฏิบัติกันมาก และการปฏิบัติคุดงค์ยังให้อานิสงส์ต่อผู้ที่ปฏิบัติ ช่วยให้ผู้ที่ปฏิบัติพัฒนาทางด้านจิตใจ พัฒนาการทางด้านปัญญาญาณ และสะท้อนออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ดูเป็นที่น่าเลื่อมใส หรือเป็นพระสงฆ์ที่มีปฏิภาณ งดงามเพียบพร้อมนั่นเองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้ให้ความหมายของ “คุดงค์” ไว้ว่า คุดงค์เป็นวิธีที่สามารถกำจัดกิเลสได้แบบเฉียบพลันทันตาเห็น และเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ อานิสงส์ที่เกิดจากการปฏิบัติคุดงค์คือทำให้พระที่จาริกไปตามสถานที่ต่างๆ อยู่อย่างสมถะ เสียสละลดละอุปโภค บริโภค ทำให้จิตของท่านเป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สุขความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียรการท่องไปในที่ต่างๆ เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติ ระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา แนวทางการปฏิบัติคุดงค์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน มีการปฏิบัติตามหลักคุดงค์ เช่น การถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ในแต่ละวันจะบริโภคอาหารเพียงมื้อเดียวเมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้น ก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลย นอกจากนี้ ปานะ หรือน้ำดื่ม การถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร คือเมื่อเจ้าหน้าที่จัดที่พักให้ก็พักปรักกรดอาศัยในที่นั้นๆ โดยไม่เลือกว่า สะดวกสบาย หรือถูกใจหรือไม่ และอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยต้องศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมคุดงค์ของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน คือการจาริกคุดงค์ไปสถานที่ต่างๆ ในป่าที่ไม่ค่อยจะมีบ้านคนอาศัยอยู่ ค่าที่ไหน ปรักกรดอาศัยอยู่ที่นั่น และ

จาริกธุดงค์ไปในบ้านเล็กๆที่อยู่ไกลจากตัวเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นสถานที่ที่คุบาอาจารย์ ได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้ว คือการเดินทางรอยคุบาอาจารย์ ในส่วนนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จุดประกายให้ผู้ศึกษาได้มุ่งประเด็นศึกษาไปที่การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้เห็นแนวทางการปฏิบัติตามหลักธุดงค์ หรือหลักปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ต่างจากครั้งพุทธกาลหรือไม่อย่างไร และเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้อย่างไร ตลอดทั้งเป็นการรักษาข้อวัตรต่างๆ ไว้ไม่ให้สูญหายโดยการศึกษาวิเคราะห์สาระัตถะในการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน อันจะยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาต่อไป

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

รูดงควัตร หมายถึง เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติเป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลสทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้นไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมากเหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปมิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง ถ้าทำเพื่อลาภ เพื่อชื่อเสียง ต้องอาบัติทุกกฏ

การปฏิบัติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตามหลักแห่งองค์คุณคือญาณเป็นเครื่องกำจัดกิเลสหรือสมาทานเจตนาอันเป็นเหตุแห่งการประพาสทำลายกิเลส เป็นเครื่องกำจัดธรรมอันเป็นข้าศึกมุ่งเพื่อทำลายกิเลสของตนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติโดยการปฏิบัติเคร่งครัดขึ้นเพื่อเผากิเลสให้เหือดแห้ง โดยการปฏิบัติรูดงควัตรแห่งความเป็นอุบายขัดเกลากิเลส ใช้หลักแห่งการส่งเสริมความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ยินดีในที่สุด ประารถความเพียรเพิ่มส่วนแห่งอริยธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้สูงขึ้นได้วิธีหนึ่ง กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ รูดงควัตร ชื่อ ตบะ เพราะเผาผลาญความละโมภด้วยอำนาจแห่งตณหา แม้จะไม่ใช้ทางมัชฌิมาปฏิปทาโดยตรง แต่ก็เป็นอุบายเพื่อเข้าถึงมัชฌิมาปฏิปทาที่แท้จริงได้ เพราะเป็นการฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด ทำให้เป็นคนใจเด็ดมันคงควรแก่การตรัสรู้และรูดงควัตรนี้เป็นเพียงจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม

การปฏิบัติธรรมรูดงควัตรของพระนักศึกษา หมายถึง การปฏิบัติธรรมรูดงควัตรของพระนักศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งจะจบการศึกษาระดับปริญญาตรี เข้าร่วมการปฏิบัติธรรมอบรมกรรมฐานตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 ซึ่งกำหนดไว้ในหมวด 9 การปฏิบัติกรรมฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ ข้อ 43 การปฏิบัติกรรมฐาน นักศึกษาของมหาวิทยาลัยจะต้องฝึกปฏิบัติกรรมฐานในรายวิชาการปฏิบัติกรรมฐานในหลักสูตร และเมื่อสอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว ก่อนการขอรับปริญญาจะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานตามระเบียบของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในข้อ 44

บทที่ 2

การปฏิบัติธรรมจุดควัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดควัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายความสำคัญและแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาคือ

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของจุดตั้ง
- 2.2 ประเภทของจุดตั้ง
- 2.3 องค์ประกอบ แนวปฏิบัติและอานิสงส์ของจุดตั้ง
- 2.4 ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติจุดตั้ง
- 2.5 แนวปฏิบัติจุดตั้งควัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล
- 2.6 สรุป

2.1 ความหมายและความสำคัญของจุดตั้ง

2.1.1 ความหมายของจุดตั้ง

จุดตั้งในพระพุทธศาสนานั้น ถือเป็นข้อปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสให้เบาบาง ผีกฝนอบรมตน เพื่อให้เข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานยกระดับจิตสู่โลกุตตระ มุ่งปฏิบัติเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ก่อนที่จะเข้าสู่ประเด็นเนื้อหาสาระของจุดตั้งนั้น จำต้องทราบความหมายของจุดตั้งเสียก่อน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมายของจุดตั้งจากทัศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาโดยรวบรวมมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า จุดตั้ง หมายถึง การกำหนดอุบายบางอย่างเพื่อกำจัดกิเลสส่วนตัว ตามคัมภีร์นั้นท่านจำแนกออกเป็น 13 ชนิด¹² คือ 1) ปังสุกุลิกังคจุดตั้ง 2) เตจวีริกังคจุดตั้ง 3) ปิณฑปาติกังคจุดตั้ง 4) สप्तทานจาริกังคจุดตั้ง 5) เอกาสนิกังคจุดตั้ง 6) ปัตตปิณฑกังคจุดตั้ง 7) ชลุปัจฉาภัตติกังคจุดตั้ง 8) อารัญญิกังคจุดตั้ง 9) รุกขมูลิกังคจุดตั้ง 10) อัปโภกาสิกังคจุดตั้ง 11) โสสานิกังคจุดตั้ง 12) ยถาสันถติกังคจุดตั้ง 13) เนสัชชิกังคจุดตั้ง

พระพุทธโฆษาจารย์ได้กล่าวความหมายแห่ง “จุดตั้ง” ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า จุดตั้งเป็นข้อปฏิบัติเพิ่มเติมที่เรียกว่า “พรต” คำว่า “พรต” นั้น มีความหมายว่า [พรต] น. กิจวัตร, การปฏิบัติ, มารยาท, เขตแห่งความประพฤติ, ธรรมเนียม, ประเพณี, การสมาทานหรือประพฤติตามลัทธิศาสนา, การจำศีล (เช่น การเว้นบริโภค เว้นเมถุนธรรม) การสมาทานบริโภคอาหารอย่างเดียวนิยัตย์ (เช่น มธูพรต คือ การสมาทานกินแต่น้ำผึ้ง) ข้อกำหนดการปฏิบัติทางศาสนาเพื่อข่มกายใจ มีศีลวินัย เป็นต้น บำเพ็ญพรต ทรงพรต ถือพรต, เรียกผู้บำเพ็ญพรตว่า นักพรต

คำว่า “พรต” เป็นข้อวัตรปฏิบัติตนให้เป็นผู้ประเสริฐขึ้น เรียกว่า บำเพ็ญพรต, มารยาท, แห่งแห่งความประพฤติ, ธรรมเนียม, ประเพณี, การประพฤติตามลัทธิศาสนา, การรักษาศีลเฉพาะใน

¹²พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *ราชบัณฑิตยสถานโครงการเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุดคำวัด*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, 2551), หน้า 2

พระพุทธศาสนา ซึ่งปฏิบัติสูงกว่าศีล 5 ขึ้นไปเรียกว่าพรตทั้งสิ้น เช่น การรักษาศีล 8 การรักษาศีล 10 ตลอดจนการบวชเป็นบรรพชิต เรามักจะเห็นศัพท์ที่ใช้ควบกันเสมอว่า ศีลพรตหรือศีลวัตร หมายถึง ศีล 5 และข้อปฏิบัติที่สูงขึ้นไปกว่านั้น การสมทานบริโภคอาหารอย่างเดียวเป็นนิตย เช่น มธุพรต คือ กินแต่น้ำผึ้ง, พรตเป็นเพียงข้อเสนอแนะไม่ใช่ข้อบังคับ กล่าวคือ การปฏิบัติจุดด้นั้น เป็นการทำความ มกน้อยและสันโดษ ซึ่งเป็นความผ่องแผ้วของศีลให้บริบูรณ์”

จุดด้น (ภาษาบาลี : ธุดังคะ) แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนา ความตั้งใจขัดเกลากิเลส เจตจำนง ความจงใจที่ทำให้ละกิเลสได้ จุดด้นเป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับแล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมากเหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง ถ้าทำเพื่อลาภเพื่อชื่อเสียงต้องอาบัติทุกกฏ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอุปาสิสูตร ว่าด้วยพระอุปาสิขอ อนุญาตอยู่ป่า พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอุปาสิ ครั้งนั้นท่านพระอุปาสิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีพระภาค ข้า พระองค์ปรารถนาจะอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุปาสิ เสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่ลำบาก ทำวิเวกได้ยาก¹³ ในการอยู่โดดเดี่ยวก็ อภิรมย์ได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่สมาน¹⁴ ให้หวาดหวั่น ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ ว่า “เรายังไม่ได้สมาน จักอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและป่าทึบอยู่” ผู้นั้นพึงหวังข้อนี้ได้ว่า “จักจมนลหรือจักฟุ้งซ่าน”

เปรียบเหมือนมีห้วงน้ำใหญ่ ถ้ามีข้างใหญ่สูง 7 ศอก หรือ 7 ศอกครึ่งมาถึงเข้า ข้างนั้นพึงคิด อย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราคงจะลงสู่ห้วงน้ำแล้วล้างหูเล่นบ้าง ล้างหลังเล่นบ้าง อาบ ต้ม ขึ้นมาแล้วหลีก ไปตามปรารถนา” ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะข้างนั้นมีร่างกายใหญ่ จึงต้องลงน้ำลึก ฉะนั้นได้

ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราเมื่อยังไม่ได้สมาน จักอาศัยเสนาสนะอันเจียมสังัดคือป่าโปร่งและ ป่าทึบอยู่ ผู้นั้นจำต้องหวังข้อนี้ได้ว่า “จักจมนลหรือจักฟุ้งซ่าน” ฉะนั้นเหมือนกัน¹⁵

ดูก่อนอุปาสิ ภิกษุผู้ถืออยู่ป่านี้ มี 5 จำพวก คือ

- 1) เพราะเป็นผู้เขลา งมงาย จึงถืออยู่ป่า
- 2) เป็นผู้มีความปรารถนาลามก อันความปรารถนาครอบงำ จึงถืออยู่ป่า
- 3) เพราะวิตกจริต มีจิตฟุ้งซ่าน จึงอยู่ป่า
- 4) เพราะเข้าใจว่า พระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า จึงสรรเสริญอยู่ป่า
- 5) เพราะอาศัยความมกน้อย สันโดษ ขัดเขลา ความเจียมสังัด และอาศัยความเป็นแห่งการ

อยู่ป่า

ดูก่อนอุปาสิ ภิกษุผู้ถืออยู่ปามี 5 จำพวกนี้แล

¹³อง.ทสก.อ. (ไทย) 3/99/370.

¹⁴อง.ทสก.อ. (ไทย) 3/99/370.

¹⁵อง.ทสก.อ. (ไทย) 24/181/245.

พระอุบาลีถามพระพุทธองค์อีกว่า แล้วผู้ถือเทียวบิณฑบาต, ถือบ้างสุกุล, อยู่โคนไม้, อยู่ป่าช้า, อยู่ในที่แจ้ง, ทรงผ้า 3 ผืน, เทียวตามแถว, ถือการนั่ง, ถืออยู่ในเสนาสนะตามที่จัดไว้, ภิกษุผู้ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียว, ถือการห้ามภัตรที่เขานำมาถวายเมื่อภายหลัง และถือการฉันเฉพาะในบาตร มีเท่าไรหนอแล พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตุก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ถือนั่งเฉพาะในบาตรนี้มี 5 จำพวก คือ

- 1) เพราะเป็นผู้เขลา งมงาย จึงถือนั่งเฉพาะในบาตร
- 2) เพราะมีความปรารถนาลามก อันความปรารถนาครอบงำ จึงถือนั่งเฉพาะในบาตร
- 3) เพราะวक्तกจริต มีจิตฟุ้งซ่าน จึงถือนั่งเฉพาะในบาตร
- 4) เพราะเข้าใจว่า พระพุทธเจ้า สวากของพระพุทธเจ้าสรรเสริญ จึงถือนั่งเฉพาะในบาตร
- 5) เพราะอาศัยความมกน้อย สันโดษ ชัดเกลสา ความเยียบสงัด และอาศัยความเป็นแห่งการฉันเฉพาะในบาตร มีประโยชน์ ด้วยความปฏิบัติงามนี้ จึงถือนั่งเฉพาะในบาตร¹⁶

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า คำว่า “อตุตถ” หรือ “อตุตถวัตร” แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นเครื่องขจัดความมกมาก ย่อมมีความมุ่งหมายในอนิสงส์ 2 ประการ โดยเจาะจงคือความไม่ยุ่งยากลำบากและความไม่ส่งเสริมกิเลส¹⁷

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า อตุตถ แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส อตุตถเป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับแล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสมเพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกบินไปฉะนั้นมิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง¹⁸

จตุทาธิพยั อุมะวิชนี และนภาเดชะ กาญจนะ ให้ความหมายของการถืออตุตถว่า ถือนั่งองค์หมายถึง เจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติ “อตุตถวัตร”¹⁹

จากการศึกษาความหมายของอตุตถในพระพุทธศาสนา ซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้น พอจะประมวลความหมายได้ว่า คำว่า “อตุตถ” ก็คือ องค์คุณคือญาณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส หรือสมทานเจตนาอันเป็นเหตุแห่งการประพฤติทำลายกิเลส เป็นเครื่องกำจัดธรรมอันเป็นข้าศึก มุ่งเพื่อทำลายกิเลสของตน เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติ โดยการปฏิบัติเคร่งครัดขึ้นเพื่อเผากิเลสให้เหือดแห้ง อตุตถจึงเป็นอุบายขัดเกลากิเลสส่งเสริมความเป็นผู้มกน้อยสันโดษ ยินดีในที่สงัด ปรารถนาความเพียรเพิ่มส่วนแห่งอริยธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้สูงขึ้นได้วิธีหนึ่ง กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ อตุตถ ชื่อ ตบะ เพราะ

¹⁶อง ทสก.อ. (ไทย) 24/1/1/245.

¹⁷พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ฉบับสมบูรณ์ของพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 92.

¹⁸พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด 3, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2548), หน้า 51

¹⁹จตุทาธิพยั อุมะวิชนี และนภาเดชะ กาญจนะ, พระปาว, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2540), หน้า

เผาผลาญความละโมภด้วยอำนาจแห่งตัณหา แม้จะไม่ใช้ทางมัชฌิมาปฏิปทาโดยตรง แต่ก็ใช่อุบาย เพื่อเข้าถึงมัชฌิมาปฏิปทาที่แท้จริงได้ เพราะเป็นการฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด ทำให้เป็นคนใจเด็ด มั่นคง ควรแก่การตรัสรู้และจุดครั้งนี้เป็นเพียงจริยวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติ ตามเหมือนวินัย แต่เป็นข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ตามแต่ใครจะถือปฏิบัติด้วยความสมัครใจและสำเร็จได้ ตามการสมาทาน

2.1.2 ความสำคัญของจุดงค์

จุดงค์มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติหรือโยคีบุคคลอยู่ไม่น้อย ในอันที่จะฝึกฝนตนเองด้วย เป็น อุบายขัดเกลากิเลสให้เหือดแห้ง ตั้งอยู่ในความเพียร ทำให้ธุดธรรมและอริยธรรมเจริญขึ้นเพิ่มพูน สัมมาปฏิบัติ ส่งผลให้การเจริญวิปัสสนากัมมฐานของผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังที่พระอรช กถาจารย์ได้กล่าวไว้ในธุดังคินิเทศว่า บุคคลสมาทานศีลแล้วจะต้องทำการสมาทานเอาจุดงค์ต่อไป ทั้งนี้เพราะที่จะทำคุณทั้งหลาย มีความเป็นผู้มกน้อยและความเป็นผู้สันโดษ เป็นต้น อันเป็นเครื่อง ผ่องแผ้วของศีลให้สมบูรณ์ และเมื่อทำการสมาทานเอาจุดงค์เช่นนี้แล้ว ศีลของท่าน ซึ่งถูกชำระล้าง มลทินแล้วด้วยน้ำคือ คุณมีความเป็นผู้มกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลากิเลส ความสงัด ความไม่ สัมผัสกิเลส การปรารภความเพียรและความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นต้น ก็จักเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ด้วยดี กับทั้ง พรตทั้งหลายของท่านอันหาโทษมิได้เช่นนี้ ดำรงตนอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่าแก่ 3 ประการ คือ ความสันโดษในจิวร ความสันโดษในบิณฑบาต ความสันโดษในเสนาสนะตามิตามได้ แล้วจักเป็นบุคคล สมควรเพื่อจะบรรลุอริยวงศ์ประการที่ 4 ซึ่งได้แก่ ความเป็นผู้ยินดีภวานาคือสมรภวานาคและ วิปัสสนาภวานา²⁰ ด้วยเหตุที่จุดงค์มีความสำคัญโดยประการดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระ ภาคว่าเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตจุดงค์ไว้สำหรับกุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิสแล้ว ผู้ไม่เสียดายอาลัยใน ร่างกายและชีวิต ผู้ปรารถนาจะทำข้อปฏิบัติอันสมควรแก่निพพานให้ถึงพร้อมแก่ฐานะที่ตนพึงมี โดยมี ระดับขั้นตอนดังนี้

1. ในฐานะฝึกฝนตนเอง

ผู้ปฏิบัติหรือกุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิส ไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิตปรารถนาความ เพียรอย่างแรงกล้า เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ปฏิบัติตนโดยการถือ จุดงค์อย่างเคร่งครัด ฝึกฝนตนเองตามหลักการแห่งจุดงค์วัตรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือถือปฏิบัติ ขณะเดียวกันหลายๆ ข้อก็ได้ ซึ่งการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติจุดงค์อย่างเคร่งครัดนั้นเป็นหนทางที่ จะนำตนไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้โดยไม่ยาก อย่างน้อยก็ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีธุดธรรม 5 ประการ คือ ความมกน้อย 1 ความสันโดษ 1 ความขัดเกลา 1 ความสงัด 1 ความต้องการด้วยกุศล 1²¹ เพราะ อาศัยความเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้นนี้ กุลบุตรทั้งหลายจึงสามารถปฏิบัติฝึกฝนตนเองในธุดังควัตร ได้อย่างสะดวกและบรรลุเป้าหมายตามที่ตนต้องการได้ในการปฏิบัติจุดงค์เพื่อฝึกฝนตนเองนั้น พระ

²⁰ สมเด็จพระพุทธาจารย์, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม 1*, วิปัสสนาภูมิ วังมหาธาตุ จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราช กุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2533), หน้า 80.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

อรรถกถาจารย์กล่าวว่า โยคีบุคคลย่อมกำจัดอสังขารโยคคือการประกอบตนให้ลำบากอันเป็นไปโดยมุข คือ ความขัดเกล่าอย่างอุกฤษฏ์ในรุตงค์ทั้งหลายด้วยอโหมะ²² การปฏิบัติฝึกตนเองในรุตงค์วัตรนี้ไม่ได้หมายความว่าเป็นการทรมานตนจนเกินไปอย่างอสังขารโยค แต่เป็นการขัดเกล่าซึ่งเรียกว่าชั้นอุกฤษฏ์ในบรรดาการปฏิบัติรุตงค์ 3 ระดับ คือ อย่างสูงสุด อย่างกลาง และอย่างเพลาแล้วแต่ว่าใครจะถืออย่างไร ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักจะทำอย่างสูงสุดหรืออย่างเคร่งครัด เพื่อขัดเกลากิเลสของตนให้หมดไปโดยเร็ว ทำให้การปฏิบัติเช่นนี้คล้ายกับว่าเป็นการทรมานตนจนเกินไป

อสังขารโยคกับการบำเพ็ญรุตงค์วัตร ต่างก็ทำตนให้ลำบากด้วยกันคือเป็นการฝึกฝนตนเองให้ลำบากเช่นกัน แต่มีข้อสำคัญต่างกัน ทั้งโดยเหตุที่ปรารถนาและผลที่ได้ กล่าวคือ อสังขารโยค ย่อมทรมานตนให้ลำบากเพื่อให้บาปกรรมหมดไปเพราะการทรมานนั้น หรือเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าพระองค์ทราบแล้ว จะทรงโปรดให้ประสบอิริยวิบูลผลที่ปรารถนา ส่วนการบำเพ็ญรุตงค์วัตรนั้น ไม่ทรมานตนจนเกินไปกว่ามัชฌิมาปฏิปทา บัญญัติขึ้นหมายจะให้เป็นอุบายขัดเกลากิเลส และเป็นไปเพื่อคามักน้อยสันโดษ ผลคือการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ง่าย จิตขึ้นสู่สมาธิเร็ว ถ้าปฏิบัติเคร่งครัดไม่ถอยหลัง ก็จะสำเร็จโลกุตตรธรรมเร็ว เฉกเช่นพระมหากัสสปะเถระเป็นตัวอย่าง

สรุปได้ว่า การฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดผลคือการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ง่าย เพราะก่อนการจะสมาทานเอารุตงค์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องสมาทานศีล รักษาศีลให้บริสุทธิ์เสียก่อน ทั้งนี้เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว จิตย่อมจะตั้งมั่นแน่วแน่เป็นสมาธิได้เร็วยิ่งขึ้น เมื่อตั้งใจปฏิบัติด้วยความเพียรอันแรงกล้าไม่ย่อหย่อน ในที่สุดก็จะสำเร็จโลกุตตรธรรมได้อย่างรวดเร็วดังกล่าวไว้ข้างต้น

2. ในฐานะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภิกษุผู้ปฏิบัติรุตงค์วัตรอย่างเคร่งครัด มีความเพียรยิ่ง ไม่ท้อถอย สามารถขัดเกลากิเลสของตนให้เบาบางลงได้ มุ่งสู่สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ปฏิบัติโดยไม่ท้อถอย จนในที่สุดก็ได้บรรลอรหัตตผลเฉกเช่นพระมหากัสสปเถระ กล่าวคือ ท่านมีปกติสมาทานรุตงค์ 3 ประการ อย่างเคร่งครัด คือ

- 1) ถือการนุ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- 2) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร
- 3) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร

ด้วยความเป็นผู้ปฏิบัติในรุตงค์คุณทั้ง 3 ประการนี้อย่างเคร่งครัด พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทางผู้ทรงรุตงค์²³ ผลจากการปฏิบัติฝึกฝนอบรมตนอย่างเคร่งครัดด้วยการปฏิบัติรุตงค์วัตรของพระมหากัสสปเถระนั้น นอกจากจะเป็นการฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีกน้อยสันโดษแล้ว ยังนับได้ว่า ท่านเป็นพระเถระที่มีทั้งความเป็นรุตงะ และรุตวาทะในตนเอง หมายความว่า ท่านเป็นผู้กำจัดกิเลสของตนได้ด้วยรุตงค์ และยังได้สั่งสอนคนอื่น

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

²³พระครูถวิลญาณสิทธิวัฒน์, *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2546, หน้า 105

ด้วยจุดดั่ง หรือได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยจุดดั่งโดยการปฏิบัติเป็นแบบอย่างและกล่าวสอนสนทนาธรรมด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ท่านได้ปฏิบัติจุดดั่งนั่นเอง

พระมหากัสสปเถระเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในจุดดั่งตัวอย่างเคร่งครัด เน้นหนักในเรื่องการปฏิบัติ ส่วนเรื่องการเผยแผ่นั้น ท่านได้ใช้วิธีการทำให้ดั่งเป็นแบบอย่าง เน้นเรื่องการสนทนาธรรม ส่วนเทคนิควิธีการอื่น ๆ ก็เหมือนกับพระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดถึงบทบาทด้านการพระศาสนาของท่านตั้งแต่สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลนับว่า ท่านเป็นผู้มีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นคงมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ยกตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งท่านได้แสดงธรรมเรื่องการพยากรณ์พระอรหันต์ผลแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะที่ท่านพักอยู่ที่เวฬุวันกัลลันทนิวานสถาน ท่านได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์อรหันต์ผลว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติและจิตของผู้อื่น ย่อมถึงเป็นผู้เปล่า ถึงความเป็นผู้ไม่มีคุณ ไม่เจริญ ถึงความพินาศ แต่ว่าภิกษุที่ได้ฌาน ฉลาดในสมาบัติ ฉลาดในจิตของผู้อื่น ฉลาดในการกำหนดจิตของผู้อื่น กำหนดดีด้วยใจแล้ว ถ้าภิกษุกระทำไว้ในใจในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่นกำหนดใจด้วยใจแล้ว และรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี²⁴

การประกาศพระพุทธศาสนาของพระมหากัสสปเถระ ก่อนพุทธปรินิพพานนั้น ส่วนใหญ่แล้วตัวท่านเองเน้นในทางปฏิบัติมากกว่าการแสดงธรรมหรือสนทนาธรรม แม้ตัวท่านเองก็ทำการประกาศด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของภิกษุ จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ถือจุดดั่งเป็นวัตร การปฏิบัติของท่านก็เพื่อจะให้เกิดผลหรือให้เป็นแบบอย่างของพระสาวกในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนานั่นเอง ภาระงานหรืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหากัสสปเถระ หลังจากท่านได้บรรลุอรหันต์ผลแล้ว โดยรับภาระสั่งสอนภิกษุด้วยกันเป็นจำนวนมากมีพระภิกษุเป็นศิษย์ถึง 500 รูป ในการสั่งสอนหรือเผยแผ่ก็ใช้วิธีการเหมือนกับพระสาวกรูปอื่นๆ กล่าวคือการอธิบายธรรมเป็นการแสดงธรรมแบบกว้าง ๆ ในที่ประชุมใหญ่ มีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก ผู้ฟังส่วนมากจะเป็นผู้มีพื้นฐานมีความรู้ความเข้าใจและศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แต่ใครที่จะแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพิ่มเติม ลักษณะการแสดงธรรมของท่านในรูปแบบนี้ท่านใช้แสดงธรรมแก่พระภิกษุด้วยกัน จนภิกษุเหล่านั้นยอมรับและขอเป็นศิษย์เป็นจำนวนมาก²⁵

การแสดงธรรมของท่านที่เป็นรูปแบบอื่น เช่น การสนทนาธรรมกับพระสารีบุตรเถระ ในเรื่องเกี่ยวกับความสวยงามของป่า โดยที่ท่านกล่าวว่าป่านั้นจะงามเพราะการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการถือจุดดั่งที่ท่านถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนพระสารี

²⁴ ส.ม. (ไทย) 19/195/72.

²⁵ พระมหาจตุรฎฐ ปณฺณาวโร (อินทรวงศ์), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2540, หน้า 96.

บุตรและพระสาวกรูปอื่นเห็นคล้ายตามท่านในด้านการปฏิบัติ ถือได้ว่า พระมหากัสสปเถระมีผลงานด้านการเผยแผ่ถึงแม้จะไม่มากนัก แต่ท่านก็มีผลงานด้านอื่นๆ เป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง นับแต่ท่านเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติตนของท่านถือได้ว่าเคร่งครัดในพระวินัยเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าร่างกายจะเป็นอย่างไร ท่านก็ได้ย่อท้อในการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า ชี้ให้เห็นว่า พระมหากัสสปเถระ เป็นพระสาวกที่สำคัญยิ่งในด้านการเป็นผู้นำทางการปฏิบัติตามหลักการคือพระวินัย แม้กระทั่งท่านเข้าไปบิณฑบาตในบ้านญาติ ท่านก็ได้บิณฑบาตเห็นแก่ใคร ท่านจะนำอาหารบิณฑบาตแต่พอยังอัฐภาพให้เป็นที่ไปเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผลจากการปฏิบัติตรงควัตรอย่างเคร่งครัดและดำรงตนอยู่ในพระวินัยเป็นอย่างดีของท่านนั่นเอง จึงทำให้ท่านสามารถฝึกฝนตนเอง และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี และประสบความสำเร็จในชีวิตได้อย่างน่าภาคภูมิใจยิ่ง

2.2 ประเภทของอุตุงค์

ข้อวัตรแสดงประเภทของอุตุงค์ไว้ 13 ประเภท อุตุงค์ทั้ง 13 ประเภทนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้อธิบายให้ผู้ศึกษาเข้าใจง่ายขึ้น ดังนี้ คือ

1. **ปิงสุกุลิกังคะ** การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร²⁶ จะไม่รับคหบดีจีวร เทียบแสวงหาผ้าบังสุกุล มาทำเป็นจีวรใช้สอยเท่านั้น คำว่า “คหบดีจีวร” หมายถึง จีวรที่ชาวบ้านนำมาถวาย²⁷

2. **เตจิวริกังคะ** การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร จะต้องงดเว้นอดิเรกจีวร นุ่งห่มเฉพาะผ้า 3 ผืนเท่านั้น จะไม่นุ่งห่มผ้าผืนที่ 4 สำหรับคำว่า “อดิเรกจีวร” หมายถึง ผ้าที่เขาถวายภิกษุเพิ่มมาจากผ้าที่อธิษฐานเป็นไตรจีวร และคำว่า “ไตรจีวร” หรือ “ผ้า 3 ผืน” หมายถึง ผ้านุ่ง (อันตราวาสก), ผ้าห่ม (อุตตราสงฆ์) และผ้าพาด (สังฆาฏิ)²⁸

3. **ปิณฑปาติกังคะ** การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ภิกษุจะไม่รับอดิเรกลาภอย่างอื่น นอกจากได้รับมาจากการบิณฑบาต และจะฉันเฉพาะอาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตเท่านั้น คำว่า “อดิเรกลาภ” หมายถึง ลาภเหลือเพื่อ ลาภเกินปกติ

4. **สปาทนจาริกังคะ** การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ภิกษุจะประพฤติวัตรเหมือนกับภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร แต่อุกฤษณ์กว่าคือ ภิกษุจะรับบิณฑบาตไปตามลำดับเรือนเท่านั้น งดเว้นการรับบิณฑบาตข้ามลำดับเรือน คำว่า “สปาทน” แปลว่า เที่ยวไปโดยไม่ขาดตอนคือเที่ยวไปตามลำดับเรือน

5. **เอกาสนิกังคะ** คือการถือฉันฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ในขณะที่ภิกษูกำลังฉันอาหารอยู่ หากทายกนำอาหารมาถวายก็สามารถรับได้ แต่ถ้าภิกษุลุกออกจากอาสนะไปแล้วจะไม่รับอาหารอีก และไม่ฉันอาหารอีกในวันนั้น คือ ฉันเพียงหนเดียวเท่านั้น

²⁶ร.ป. (ไทย) 8/327/470-471.

²⁷พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543) หน้า 31.

²⁸ร.ม. (ไทย) 2/460/2.

6. ปัตตปิณฑิกังคะ การถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร จะไม่ใช่ภาชนะรองอาหาร เพื่อฉันตั้งแต่ 2 ใบขึ้นไป แต่จะรับและฉันอาหารเฉพาะในบาตรเท่านั้น

7. ขลุปัจฉากัตติกังคะ การถือห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร ขณะที่ภิกษุได้กำหนดจำนวนอาหารเพื่อฉันแล้ว เรียกว่า ห้ามภัต ขณะที่ภิกษุลงมือฉันอาหารที่ตนห้ามภัตแล้วก็จะไม่รับอาหารที่เขานำมาถวายอีก

8. อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร ภิกษุจะต้องอาศัยค้างแรมในป่า จะไม่พักค้างคืนในบ้าน ซึ่งเขตป่านั้นจะต้องห่างจากบริเวณบ้านหรือชุมชน ในรัศมี 500 ชั่วธนู

9. รุกขมุลิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร จะปฏิบัติเช่นเดียวกับภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เพียงแต่ไม่ทำที่มุงที่บัง เช่น กุฏิไว้เป็นที่อยู่อาศัย แต่จะพักนอนหลับบนบ่าเพ็ญสมณธรรมอยู่ในใต้โคนไม้เท่านั้น

10. อัปโภกาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร จะปฏิบัติเช่นเดียวกับภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร แต่จะไม่ทำที่มุงที่บังไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ถ้า เงื่อมเขา เป็นต้นก็ตาม จะอยู่เฉพาะที่แจ้ง ไม่มีสิ่งใดปิดบังสายลมและแสงแดดที่มากกระทบกายและจิตใจ

11. โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร จะปฏิบัติเช่นเดียวกับภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ต่างกันตรงที่อยู่ป่าช้าเป็นวัตร อยู่ในป่าช้าเวลากลางคืน ส่วนในเวลากลางวันสามารถอาศัยอยู่ในที่หลีกเลี่ยงตามอรัญญิกังคะ

12. ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร จะไม่อาศัยในเสนาสนะที่มีความสะดวกสบาย ถึงแม้ได้ก็ไม่ยินดีและไม่แสวงหาเสนาสนะอื่นอีก เขาจัดให้อย่างไรก็อยู่อย่างนั้น

13. เนสัชชิกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร จะบริหารตนอยู่ด้วยอิริยาบถ 3 เท่านั้น คือ นั่ง ยืน และเดิน งดเว้นการนอน แม้แต่การเอนกายก็ไม่ควรทำ²⁹

จุดมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถือปฏิบัตินั้น ว่าโดยประเภทมีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเรียกว่า รุดงค์ 13 ประการ ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว ในจุดมุ่งหมายทั้ง 13 ประการนี้ ผู้ปฏิบัติถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ให้เหมาะกับจริตของตน แต่เมื่อจำแนกโดยที่ยังไม่ได้ศึกษารุดงค์ มี 2 ประเภท คือ รุดงค์หมวดเสนาสนะและรุดงค์หมวดความเพียร ทั้งนี้ความเข้าใจของผู้ที่ยังไม่ศึกษารุดงค์ มีความเข้าใจว่า การปฏิบัติรุดงค์ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่า เพื่อเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด โดยอาศัยกลดเป็นบริหารในการอาศัยอยู่เพื่อปฏิบัติธรรม

2.3 องค์ประกอบ แนวปฏิบัติและอันิสงส์ของรุดงค์

ต่อไปนี้จะกล่าวถึง หลักการ แนวปฏิบัติ ประเภทแห่งภิกษุผู้สมาทานรุดงค์ การสมาทานกรรมวิธี ความแตก และอันิสงส์ของการปฏิบัติรุดงค์ในแต่ละประเภท โดยจำแนกเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ ดังนี้

2.3.1 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร (จีวรปฏิสังยุตต์)

²⁹ สมเด็จพระญาณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ชั้นโท*, (พิมพ์ครั้งที่ 38, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 132-133.

1) ปังสุกุลกัณฑ์ การถือธงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุถือปังสุกุลกัณฑ์ ย่อมไม่รับคหบดีจีวร เที่ยวแสวงหาเฉพาะผ้าบังสุกุลเอามาทำจีวร กล่าวคือ การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นการใช้แต่ผ้าเก่าที่คนเขาทิ้งเอาไว้ตามกองขยะบ้าง ข้างถนนบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง นำผ้าเหล่านั้นมาซัก ย้อมสี เย็บต่อกันจนเป็นผืนใหญ่ แล้วนำมาใช้ งบประมาณจากการใช้ผ้าของโยมโดยตรงทุกชนิด (วางใกล้เท้าได้)

โดยใช้คำสมาทานสำหรับปังสุกุลกัณฑ์ว่า “คหบดีทานจีวร ปฏิภิกขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดผ้าอันเป็นของคฤหบดีถวาย “ปังสุกุลกัณฑ์ สมาธิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการทรงผ้าบังสุกุลเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

คำว่า ปังสุกุล นี้ ท่านแสดงอรรถไว้ว่า ผ้าใดเป็นประดุกองฝุ่น ในที่ทั้งหลายมีตรอกและป่าช้าและกองหยากเยื่อเป็นต้นที่ใดที่หนึ่ง เพราะเหตุนั้น ผ้านั้น จึงชื่อว่า “ปังสุกุล” ผ้าดุกองฝุ่น อีกนัยหนึ่ง ผ้าชื่อว่า ปังสุกุล เพราะไปสู่ภาวะของผ้าอันบุคคลเกลียด อธิบายว่าถึงความเป็นผ้าที่เขาเกลียดประดุกองฝุ่น การที่ทรงไว้ซึ่งผ้าปังสุกุลที่มีค่าไขอันได้แล้วอย่างนั้น ชื่อว่า ปังสุกุล ความทรงผ้าปังสุกุลเป็นปกติของภิกษุนั้น เหตุนี้ ภิกษุนั้นจึงชื่อว่า ปังสุกุลิกะ องค์แห่งภิกษุปังสุกุลิกะ เหตุท่านเรียกว่าองค์ เพราะฉะนั้น พึงทราบว่ คำว่า องค์นั้น เป็นชื่อแห่งการสมาทาน ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเป็นปังสุกุลิกะแห่งภิกษุนั้น นี้เป็นคำวินิจฉัยยุดงค์โดยอรรถอธิบายผ้าปังสุกุลต่างๆ

ส่วนประเภทพึงทราบดังต่อไปนี้ คือ ปังสุกุลิกภิกษุมี 3 จำพวก คือ ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ 1 ผู้ถืออย่างกลาง 1 ผู้ถืออย่างเพลลา 1 ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถือเอาแต่ผ้าที่ตกในป่าช้าเท่านั้น ชื่อว่า เป็นผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ภิกษุผู้ถือเอาจีวรที่ผู้ปรารถนาบุญทอดไว้ ด้วยคิดหวังว่า บรรพชิตจักถือเอาดังนี้ ชื่อว่า ผู้ถืออย่างกลาง ภิกษุผู้ถือเอาผ้าที่เขาวางถวายแทบเท้า ชื่อว่า ผู้ถืออย่างเพลลา รุดงค์ของปังสุกุลิกภิกษุ 3 จำพวกนั้น จำพวกใดจำนวนหนึ่งก็ตาม ยอมแตกในขณะที่เธอยินดีผ้าที่คฤหัสถ์ทั้งหลายถวายตามความชอบใจพอใจของตน³⁰

อานิสงส์ของการถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร³¹

- 1) เกิดมีความปฏิบัติที่สมควรแก่นิสัย ตามพระบาลีชื่อว่า บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร
- 2) ได้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ข้อที่ 1
- 3) ไม่ต้องลำบากเพราะการรักษา
- 4) ไม่เป็นผู้มีความเป็นไปเกี่ยวเกาะกับผู้อื่น
- 5) ไม่มีความกลัวเพราะโจรภัย
- 6) ไม่มีค้นหาในการบริโภค
- 7) มีบริวารเป็นสมณสาธุชน
- 8) มีปัจจัยตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่า เป็นของเล็กน้อยด้วยเป็นของหาได้ง่ายด้วย
- 9) เป็นผู้นำเลื่อมใส

³⁰กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2532), หน้า 282-284.

³¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

- 10) ฤตธรรมมีความมกน้อยเป็นต้นอำนาจผล
- 11) สัมมาปฏิบัติเพิ่มพูนขึ้น
- 12) ทำให้ประชุมชนผู้เกิดในภายหลังได้ทีภูฐานนุกติ

2) เตจวีริกังคะ การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือเตจวีริกังคะ ย่อมไม่ใช้จีวรผืนที่ 4 นุ่งห่มเฉพาะไตรจีวรอันเป็นผ้าอริชฐาน กล่าวคือ การถือผ้า 3 ผืน (ไตรจีวร) เป็นวัตร หมายถึง การใช้ผ้าเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น อันได้แก่ สบง (ผ้านุ่ง) จีวร (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าสารถีประโยชน์ เช่น คลุมกันหนาว ปูนั่ง ปูนอน ปิดฝุ่น ใช้แทนสบงหรือจีวรเพื่อซักผ้าเหล่านั้น ปัจจุบันภิกษุไทยมักใช้พาดบ่าเมื่อประกอบพิธีกรรม)

คำสมาทานสำหรับเตจวีริกังคะ ว่า “จตุตถจีวร ปฏิกุชิปาปี” แปลว่า ข้าพเจ้างดจีวรผืนที่ 4 “เตจวีริกังคะ สมာทียามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันทรง 3 ผืนเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ก็เตจวีริกังคะภิกษุนั้น ได้ผ้าสำหรับทำจีวรมาแล้ว ยังไม่อาจจะทำได้ เพราะไม่สบายเสียก็ดี ยังมีได้กะไว้ก็ดี เครื่องอุปกรณมีเข็มเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ยังไม่พร้อมมูลก็ตีตราบไต ก็พึงเก็บไว้ได้ตราบนั้น โทษเพราะการเก็บไว้เป็นปัจจัยมิได้มี แต่ว่าจำเดิมแต่เวลาที่ยอมแล้ว จะเก็บไว้ไม่สมควร ถ้าเก็บไว้ เธอจะได้ชื่อว่า เป็นตุดงค์โจร ภิกษุเป็นโจรเพราะตุดงค์นี้เป็นวิธีในเตจวีริกังคะนั้น

ว่าโดยประเภท แม้ภิกษุเตจวีริกะนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ในเวลายอมผ้า พึงยอมผ้าอันตราวาสก³² หรือผ้าอุตราสงค์³³ ก่อน นุ่งผืนนั้นแล้วจึงยอมอีกผืนหนึ่งพึงห่มผ้าอุตราสงค์นั้นแล้วจึงยอมผ้าสังฆาฏิ แต่จะนุ่งผ้าสังฆาฏิ ไม่ควรอันนี้เป็นวัตรในเสนาสนะชายบ้านสำหรับภิกษุเตจวีริกะนั้น ส่วนภิกษุเตจวีริกะผู้อยู่ในป่า จะซัก ย่อม 2 ผืน ในคราวเดียวกันก็ได้ แต่พึงนั่งอยู่ใกล้ ๆ พothีว่าเห็นใคร ๆ มาเข้าก็สามารถจะซักผ้ากาสะมาคลุมตัวได้ทัน สำหรับท่านผู้ถืออย่างกลาง ตามปกติ ผ้ากาสะมาสำหรับยอมผ้าในโรงยอมมีอยู่ นุ่งหรือห่มผ้านั้นแล้วทำารชกรกรรม คือ การยอมผ้า ก็ควร

สำหรับผู้ถืออย่างเพลลา จะนุ่งหรือห่มจีวรของภิกษุผู้ที่ชอบพอกันก็ควร แม้ผ้าปูที่นอนที่เป็นของมีอยู่ในเสนาสนะนั้น ก็ควรแก่ภิกษุเตจวีริกะผู้ถืออย่างเพลลานั้น แต่จะรักษาไว้ไม่ควร จะใช้แม่จีวรของภิกษุผู้ที่ชอบพอกันในระหว่าง ๆ ก็ยอมไม่ควร ก็แลภิกษุเตจวีริกะจะมีผ้าผืนที่ 4 เพิ่มขึ้นก็ได้แต่เฉพาะผ้าอังสะอย่างเดียว แต่ผ้าอังสะนั้นกว้างประมาณคืบหนึ่ง ยาวประมาณ 3 คอก เท่านั้น จึงควรก็ตุดงค์ของภิกษุเตจวีริกะทั้ง 3 ประเภทนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอยินดีจีวรผืนที่ 4 นั้น นี้เป็นความแตกในเตจวีริกังคะนี้³⁴

อานิสงส์ของการถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร³⁵

1) ภิกษุเตจวีริกะยอมเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรแต่พอรักษากาย ด้วยความสันโดษนั้น เธอถือเอาไปได้ ประดุจนก ฉะนั้น

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 400.

³³เรื่องเดียวกัน, หน้า 400.

³⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 284-285.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 285-286.

- 2) มีกิจที่จะพึงปรารภน้อย
- 3) เลิกการสะสมผ้า
- 4) มีความประพฤติเป็นคนเบาดี
- 5) ละความละโมภในอติเรกจีวรได้
- 6) ทา ความพอในผ้าที่เป็นกัปปิยะ
- 7) มีความประพฤติขุดเกลากิเลสได้
- 8) วัตรธรรมมีความมักน้อยเป็นต้นอันวยผล

2.3.2 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับบิณฑบาต (ปิณฑปาตปฏิสังยุตต์)

3) ปิณฑปาตีกังคะ การถือเกี่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือปิณฑปาตีกังคะ ย่อมไม่รับอติเรกลาภ ฉันทเฉพาะอาหารอันเกี่ยวบิณฑบาตได้มา กล่าวคือ การถือบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นการบริโภคอาหารเฉพาะที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น ไม่บริโภคอาหารที่คนเขานิมนต์ไปฉันตามบ้าน

คำสมาทานสำหรับปิณฑปาตีกังคะว่า “อติเรกลาภ ปฏิฆิขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดอติเรกลาภ “ปิณฑปาตีกังคะ สมาทियามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการเกี่ยวบิณฑบาตเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ก็ปิณฑปาตีกังคะนั้น ไม่พึงยินดีภักต 14 อย่างเหล่านี้ คือ

- 1) สังฆภักต ภักตที่เขาถวายสงฆ์ทั่วไป
- 2) อุทเทสภักต ภักตที่เขาเจาะจงถวายเฉพาะตัว
- 3) นิมนตภักต ภักตในที่นิมนต์
- 4) สลากภักต ภักตที่ถวายโดยฉลาก
- 5) ปักขิกภักต ภักตถวายประจำปักข์
- 6) อุโปสถิกภักต ภักตถวายประจำวันอุโบสถ
- 7) ปาฏิปติกภักต ภักตถวายประจำวันปาฏิบ³⁶
- 8) อาคันตุกภักต ภักตเพื่อภิกษุอาคันตุกะ
- 9) คมิกภักต ภักตเพื่อภิกษุผู้เตรียมเดินทาง
- 10) คิลานภักต ภักตเพื่อภิกษุอาพาธ
- 11) คิลานุปัฏฐากภักต ภักตเพื่อผู้อุปัฏฐากภิกษุอาพาธ
- 12) วิหารภักต ภักตประจำวิหาร
- 13) ฐภักต ภักตประจำบ้านใกล้วัด
- 14) วารภักต ภักตที่เขาถวายโดยวาระ คือ แบ่งเวรกันถวาย

ภักตเหล่านี้ ถ้าทายกผู้ถวายหาได้กล่าวออกชื่อภักต โดยนัยเป็นต้นว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับสังฆภักตเถิด ดังนี้ กล่าววว่า ขอสงฆ์จงรับภิกษาในเรือนของข้าพเจ้า แม้ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาเถิด

³⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

ดังนั้นแล้วถวายไซ้ ปิณฑปาติกภิกษุจะยินดีภักตเหล่านั้น ก็ควร สลากที่ไม่มีอามิสแต่สงฆ์ก็ดี ภักตที่เขาหุงไว้ในวิหารก็ดี ย่อมควรโดยแท้แล นี้เป็นวิธีของภิกษุผู้ถือปิณฑปาติกธุดงค์นั้น

ส่วนว่าโดยประเภท แม้ปิณฑปาติกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ย่อมรับภิกษาที่ทายกนำมาเบื้องหน้าก็ได้ เบื้องหลังก็ได้ ยืนอยู่ที่ประตูบ้านหนึ่ง แม้เมื่อมีคนรับบาตรก็ให้ไปได้ รับภิกษาที่เขานำมาถวายในเวลากลับก็ได้ แต่นั่งลงแล้วย่อมไม่รับ ภิกษาในวันนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง แม้นั่งลงแล้วยังรับได้ในวันนั้น แต่ไม่รับเพื่อจะฉันในวันพรุ่งนี้ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมรับเพื่อจะฉันในวันพรุ่งนี้หรือในวันต่อไปก็ได้ ปิณฑปาติกภิกษุทั้ง 2 ประเภทนั้น ย่อมไม่ได้รับความสุขในการอยู่โดยเสรี ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ เท่านั้นจึงจะได้รับความสุข

ธุดงค์แม่สำหรับปิณฑปาติกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกต่างกันขณะที่เธอยินดี อติเรกลาภมีสังฆภักตเป็นต้นนั้นแหละ นี้เป็นความแตกในปิณฑปาติกังคะนั้น

อานิสงส์ของการถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร³⁷

1) เกิดมีความปฏิบัติที่สมควรแก่นิสัย ตามพระบาลีชื่อว่า บรรพชาอาศัยการบริโภคน้ำข้าวที่แสวงหาด้วยกำลังแข็ง

2) ได้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ข้อที่ 2

3) ไม่เป็นผู้มีความเป็นไปเกี่ยวเกาะกับผู้อื่น

4) มีปัจจัยตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่า เป็นของเล็กน้อยด้วยเป็นของหาได้ง่ายด้วย เป็นของหาโทษมิได้ด้วย

5) ย่ำยีความเกียจคร้านเสียได้

6) มีอาชีวะบริสุทธิ์

7) ได้บำเพ็ญเสขิยะปฏิบัติ

8) ไม่ต้องเลี้ยงผู้อื่น

9) ได้กระทำความอนุเคราะห์ผู้อื่น

10) ละมานะได้

11) ป้องกันอันตรายในรสได้

12) ไม่ต้องอาบัติเพราะคนโภชนสิกขาบท³⁸ปรัมปรโภชนสิกขาบท³⁹ และจาริตตสิกขาบท

13) มีความประพฤติสมควรแก่ธุดธรรมทั้งหลายมีความมักน้อยเป็นต้น

14) สัมมาปฏิบัติเพิ่มพูน

15) ได้อนุเคราะห์ประชุมชนผู้เกิดในภายหลัง

4) สप्तานจาริกังคะ การถือเทียวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร

³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

³⁸พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, (พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538). หน้า 29.

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภัคษุผู้ถือสพทานจาริกังคะประพติวัตรเหมือนภัคษุผู้ถือปิตนทาตักังคะ แต่อกุณฐ์ว่า กล่าวคือ จะรับบิณฑบาตโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกกว่าเป็นบ้านคนรวยคนจน ไม่เลือกกว่าอาหารดีไม่ตี มีใครใส่บาตรก็รับไปตามลำดับ ไม่ข้ามบ้านที่ไม่ถูกใจไป

คำสมาทานสำหรับสพทานจาริกังคะว่า “โลลุปจาร์ ปฎิกชิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการเที่ยวโดยละโมบเสีย “สพทานจาริกังคะ สมาทียมิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภัคษุผู้มีอันเที่ยวไปตามลำดับเรือนเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

ว่าโดยประภท แม้สพทานจาริกภัคษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภัคษุผู้ถืออย่างอกุณฐ์ย่อมไม่รับภัคษาที่เขานำมาเบื้องหน้าก็ดี ภัคษาที่เขานำมาเบื้องหลังก็ดี ภัคษาที่เขานำมาถวายในเวลากลับก็ดี แต่ที่ประตูบ้านหนึ่งย่อมปล่อยบาตรได้ ความจริงในธุดงค์ข้อนี้ ภัคษุที่เสมอกับพระมหาภคสสประหามีไม่ แม้ถึงกระนั้นที่ปล่อยบาตรของพระเถระก็ยังปรากฏอยู่เหมือนกัน ภัคษุผู้ถือปานกลางย่อมรับภัคษาที่เขานำมาเบื้องหน้าหรือเบื้องหลังนั้นก็ได้ ที่เขานำมาในเวลากลับ ก็ได้ที่ประตูบ้านหนึ่งก็ปล่อยบาตรได้ แต่ยอมไม่นั่งคอยภัคษา โดยข้อที่ไม่นั่งคอยภัคษาอย่างนี้ชื่อ ว่า อนุโลมตามภัคษุปิตนทาตักองอกุณฐ์ ภัคษุผู้ถืออย่างเพลาย่อมนั่งคอยในวันนั้นได้ ธุดงค์ของสพทานจาริกภัคษุทั้ง 3 จำพวกนี้ แต่พอการเที่ยวไปด้วยความละโมบ เกิดขึ้นก็ยอมแตกได้ นี่เป็นความแตกในสพทานจาริกังคะนั้น⁴⁰

อานิสงส์ของการถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร⁴¹

- 1) เป็นผู้ใหม่ในตระกูลเป็นนิตย
- 2) มีใจไม่ติดข้องดังดวงจันทร์
- 3) ละความตระหนี่ในตระกูลเสียได้
- 4) ได้อนุเคราะห์สม่าเสมอกัน
- 5) ไม่มีโทษอันพึงมีแก่กุลุปภัคษุ⁴²
- 6) ไม่ต้องจ้องคำขานชื่อ (ทักทายชื่อ)
- 7) ไม่ต้องการด้วยการนำภัคษามาเฉพาะตัว
- 8) มีความประพตีสสมควรแก่ธุดธรรม มีความมกน้อย เป็นต้น

5) เอกาสนิกังคะ การถือหนึ่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภัคษุผู้ถือเอกาสนิกังคะ ย่อมถือหนึ่งฉัน ณ ที่แห่งเดียว ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอาหารอีกในวันนั้น โดยความก็คือถือฉันอาหารเพียงวันละหน เมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลย นอกจากน้ำดื่ม

คำสมาทานสำหรับเอกาสนิกังคะว่า “นานาสนโกชน ปฎิกชิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการฉัน ณ อาสนะต่าง ๆ “เอกาสนิกังคะ สมาทียมิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภัคษุผู้มีการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

⁴⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 289.

⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 290.

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 21

เอกาสนิกภิกษุหนึ่ง เมื่อจะนั่งในโรงฉันอย่างนั่งที่เถรอาสน์ (ที่นั่งพระเถระ) พึงกำหนดอาสนะอันสมควรว่า อาสนะนี้จักถึงแก่ตนแล้วจึงนั่ง ถ้าการฉันของเธอค้างอยู่ อาจารย์หรืออุปัชฌาย์มาลุกขึ้นทำวัตรย่อมควร ส่วนพระติปิฎกจุฬายเถระ ก็กล่าวว่า อาสนะพึงรักษาหรือว่าการฉันพึงรักษาก็ตาม แต่เพราะว่า ภิกษุนี้ เป็นผู้ฉันค้างอยู่แล้ว เพราะเหตุนี้จึงทำวัตรเสียเถิด แต่อย่าฉันโภชนะเลยนี้เป็นวิธีของเอกาสนิกภิกษุหนึ่ง

ว่าโดยประเภท แม้เอกาสนิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ โภชนะจะน้อยหรือมากก็ตามเถิด เธอหย่อนมือลงในโภชนะใด ย่อมไม่ได้เพื่อจะรับโภชนะอื่นจากโภชนะนั้น แม้ถ้าคนทั้งหลายทราบ ว่า พระเถระไม่ได้ฉันอะไร ๆ เลย แล้วนำเภสัชขมิ้นยโส เป็นต้นมา ยโสเป็นต้นนั้นย่อมควรเพื่อเภสัชเท่านั้น ไม่ควรเพื่ออาหาร ผู้ถืออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อจะรับโภชนะอื่นทราบเท่าที่ภัตในบาตรยังไม่หมดไป ด้วยว่าภิกษุนี้ชื่อว่า ผู้มีโภชนะเป็นที่สุด

ภิกษุผู้ถืออย่างเพลลา ย่อมได้เพื่อจะฉันทราบเท่าที่ยังไม่ลุกจากอาสนะ ด้วยว่าภิกษุนี้ ชื่อว่า ผู้มีน้ำเป็นที่สุด เพราะฉันได้ทราบเท่าที่ยังไม่รับน้ำล้างบาตรบ้าง ชื่อว่า ผู้มีอาสนะเป็นที่สุด เพราะฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่ลุกขึ้นบ้าง รุดงค์ของเอกาสนิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอฉันโภชนะ ณ อาสนะต่าง ๆ นี้เป็นความแตกในเอกาสนิกังคะนี้⁴³

อานิสงส์ของการถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร⁴⁴

- 1) มีอาหารน้อย
- 2) โรคน้อย
- 3) คล่องแคล่ว
- 4) แข็งแรง
- 5) อยู่สำราญ
- 6) ไม่ต้องอาบัติเพราะอนติริตตสิกขาบทเป็นปัจจัย
- 7) บรรเทาตัณหาในรสได้
- 8) มีความประพฤตินิยมแก่จตุตถกรรม มีความมักน้อยเป็นต้น

6) ปัตตปิณฑิกังคะ การถือนั้นเฉพาะในบาตรเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือปัตตปิณฑิกังคะ ไม่ใช่ภาชนะรองของฉันตั้งแต่ 2 ใบ ขึ้นไป ย่อมฉันเฉพาะของในบาตรเท่านั้น กล่าวคือ จะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคในมือนั้นมารวมกันในบาตรแล้วจึงฉันอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร

คำสมาทานสำหรับปัตตปิณฑิกังคะว่า “หุตติยาชณิ ปฏิกขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดภาชนะที่ 2 “ปัตตปิณฑิกังคะ สมาทियามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉันก่อนข้าวในบาตรเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

ปัตตปิณฑิกภิกษุหนึ่ง ในเวลาตี๋มข้าวต้ม เมื่อได้กับข้าววางในภาชนะแล้ว ควรฉันกับก่อนหรือตี๋มข้าวต้มก่อนก็ได้ เพราะว่าถ้าเธอปนกับลงในข้าวต้ม เมื่อกับมีปลาร้าเป็นต้นปนลงไป ข้าวต้มจะ

⁴³ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ่างแล้ว, หน้า 290.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 291.

ปฏิบัติไปเสีย อันภิกษุผู้จะฉันทำให้เป็นของไม่ปฏิบัติกันนั้นแหละฉันจึงจะควร เหตุนี้ข้าพเจ้ากล่าวหมายเอาทั้งข้าวรูปนั้น แต่สิ่งอันใดเป็นของไม่น่าเกลียด เช่น น้ำผึ้งและน้ำตาลกรวด สิ่งอันนั้นพึงปนลงไปได้ แต่เมื่อจะรับ พึงรับแต่พอประมาณ ใช้มือถือผักสด และมันดิบฉัน ก็ควร แต่ไม่ทำ อย่างนั้น ก็ต้องใส่ลงไปบาตรเท่านั้น ก็เพราะห้ามภิกษุที่ 2 ของอย่างอื่นแม้แต่ใบไม้ ก็ไม่ควรแล นี่เป็นวิธีแห่งปตตปิณฑิกภิกษุ

ว่าโดยประเพณี แม้ปตตปิณฑิกภิกษุก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์จะทั้งหากก็ไม่ควร เว้นแต่เวลาที่เคี้ยวอ้อย จะบี⁴⁵ ก้อนข้าว ปลา เนื้อ และขนมฉันไม่ควร สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง จะใช้มือข้างเดียวฉันก็ควร ภิกษุผู้ถืออย่างกลางนี้ จึงชื่อว่า โยคีมี ส่วนภิกษุผู้ถืออย่างเพลา มีชื่อว่า โยคีบาตร สำหรับผู้ถืออย่างเพลา นั้น สิ่งอันใดอาจจุลงในบาตร ได้จะบีสิ่งอันนั้นด้วยมือหรือฟันเคี้ยวกินก็ได้หมด รุตคฺของปตตปิณฑิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่ยืนตีภิกษุที่ 2 นี้เป็นความแตกในปตตปิณฑิกังคะ⁴⁶

อานิสสฺของการถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร⁴⁷

- 1) บรรเทาตัณหาในรสต่าง ๆ ได้
- 2) ละความตะกตะเสียได้
- 3) เป็นผู้มุ่งแต่ประโยชน์ในอาหาร
- 4) ไม่ต้องลำบากในการรักษาภิกษุที่มีเถาเป็นต้น
- 5) ไม่เป็นผู้สอดส่ายบริโภคน
- 6) มีความประพฤติสมควรแก่ธุดธรรม มีความมักน้อยเป็นต้นแล

7) ขลุปัจฉาภตติกังคะ การถือห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือขลุปัจฉาภตติกังคะคือเมื่อรับอาหารมากพอแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่รับอะไรเพิ่มอีกแล้ว หลังจากนั้นถึงแม้มีใครนำอะไรมาถวายเพิ่มอีกก็จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลยถึงแม้อาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม

คำสมาทานสำหรับขลุปัจฉาภตติกังคะว่า “อติริตตโกชน⁴⁸ปฏิภิกชิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดโภชนะอันเป็นอติริตตเสีย “ขลุปัจฉาภตติกังคะ สมาธิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการไม่ฉันภัตภายหลังเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ ภิกษุขลุปัจฉาภตติกังคะนั้นห้ามภัตแล้ว จะให้ทำโภชนะให้เป็นกับปิยะแล้วฉันอีกไม่ได้ นี่เป็นวิธีของขลุปัจฉาภตติกภิกษุ

ว่าโดยประเพณี แม้ขลุปัจฉาภตติกภิกษุก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ เพราะเหตุที่ชื่อว่าห้ามในบิณฑบาตแรกย่อมไม่มีแต่เมื่อเธอกลืนบิณฑบาตรายแรกนั้นเข้าไปก็เป็นอันห้ามรายอื่น เพราะเหตุนี้ เธอได้ชื่อว่า ห้ามอย่างนั้นแล้ว ครั้นกลืน บิณฑบาตรายแรกเข้าไปแล้ว ย่อมไม่ฉันบิณฑบาตรายที่ 2 ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ห้ามในโภชนะอันใด ย่อมฉันแต่โภชนะอันนั้นเท่านั้น ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมฉันได้ตลอดเวลาที่ตนยังไม่ลุกจากอาสนะ รุตคฺของขลุปัจฉาภต

⁴⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, อ้างแล้ว, หน้า 626.

⁴⁶กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ้างแล้ว, หน้า 291-292.

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 292.

⁴⁸พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 365.

ติกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เมื่อเธอห้ามแล้วให้ทำเป็นกบปิยะฉัน นี่เป็นความแตกในขลุปัจจัยกัฏติงค⁴⁹

อานิสงส์ของการถือห้ามกัฏอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร⁵⁰

- 1) เป็นผู้ไกลจากอาบัติที่ต้องเพราะฉันอนตริตตโกขณะ
- 2) ไม่มีแน่นท้อง
- 3) ไม่มีการสังฆามิส
- 4) ไม่ต้องแสวงหาอีก
- 5) มีความประพฤติสมควรแก่ธุดธรรม มีความมักน้อยเป็นต้นแล

2.3.3 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับเสนาสนะ (เสนาสนปฏิสังยุตต์)

8) อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร⁵¹

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถืออารัญญิกังคะ จะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติหรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลส โดยกำหนดที่สุด 500 ชั่วธนู คือ 25 เส้น ตามทางเดินโดยปกติ

คำสมาทานสำหรับอารัญญิกังคะว่า “คามนตเสนาสนํ ปฏิกชิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดเสนาสนะชายป่า “อารัญญิกังคํ สมายามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการอยู่ป่าเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำนี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้ อารัญญิกังคะนั้นควรละเสนาสนะชายบ้านเสียแล้วยังอรุณให้ตั้งขึ้นในป่าเถิด

บ้านกับทั้งอุปจาร⁵²นั้น ชื่อว่า เสนาสนะชายบ้าน ในค่านั้น บ้านมีกระท่อมหลังเดียวหรือหลายหลังก็ตาม มีรั้วล้อมหรือไม่มีรั้วล้อมก็ตาม มีคนอยู่หรือไม่มีคนอยู่ก็ตามโดยอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าบ้าน โดยที่สุดแม้หมู่เกวียนใด ๆ ที่จอดพักอยู่เกินกว่า 4 เดือนขึ้นไปก็ยอมชื่อว่า บ้าน สำหรับบ้านที่มีรั้วล้อม ถ้ามีอินทขิล 2 ชั้น เหมือนอนุราธปุระที่ที่ก่อนดินตกแห่งบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง ยืนที่อินทขิล⁵³ชั้นใน ชื่อว่า อุปจารบ้าน พระวินัยธรทั้งหลายก็กล่าวว่า อนึ่งลักษณะแห่ง เลททุบาทนั้น ก็คือร่วมในแห่งที่ที่ตกลงแห่งก่อนดินที่ขวางไป อย่างพวกคนหนุ่มรุ่น ๆ เมื่อจะแสดงกำลังของตนเหยียดแขนขวางก่อนดินไปฉะนั้น ส่วนอาจารย์ฝ่ายพระสูตรก็กล่าวว่า ภายในที่ที่ตกของก่อนดิน ที่ขวางไปทำ นองไถ่กา ก็ชื่อว่า เลททุบาท⁵⁴ พิงทราบวินิจฉัยในบ้านที่ไม่ได้ล้อมว่า มาตุคามยืนที่ประตูเรือนหลังสุดเขาทั้งหมด สาดน้ำไปถึงที่แห่งใด ที่นั่นนั้นตก ชื่อว่า อุปจารเรือน เลททุบาทหนึ่งโดยนัยที่กล่าวแล้วจากอุปจารเรือนนั้นชื่อว่าบ้าน เลททุบาทที่ 2 เป็นอุปจารของบ้าน ส่วนป่า ว่าทางพระวินัยก่อน ท่านก็กล่าวไว้ว่าที่ทั้งปวงยกบ้านและอุปจารของบ้านเสีย นั้นชื่อว่า ป่า ทางพระอภิธรรมก็กล่าว

⁴⁹กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ่างแล้ว, หน้า 292.

⁵⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 293.

⁵¹วิสุทธิ. 1/84.

⁵²พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 428.

⁵³ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*, อ่างแล้ว, หน้า 1373.

⁵⁴พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 259.

ไว้ว่า ที่หิ้งปวง ภายนอกอินทขีลออกไป นั่นชื่อว่า ป่า แต่ลักษณะที่กล่าวทางพระสูตรว่า ที่มีระยะไกล 500 ชั่วธนู เป็นอย่างน้อย ชื่อว่า เสนาสนะป่า นี่เป็นลักษณะในคำว่าป่า นี้ เสนาสนะป่านั้นสำหรับ บ้านที่มีรั้วล้อม ควรกำหนดวัดแต่อินทขีล ด้วยธนูของอาจารย์ที่โก่งแล้ว สำหรับบ้านที่ไม่มีรั้วล้อมควร กำหนด วัดจำเดิมแต่เลขชุกบาตที่แรก จนถึงเครื่องล้อมแห่งวิหาร ในอรรถกถาพระวินัยทั้งหลายก็ กล่าวไว้ว่า แต่ถ้าวิหารไม่ได้ล้อม เสนาสนะที่อยู่ต้นเพื่อน หรือโรงครัว หรือที่ประชุมประจำ ต้นโพธิ์ หรือเจดีย์ อันใด แม้ผิวอยู่ห่างจากเสนาสนะออกไป พึงทำที่นั้นให้เป็นแดนกำหนดวัดเกิด ส่วนใน อรรถกถามัชฌิมนิกาย ก็กล่าวไว้ว่า ควรวัดอุچارแม่ของวิหารตรงไปในระหว่าง 2 เลขชุกบาต เหมือน วัดอุچارบ้าน นี่เป็นประมาณในวิธีวัดนี้ แม้ถ้าบ้านอยู่ใกล้ภิกษุอยู่ในวิหารได้ยินเสียงคนชาวบ้าน แต่ ไม่อาจจะเดินตรงไปได้ เพราะมีภูเขาหรือแม่น้ำเป็นต้น คั่นอยู่ในระหว่างทางแห่งใดเป็นทางปกติของ บ้านนั้น แม้ถ้าจะต้องไปด้วยเรือก็ควรถือเอา 500 ชั่วธนูโดยทางแห่งนั้นแต่ภิกษุรูปใดแก่ถึงปิดทางแต่ ที่นั้น ๆ เสีย เพื่อยังองค์ของบ้านใกล้ให้ถึงพร้อม ภิกษุรูป นี้ ชื่อว่า ธุดงค์โจร ก็ถ้าอุปัชฌาย์หรือ อาจารย์ของอารัญญิกภิกษุเป็นไข้ไปหาเธอหาสิ่งที่เป็นสัปปายะไม่ได้ก็ควรนำท่านไปสู่เสนาสนะชาย บ้านอุปัชฌาย์ท่านเกิด แต่เธอควรออกไปแต่เข้ามิด ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในที่อันประกอบด้วยองค์ ถ้าใน เวลาอรุณจะขึ้นอาพาธของท่านกำเริบ ก็ควรทำกิจเพื่อท่านนั้นเกิดไม่พึงเป็นธุดงค์ศุทธิกะ คือ ผู้มุ่งจะ รักษาธุดงค์ให้บริสุทธิ์ไปทำเดี่ยวเลย

ว่าโดยประภท แม่อารัญญิกภิกษุนี้มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ต้อง ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในป่าตลอดกาลทั้งปวง ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อจะอยู่ในเสนาสนะชายบ้าน ตลอด 4 เดือนฤดูฝน ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา ย่อมได้เพื่อจะอยู่ตลอด 4 เดือนฤดูเหมันต์ (หนาว) ด้วย

เมื่ออารัญญิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ มาแต่ป่าในเวลาที่ได้กำหนดไว้แล้วอย่างไรพึงธรรมอยู่ใน เสนาสนะชายบ้าน แม้จนอรุณขึ้น ธุดงค์ย่อมไม่แตก พึงธรรมแล้วก็ไปแม้อรุณขึ้นในระหว่างทางธุดงค์ ไม่ก็แตก แต่ถ้าเมื่อพระธรรมกถึกลุกขึ้นแล้ว เธอคิดว่านอนสักครู่แล้วจักไป ดังนี้ นอนเสียจนอรุณขึ้น หรือว่ายังอรุณให้ตั้งขึ้นในเสนาสนะชายบ้านตามขอบใจตนธุดงค์ย่อมแตกแล นี่เป็นความแตกใน อารัญญิกังคะ⁵⁵

อานิสงส์ของการถืออยู่ป่าเป็นวัตร⁵⁶

1) อารัญญิกภิกษุทำความสำคัญว่า ป่า ไว้ในใจอยู่ ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อจะได้สมาธิที่ยังไม่ได้ บ้าง เพื่อจะรักษาสมาธิที่ได้ไว้แล้วบ้าง

2) แม้พระศาสดาก็ทรงชื่นชมต่อเธอ ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูกร นาคิตะ เพราะเหตุนั้น เราจึงมีใจ ยินดีด้วยการอยู่ป่า ของภิกษุนั้น”

3) อันตรายทั้งมีรูปที่ไม่เป็นสัปปายะเป็นต้น ย่อมไม่รบกวณจิตของเธอ ผู้อยู่ในเสนาสนะอัน สงัด

4) เธอย่อมหายสะดุ้งกลัว

5) ย่อมละความเยื่อใยในชีวิตได้

⁵⁵ กกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ้าง แล้ว, หน้า 293-295.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

- 6) ย่อมยินดีรสแห่งความสุขอันเกิดแต่วิเวก และ
- 7) แม้ความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นต้น ย่อมเป็นภาวะที่เหมาะสมแก่เธอด้วย

9) รุกขมุสิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร⁵⁷

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือรุกขมุสิกังคะ เป็นประเภทของภิกษุผู้ถืออรัญญิกังคะ นั้นเอง ไม่ทำกุฏิอยู่ ย่อมอยู่ตามโคนต้นไม้ กล่าวคือ จะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้นจากการ อยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมางบบัง

คำสมาทานสำหรับรุกขมุสิกังคะว่า “ฉนฺนํปฏิทฺธิชฺปิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่มุงบัง “รุกขมุสิกังคํ สมาทियามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ ณ โคนไม้เป็นปกติสมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

รุกขมุสิกภิกษุนั้น ควรเว้นต้นไม้เหล่านี้เสีย คือ ต้นไม้ที่ตั้งอยู่ระหว่างพรมแดนต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ ต้นไม้ที่มียาง ต้นไม้มีผล ต้นไม้มีดอก ต้นไม้มีค่างคาว ต้นไม้มีโพรง ต้นไม้ที่อยู่กลางวัดแล้วจงเอาต้นไม้ที่อยู่ชาย ๆ วัดเถิด นี่เป็นวิธีของรุกขมุสิกังคะนั้น

ว่าโดยประเภท แม้รุกขมุสิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ จงต้นไม้แล้ว จะใช้ใครแผ้วกวาดให้ตามขอบใจหาได้ ไม่ต้องใช้เท้ากวาดไปไม้และอยากเยื่ออยู่เอง ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง จะวานใครที่บังเอิญมาถึงที่นั้นแผ้วกวาดให้ก็ได้ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลา จะเรียกคนงานวัดและสมณทูต⁵⁸ มาช่วยชำระ ทำให้เรียบแล้วเกลี่ยทราย ทำรั้วล้อม ติดประตูเสียด้วยแล้วจึงอยู่ได้ แต่ในวันที่มีงานมหรธรม รุกขมุสิกภิกษุอยู่อย่างนั้นควรนั่งที่อื่นที่มีอะไรบังไว้

จุดคแห่งรุกขมุสิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอสำเร็จความอยู่ในที่มุงบัง พระอังกุตตรภาณกาจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้ว่า ในขณะที่เธอรู้อยู่แล้ว ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในที่มุงบังนี้เป็นความแตกในรุกขมุสิกังคะ⁵⁹

อานิสงส์ของการถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร⁶⁰

- 1) เกิดเป็นความปฏิบัติสมควรแก่นิสัยขึ้นเอง ตามพระบาลีชื่อว่า การบรรพชา อาศัยโคนไม้เป็นที่นอนที่นั่ง
- 2) ใช้ปัจจัยตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่า เป็นของเล็กน้อยด้วย หาง่ายด้วยไม่มีโทษด้วย
- 3) ปลูกอนิจจสัญญาขึ้นได้ ด้วยได้เห็นความเปลี่ยนแปลงแห่งไปไม้อยู่เนื่อง ๆ
- 4) เลิกความตระหนี่ในเสนาสนะและความเพลินในงาน
- 5) ได้อยู่กับเทวดาทั้งหลาย
- 6) มีความประพฤติสมควรแก่จตุตถธรม มีความมักน้อย เป็นต้น

⁵⁷วิสุทธิ. 1/84.

⁵⁸พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 299.

⁵⁹กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ่างแล้ว, หน้า 296.

⁶⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 296.

10) อัปภোগาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถืออัปภোগาสิกังคะก็เป็นประเภทของภิกษุผู้ถืออาารัญญิกังคะเหมือนกัน กล่าวคือ จะอยู่แต่ในที่กลางแจ้งเท่านั้น จะไม่เข้าสู่ที่มุงบังใดๆ เลย แม้แต่โคนต้นไม้ เพื่อให้ติดในที่อยู่อาศัยของคอกที่ 9 และคอกที่ 10 นี้คงถือได้เฉพาะกาล เพราะในพรรษาจำจะต้องถือเสนาสนะตามวินัยนิยม

คำสมาทานสำหรับอัปภোগาสิกังคะว่า “ฉนณญจ รุกขมุลญจปฏิภนิกขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่มุงบังด้วย โคนต้นไม้ด้วย “อัปภোগาสิกังคะ สมมติยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์ แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่กลางแจ้งเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

การเข้าไปสู่โรงอุโบสถเพื่อการสวดรับฟังธรรมก็ดี เพื่อกระทำอุโบสถก็ดี ย่อมควรแก่อัปภোগาสิกิกษุ นั้น ถ้าเมื่อเธอเข้าไปแล้ว ฝนตกลงมาไซ้ เมื่อฝนยังตกอยู่ อย่าเพิ่งออกไปเลย ต่อฝนหยุดจึงออกไป อันอัปภোগาสิกิกษุ นั้น เข้าไปสู่โรงฉันหรือโรงไฟ ทำวัตรก็ดี เชื้อเชิญภิกษุเถระ ด้วยภัตตาหารในโรงฉันก็ดี เมื่อให้อุเทศหรือถือเอาอุเทศ เข้าไปแม้ที่มุงบังก็ดี ขนเครื่องเสนาสนะ มีเตียงตั้งเป็นต้นที่วางเกะกะอยู่ข้างนอก เข้าไปไว้ข้างในก็ดี ย่อมควร ถ้าเดินทางถือบริวารของภิกษุที่เป็นผู้เฒ่ากว่าไปเมื่อฝนตก เข้าสู่ศาลาอันตั้งอยู่ในท่ามกลางทาง ก็ควร ถ้ามิได้ถืออะไร จะเล่นไปด้วยหวังใจว่า จะอยู่ในศาลาย่อมไม่ควร แต่ควรเดินโดยปกติเข้าไป ยืนอยู่จนฝนหยุด จึงไปเถื่อนี้ เป็นวิธีแห่งอัปภোগาสิกิกษุ นัยแม้แห่งรุกขมุลิกิกษุก็ดูจนวนนี้

ว่าโดยประเภท แม้อัปภোগาสิกิกษุ นี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ จะเข้าไปอาศัยต้นไม้หรือภูเขาหรือเรือนอยู่ ย่อมไม่ควร ต้องทำกระโจมจิวรอยู่ กลางแจ้งนั้นแหละ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลางจะเข้าไปอาศัยต้นไม้ ภูเขาและเรือนอยู่ ไม่เข้าไปข้างใน ก็ควร สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลา แม้เงื้อมเขาที่คนมิได้มุงบัง แม้ซุ้มกิ่งไม้ แม้ผ้า แม้กระท่อม อันตั้งอยู่ในนา นั้น ๆ ที่คนเฝ้านาเป็นต้นทั้งไว้อย่อมควรแล ชุดงค์ของอัปภোগาสิกิกษุ ทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะที่เธอไปสู่ที่มุงบังก็ดี โคนไม้ก็ดีเพื่ออยู่ พระอังกุตตรภาณกาจารย์ทั้งหลาย ก็กล่าวไว้ว่า ในขณะที่เธอทราบอยู่แล้วยังอรุณให้ ตั้งขึ้นในที่มุงบังก็ดี โคนไม้ก็ดีนั้น นี้เป็นความแตกในอัปภোগาสิกังคะ⁶¹

อานิสงส์ของการถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร⁶²

- 1) ตัดอวาสาปลิโพธ⁶³ได้
- 2) บรรเทาถิ่นมิทระ⁶⁴ได้
- 3) ไม่มีสถานที่ที่ติดข้องสมแก่คำสรรเสริญว่า ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ติดที่เที่ยวไป ไม่มีที่ข้องขัดดุจมฤคทั้งหลาย
- 4) เป็นพระ 4 ทิศ
- 5) มีความประพฤติสมควรแก่จตุตธรรม มีความมกน้อยเป็นต้น

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 297.

⁶²เรื่องเดียวกัน, หน้า 298.

⁶³พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า 415.

⁶⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

11) โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร⁶⁵

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือโสสานิกังคะยอมอยู่แรมคืนในป่าช้า กล่าวคือ จะงดเว้นจากที่พักอันสุขสบายทั้งหลาย แล้วไปอาศัยอยู่ในป่าช้า เพื่อจะได้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ไม่ประมาท อวาสาปลิโพธ หมายถึง ความกังวลในอวาสา คือ ภิกษุยังอยู่ในอวาสานั้นหรือหลีกเลี่ยงไปแต่ยังผูกใจอยู่ว่าจะกลับมา (เหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ภิกษุยังไม่เดาะ) ในการเจริญกัมมัฏฐาน หมายถึง ความกังวลเกี่ยวกับที่อยู่ อาศัย เช่น ห่วงงานก่อสร้างในวัด มีสิ่งของที่สะสมเอาไว้มาก เป็นต้น เมื่อเจริญกัมมัฏฐาน ฟังตัดปลิโพธนี้ให้ได้

คำสมาทานสำหรับโสสานิกังคะว่า “น สุสานิ ปฎิกขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดที่อันมิใช่ป่าช้า “โสสานิกังคะ สมายทิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

คนทั้งหลายเมื่อตั้งหมู่บ้าน กำหนดที่แห่งใดไว้ว่า ที่นี้เป็นป่าช้า โสสานิกภิกษุนั้นอย่าเพิ่งอยู่ ณ ที่นั้น เพราะว่า ที่นั้น เมื่อศพยังมีได้ถูกเผา ก็ยังไม่นับว่าเป็นป่าช้า แต่ว่า จำเดิมแต่กาลที่เผาศพแล้วไป แม้หากจะร้างไปตั้ง 12 ปี ก็นับว่าเป็นป่าช้าอยู่ตนเอง

โสสานิกภิกษุผู้ถืออยู่ป่าช้านั้นปฏิบัติดังนี้

1) ไม่ควรให้ทำที่ต่าง ๆ มีประรำจกรมเป็นต้น ตั้งเตียงตั้ง จัดน้ำฉันทน้ำใช้แล้ว บอกธรรมอยู่ เพราะเหตุข้อนี้ เพราะเหตุนี้ โสสานิกภิกษุควรเป็นผู้ไม่ประมาท แจ้งพระสังฆเถระหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการให้ทราบไว้ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นแล้วจึงอยู่

2) เมื่อเดินจงกรม ควรชำเลืองดูที่เผาศพไปด้วย

3) เมื่อไปป่าช้าเล่า ก็พึงหลีกเลี่ยงทางใหญ่เสีย เดินไปทางนอกเถิด

4) ควรกำหนดอารมณืให้แม่นยำเสียแต่ในตอนกลางวัน ด้วยเมื่อกำหนดเสียอย่างนั้น จะได้ไม่ เป็นสิ่งชวนกลัวสำหรับเธอในเวลากลางคืน

5) อมนุษย์ทั้งหลาย แม้นมันจะเที่ยวส่งเสียงร้องไป ก็อย่าประหารมันด้วยวัตถุอะไร ๆ

6) อันโสสานิกภิกษุจะขาดไปป่าช้าเสียแม้แต่วันเดียว ย่อมไม่ควร พระอังกุตตรภาณกาจารย์ ก็กล่าวไว้ว่า ยังมีขมิ้นยาม ให้สิ้นไปในป่าช้าแล้วกลับเสียในปัจฉิมยาม ก็ควร

7) ของเคี้ยวของกินที่อมนุษย์ชอบ เช่น ขนมโรยงา ข้าวเจือถั่ว ปลา เนื้อ นมสด น้ำมันน้ำอ้อย งบ โสสานิกภิกษุไม่ควรเสพ

8) ไม่ควรเข้าไปสู่เรือนแห่งตระกูลแล

นี้เป็นวิธีแห่งโสสานิกภิกษุนั้น

ว่าโดยประเภท แม้โสสานิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ควร อยู่แต่ในป่าช้าที่มีการเผาศพเป็นประจำ มีซากศพมิได้ขาด และมีเสียงร้องไห้อยู่เนื่องนิตย์ สำหรับ ภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ในป่าช้าที่ได้ลักษณะ 1 ใน 3 ลักษณะก็ใช้ได้

⁶⁵วิสุทธิ. 1/85.

สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลลา ในที่ที่สักว่าได้ลักษณะปาชา โดยนัยที่กล่าวแล้ว ก็ใช้ได้ รุดงค์แห่งโสสานิกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกเพราะสำเร็จความอยู่ในที่อันมิใช่ปาชา พระอังกุตรภิกษุภิกษุ กักล่าวไว้ว่า ในวันที่เธอไม่ไปปาชา นี่เป็นความแตกในโสสานิกกัณะ⁶⁶

อานิสงส์ของการถืออยู่ปาชาเป็นวัตร⁶⁷

- 1) ได้มรรณสติ
- 2) อยู่ด้วยความไม่ประมาทเป็นปกติ
- 3) บรรลุสุภานิमित
- 4) บรรเทาความระคาได้
- 5) เห็นสภาพของร่างกายอยู่เนื่อง ๆ
- 6) มีความสังเวชหนัก
- 7) ละความเมา มีความเมาในความไม่มีโรคเป็นอาทิได้
- 8) ช่มความกลัวภัยได้
- 9) เป็นที่เคารพที่สรรเสริญแห่งอมนุษย์ทั้งหลาย
- 10) มีความประพฤติสมควรแก่ธุดธรรม มีความมักน้อย เป็นต้น

12) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร⁶⁸

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือยถาสันถติกังคะย่อมไม่ทำความอาลัยในเสนาสนะที่อยู่ อาศัยอันเป็นที่สะดวกสบายหรือที่ถูกใจในเสนาสนะ ไม่เป็นที่สบายไม่ถูกใจ ไม่แสหาเสนาสนะอื่น ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ⁶⁹ จัดให้อยู่ ณ เสนาสนะใด ย่อมอยู่ ณ เสนาสนะนั้น แม้ถูกย้ายเสนาสนะในอุตุกาล ย่อมไม่ขัดขืน

สำหรับคำสมาทานยถาสันถติกังคะว่า “เสนาสนโกลรูปปปฏิภิกขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดความโลเลในเสนาสนะ “ยถาสันถติกังคะ สมาทियามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้เป็นปกติ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

ยถาสันถติกังคะนั้น เสนาสนะแห่งใด ที่เสนาสนคาหาปกะชี้แจงให้ว่าเสนาสนะนี้ ได้แก่เธอ ก็ควรยินดีด้วยเสนาสนะแห่งนั้น ไม่ควรทำภิกษุอื่นให้ต้องย้าย นี่เป็นวิธีแห่งยถาสันถติกังคะนี้

ว่าโดยประเภท แม้ยถาสันถติกังคะนี้มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น ภิกษุผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ย่อมไม่ได้เพื่อจะถามถึงเสนาสนะที่ได้แก่ตนว่า อยู่ไกลหรือใกล้ไป หรือว่าอันตรายต่าง ๆ มีอมนุษย์แลที่ขชาติเป็นต้นรบกวนไหม ว่าร้อนหรือว่าหนาวไหม ภิกษุผู้ถืออย่างกลางถามได้แต่ไปตรวจดูไม่ได้ ภิกษุผู้ถืออย่างเพลลา ไปตรวจดูได้ ถ้าเสนาสนะที่แจกให้นั้น ไม่ชอบใจเธอ ถือเอาเสนาสนะอื่นก็ได้

⁶⁶กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ่างแล้ว, หน้า 298-299.

⁶⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

⁶⁸วิสุทธิ. 1/85.

⁶⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 350.

จุดประสงค์ของยถาสันถติกภิกษุทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในเมื่อพอสักว่าความโลเลในเสนาสนะเกิดขึ้น นี้เป็นความแตกในยถาสันถติกังคะ⁷⁰

อานิสงส์ของการถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร⁷¹

- 1) ได้ทำตามโอวาทที่กล่าวไว้ว่า ได้สิ่งใดควรยินดีด้วยสิ่งนั้น
- 2) ใฝ่ประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนพรหมจารี
- 3) เลิกความกำหนดว่า เสว ประณีต
- 4) ละความยินดีในร้ายได้
- 5) ปิดประตูความตระการม
- 6) มีความประพฤติสมควรแก่ธุดธรรม มีความมกน้อย เป็นต้น

2.3.4 หมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับความเพียร (วิริยปฏิสังยุตต์)

13) เนสัชชิกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร

หลักการปฏิบัติข้อนี้ ภิกษุผู้ถือเนสัชชิกังคะ ย่อมไม่เอนหลังลงนอน สำเร็จอิริยาบถเพียง 3 นั่งกับยี่นและเดินเท่านั้น องค์นี้เป็นอาการผืนธรรมดา สำเร็จความสันนิษฐานว่า ถือได้เวลาเท่านั้น มีเรื่องเล่าในอรรถกถาธรรมบทว่า พระจักขุบาลถือตลอดพรรษาถึงเสียจักขุ กล่าวคือ จะงตเว้นอิริยาบถนอนจะอยู่ใน 3 อิริยาบถเท่านั้น คือ ยืน เดิน นั่ง จะไม่เอนตัวลงให้ลงสัมผัสพื้นเลยถ้าว่างมากก็จะใช้การนั่งหลับเท่านั้น เพื่อไม่ให้เฟลิตเพลินในการนอน

คำสมาทานสำหรับเนสัชชิกังคะว่า “เสยยปฏิภุขิปามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการนอน “เนสัชชิกังคะสมาธิยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ด้วยการนั่งปกติ ดังนี้ สมาทานด้วยคำ 2 คำ นี้ คำใดคำหนึ่งก็ได้

เนสัชชิกภิกษุชั้น ใน 3 ยามแห่งราตรี ควรลุกขึ้นจงกรมเสวยยาม 1 เพราะในอิริยาบถ ทั้งหลาย การนอนเท่านั้น ไม่ควร นี่เป็นวิธีแห่งเนสัชชิกภิกษุนี้

ว่าโดยประเภท แมเนสัชชิกภิกษุนี้ก็มี 3 จำพวก ใน 3 จำพวกนั้น สำหรับภิกษุผู้ถือ อย่าง อุกฤษฏ์ พนักอิง ผ้ารัดเข่า ผ้ารัดตัว ไม่ควรทั้งนั้น สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างกลาง ของ 3 อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็ใช้ได้ สำหรับภิกษุผู้ถืออย่างเพลลา แมพนักอิง แมผ้ารัดเข่า ผ้ารัดตัว หมอน แมเก้าอี้ปัญจิงคะ เก้าอี้ตั่งคคะ⁷² ก็ใช้ได้ เก้าอี้ที่เขาทำมีพนักหลังด้วย ชื่อปัญจิงคะ เก้าอี้ที่เขาทำมีพนักหลังและพนักข้างทั้งสองข้างด้วยชื่อตั่งคคะ ได้ยินมาว่า คนทั้งหลาย ได้ทำเก้าอี้ตั่งคคะนั้น พระติปิฎกจุฬาภยเถระได้เป็นพระอนาคามีแล้วปรินิพพาน จุดประสงค์ของภิกษุเนสัชชิกะทั้ง 3 จำพวกนี้ ย่อมแตกในขณะพอสักสำเร็จการนอนลงไปนี้เป็นความแตก ในเนสัชชิกังคะ⁷³

⁷⁰กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ้างแล้ว, หน้า 300.

⁷¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 300.

⁷²พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 164, 321.

⁷³กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท*, อ้างแล้ว, หน้า 301.

อานิสงส์ของการถือการนั่งเป็นวัตร⁷⁴

1) ตัดเครื่องผูกพันใจที่กล่าวในบาลีว่า ภิกษุประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความสุขในการนอนสุขในการเอกเขนก สุขในความหลับ ดังนี้ เสียได้

2) มีความสะดวกในการประกอบกรรมฐานทั้งปวง

3) มีอิริยาบถน่าเลื่อมใส

4) เป็นผู้เหมาะสมที่จะทำความเพียร

5) สัมมาปฏิบัติเพิ่มพูนด้วยดี

จากการศึกษาประเภทของธุดงค์ทั้ง 13 ประการนั้น พอจะสรุปความได้ว่า ธุดงค์ทั้ง 13 ประการ

คือ

1. ปังสุกุลิกังคะ การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
2. เตจวีริกังคะ การถือทรงเพียง ไตรจีวรเป็นวัตร
3. ปิณฑปาตีกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร
4. สप्तทานจาริกังคะ การถือ เที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร
5. เอกาสนิกังคะ การถือฉันฉัน ๑ อาสนะเดียวเป็นวัตร
6. ปัตตปิณฑิกังคะ การถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร
7. ขลุปัจฉภาตติกังคะ การถือห้ามภักตอัน นำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร
8. อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร
9. รุกขมุลิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร
10. อพทโภกาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร
11. โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร
12. ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร และ
13. เนสัชชิกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร

ซึ่งธุดงค์แต่ละอย่างแต่ละข้อมีคำสมาทานที่แตกต่างกันออกไป ธุดงค์วัตรที่ถือปฏิบัติ ดังเช่น ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ผู้ถืออย่างเคร่งต้องยังอรุณให้ตั้งขึ้นในป่าตลอดกาลทั้งปวงเท่านั้น ส่วนผู้ถืออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อจะอยู่ในเสนาสนะชายบ้านตลอด 4 เดือนฤดูฝน และผู้ที่ถืออย่างเพลาช่อมได้เพื่อจะอยู่ 4 เดือนฤดูเหมันต์ (หนาว) ด้วย ส่วนภิกษุผู้ถือธุดงค์วัตรข้ออื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ต้องสมาทานตั้งมั่นอยู่ในคำสมาทานนั้น ๆ โดยผู้ปฏิบัตินั้นก็ยังมี 3 จำพวก คือ พวกที่ถืออย่างอุกฤษฏ์ (อย่างเคร่งครัด) อย่างกลาง และอย่างเพลา แต่มีข้อที่ปฏิบัติแตกต่างกันไปเท่านั้น ผู้ปฏิบัติธุดงค์ย่อมได้รับอานิสงส์ที่แตกต่างกันตามธุดงค์วัตรที่ปฏิบัติ นั้น ๆ เช่นเดียวกัน การปฏิบัติธุดงค์ถึงแม้จะไม่ใช้กิจจำเป็นแต่ก็เป็นอุบายขัดเกลากิเลสและฝึกตนให้เป็นคนมักน้อย สันโดษ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้ผลการปฏิบัติเจริญขึ้นได้อย่างรวดเร็ว สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น

⁷⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 301.

2.4 ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม

ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมนั้น ได้อิงอาศัยหลักธรรมและสภาพแวดล้อมหลายอย่าง เบื้องต้นแห่งการปฏิบัติต้องมีศีลวิสุทธิ และจิตตวิสุทธิ เพราะวิสุทธิทั้งสองประการนี้เป็นรากฐานแห่งวิปัสสนา ดังนั้น ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมคือ ผู้ศึกษาได้ยกมาศึกษาเพียง 2 ประเด็นเท่านั้น คือ สัมปายะกับปัจจัย 4 ที่สามารถเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรมได้ มีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 สัมปายะ

สัมปายะ⁷⁵ คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย มีอยู่ 7 อย่าง คือ 1) อาวาสสัมปายะ ที่อยู่เหมาะสม 2) โจรสัมปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม 3) ภัตตสัมปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม 4) บุคคลสัมปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม 5) โภชนะสัมปายะ อาหารที่เหมาะสม 6) อุตสัมปายะ ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม 7) อิริยาปถสัมปายะ อิริยาปถที่เหมาะสม⁷⁶ ซึ่งมีรายละเอียดที่ต้องศึกษาดังนี้ คือ

1) **อาวาสสัมปายะ** ที่อยู่เหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่าน จอแจ วัดที่เหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ ความจริงควรอยู่วัดเดียวกับพระอาจารย์ แต่ถ้าไม่สะดวกก็พึงไปหาวัดที่เป็นสัมปายะคือ สถานที่ ๆ เหมาะแก่การถือกุศลแก่การปฏิบัติ

2) **โจรสัมปายะ** ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป (อาหารที่ไม่ควรเสพ เช่น เมื่อบุคคลเสพบิณฑบาตแบบไร อกุศลธรรมทั้งหลายจะเจริญขึ้น แต่กุศลธรรมทั้งหลายกลับเสื่อมลง บิณฑบาตแบบนี้ไม่ควรเสพ)

3) **ภัตตสัมปายะ** การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และ พูดแต่พอประมาณ ซึ่ง กถาวัตถุ 10 คือ

- 1) อับปัจฉกถา เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำให้มีความประมาณน้อย ไม่มกมากอยากเด่น
- 2) สันตฎฐิกถา เรื่องความสันโดษ ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ประนปรือ
- 3) ปริเวทกถา เรื่องความสงัด ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ
- 4) อสังคกถา เรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่
- 5) วิริยารัมภกถา เรื่องการปรารภความเพียร ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร
- 6) สีลกถา เรื่องศีล ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
- 7) สมาธิกถา เรื่องสมาธิถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น
- 8) ปัญญาถา เรื่องปัญญา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
- 9) วิมุตติกถา เรื่องวิมุตติ ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส และความทุกข์
- 10) วิมุตติญาณทัสสนกถา เรื่องความรู้ ความคิดเห็นในวิมุตติถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจ

และเข้าใจเรื่องความรู้ ความคิดเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์)

1) บุคคลสัมปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาที่เหมาะสมใจ

⁷⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแก้ว, หน้า 243-244.

⁷⁶ วิสุทธิ. (บาลี) 1/161

2) โภชนะสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ไม่ฉุน
ยาก

3) อุตุสัปปายะ ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาว
เกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

4) อิริยาปถสัปปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูก
กับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี

จะเห็นได้ว่า ในการปฏิบัติธรรมนั้น สิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติ เช่น สถานที่เหมาะแก่
การปฏิบัติ อาหาร ดิน น้ำ อากาศ บุคคลที่คอยเป็นกัลยาณมิตร เป็นต้น ดังที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่สำคัญ
มาก เพราะจะเป็นเหตุแห่งการเกื้อกูลให้เกิดการปฏิบัติที่มีความเจริญก้าวหน้า และส่งเสริมให้การ
ปฏิบัติดำเนินไปด้วยดี เพราะสัปปายะ หมายถึง สิ่ง สถานที่ ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะสม เกื้อกูลแก่การ
บำเพ็ญภาวนาของผู้ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

2.4.2 ปัจจัย 4

ปัจจัย 4 เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาไม่อาจมองข้ามความสำคัญข้อนี้ได้
แม้แต่ในชีวิตของพระองค์เอง วินัยของพระองค์บ่งชี้หนึ่งในพระไตรปิฎกว่าด้วยเรื่องปัจจัย 4 ในคำ
สอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้จัดระเบียบเกี่ยวกับปัจจัย 4 ไว้อย่างเป็นระบบระเบียบการปฏิบัติหรือ
แนวทางในการกระทำให้เข้าถึงการบรรลุผลนั้น ผู้ศึกษาเองสามารถนำแนวคิดและหลักการ
ปฏิบัติตามหลักปัจจัย 4 ด้านต่าง ๆ มาศึกษาโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความหมายของปัจจัย 4

คำว่า ปัจจัย 4 หมายถึง เครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา 4 อย่าง คือ
จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) รวม
เรียกว่า จตุปัจจัย⁷⁷

ปัจจัย 4⁷⁸ ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกแก่ภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ทันทีคือ
โภชนะ คือ คำข้าวที่พึงได้มาด้วยปัสเชิง ผ้าบังสุกุล เสนาสนะ คือ คางไม้และยารักษาโรค คือ น้ำมูล
เนา ภิกษุทั้งหลายพึงทำความอุสาหะในปัจจัย 4 อย่างนี้ อาศัยเลี้ยงชีพไปด้วยชีวิต⁷⁹ ฎีกาสารัตถทีปนี
ขยายความว่า ชื่อว่า นิสสัย เพราะอรรถว่าอันภิกษุอาศัยเพื่อบริหารอัตภาพ

2) เรื่องทรงอนุญาตให้บอกนิสสัย 4

ขณะนั้นแหละพึงวัดเงาแดด บอกประมาณแห่งฤดู บอกส่วนแห่งวัน บอกสังคีติ บอกนิสสัยว่า

1) บรรพชาอาศัยโภชนะ คือ คำข้าวที่พึงได้ด้วยปัสเชิง เธอพึงทำอุสาหะในโภชนะ คือ
คำข้าวที่พึงได้ด้วยปัสเชิงจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุตเทศภัต นิมนตณภัต สลากภัต
อุโบสถิกภัต ปฏิปติกภัต

2) บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงอุสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ
คือผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน

⁷⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, อ้างแล้ว, หน้า 686.

⁷⁸วิ.ม.อ. (ไทย) 3/44.

⁷⁹วิ.ม. (ไทย) 4/73/101-102.

3) บรรพชาอาศัยเสนาสนะ คือโคนไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะคือ ควางไม้ที่จมนตลอดชีวิต อดิเรกลามคือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้า

4) บรรพชาอาศัยยา คือ น้ำมูลร่น้ำ เธอพึงทำอุตสาหะในยา คือน้ำมูลร่น้ำที่จมนตลอดชีวิต อดิเรกลามคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย⁸⁰

จากข้อความพระไตรปิฎกที่ยกมาให้ดูข้างต้นเราจะพบว่า เมื่ออุปัชฌาย์อุปสมบทให้พระภิกษุที่เป็นลูกศิษย์แล้วจะต้องบอกวันบอกเวลา บอกจำนวนพระที่ลงอันดับ จะต้องบอกนิสัย 4 อย่าง เพื่อให้ศิษย์ถือปฏิบัติไปจนตลอดชีวิต ซึ่งทุกข้อเน้นเรื่องการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และเป็นอยู่อย่างพอเพียงรู้จักประมาณในการใช้ปัจจัย 4 เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะข้อที่ 3 เป็นการชี้ชัดให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างสำคัญ เพราะพระพุทธเจ้าทรงให้อุปัชฌาย์บอกศิษย์ให้ทราบ บรรพชานี้ตลอดชีวิตหากไม่มีอดิเรกลาม คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาท เรือนโล้น และถ้าเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ภิกษุก็พึงอยู่โคนไม้ ซึ่งเท่ากับว่าป่าไม้และโคนไม้เป็นส่วนหนึ่งของการบวช เป็นพระภิกษุเลยทีเดียว แต่ภิกษุที่อยู่ป่าไม้อาจจะเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสรรเสริญเพียงฝ่ายเดียวก็หาไม่ เพราะบางรูปอาจจะมีเจตนาอย่างอื่นแอบแฝงอยู่ด้วยก็มี ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งที่พระองค์ได้พิจารณาทั้งตัวของพระภิกษุที่อยู่ป่าเป็นวัตรเองว่า เรามีเจตนาเช่นใด จะได้ปรับปรุงตัวเองให้ดำเนินชีวิตในการอยู่ป่าอย่างถูกต้อง และผู้ที่เข้าไปอุปถัมภ์บำรุงอยู่ก็จะได้ไม่หลงมกมาย ซึ่งภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มีอยู่ 5 จำพวก⁸¹ คือ

1) ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย (ไม่รู้วิธีปฏิบัติสมาทานและไม่รู้ อานิสงส์แห่งการปฏิบัติสมาทาน)

2) ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความปรารถนาครอบงำ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร (หมายถึง มีความปรารถนาว่า เมื่อเราอยู่ป่า คนทั้งหลายก็จักสักการะเราเป็นปัจจัย 4 ด้วยคิดว่า “ภิกษุนี้อยู่ป่าเป็นวัตร” ทั้งจักยกย่องเราว่า “ภิกษุนี้เป็นลัทธิ ภิกษุนี้ชอบสงัด” จึงอยู่ป่า)

3) ภิกษุอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะเป็นบ้า เพราะมีจิตฟุ้งซ่าน

4) ภิกษุอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะรู้ว่า “เป็นวัตรที่พระพุทธเจ้าและสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ”

5) ภิกษุอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะอาศัยความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงดงามเช่นนี้

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญภิกษุที่อยู่ป่าเป็นวัตรข้อที่ 5 ว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ข้ออื่น ๆ ก็ถือว่าสำคัญเช่นกัน ภิกษุที่อยู่ก็พึงมีคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน เพื่อจะได้ไม่เป็นที่ตำหนิตติเตียนทั้งของเพื่อนภิกษุด้วยกันเองละวิญญูชนทั้งหลาย นั่นคือจะต้องมีคุณธรรมของภิกษุผู้ต้องการอยู่ป่าเป็นวัตรมาใช้สำหรับเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติด้วย

⁸⁰วิ.มทา. (ไทย) 4/128/197.

⁸¹อง.ปญจก. (ไทย) 22/181/109.

2.5 แนวปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล

หลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรหรือธุดงค์วัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพระมหากัสสปเถระที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าพระภิกษุรูปอื่น ๆ ด้วยการถือธุดงค์วัตร และพระราหุลเถระ ถึงแม้ว่าพระราหุลเถระจะไม่ได้ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในทางธุดงค์ แต่ก็ได้ปฏิบัติธุดงค์วัตรจนบรรลุธรรมเหมือนพระมหากัสสปเถระ ซึ่งพระเถระทั้ง 2 ท่านนี้ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติธุดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัดจนบรรลุธรรมในที่สุด นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วยังมีพระเถระรูปอื่นๆ ที่ปฏิบัติตามธุดงค์วัตรแล้วบรรลุธรรม เช่น พระนาลกะ ถือไม้โกลในการภิกขาจาร ไม้โกลในเสนาสนะ พระโมฆะราช ถือบังสุกุลทงจิวเรศร่าหมอง พระจักขุบาล ถือเนสัชชิก และพระมหากาล ถืออยู่ป่าช้า เป็นต้น ดังนั้น ในวิจัยเล่มนี้ ผู้ศึกษาขอเสนอประวัติทั้ง 2 ท่าน คือ พระมหากัสสปเถระและพระราหุลเถระ มากล่าวถึงหลักการปฏิบัติธุดงค์วัตรโดยสังเขป ดังนี้

2.5.1 พระมหากัสสปเถระ

1) ชาติกำเนิด

พระมหากัสสปะเป็นบุตรของกปิลพราหมณ์ ตระกูลกัสสปะในบ้านมหาติฏฐะ แคว้นมคธ ชื่อเดิมของท่านคือ “ปิผลิ” แต่คนทั่วไปมักเรียกท่านตามวงศ์ตระกูลว่า “กัสสปะ” เมื่อท่านอายุได้ 20 ปี ได้ทำการอวาหมงคลกับนางภัททกาปิลานี ซึ่งเป็นสาวงามวัย 16 ปี ธิดาของพราหมณ์ตระกูลโกเลีย ณ เมืองสาคลนคร แคว้นมคธ

ปิผลิมิณพถูกแปลงสารเมื่อปิผลิมิณพ อายุได้ 20 ปีบิดามารดาได้ปรึกษากันว่าจะหาภรรยาให้แก่บุตรชาย จึงได้มอบเงินและทองให้แก่พราหมณ์ 8 คน เพื่อสืบแสวงหาสาวงามที่มีฐานะเสมอกัน พราหมณ์เหล่านั้นเที่ยวสืบแสวงหาไปตามเมืองต่าง ๆ มาจนถึงสาคลนคร ได้พบธิดาของโกเลียพราหมณ์นามว่า “ภัททกาปิลานี” วัย 16 ปี เป็นที่ถูกอกถูกใจยิ่ง จึงสู้ขอกับบิดามารดาของนาง ตกกลงแล้วได้รับมอบสิ่งของเงินและทองหมั้น กำหนดวันอวาหมงคลแล้วกลับไปแจ้งข่าวสารแก่กปิลพราหมณ์ ปิผลิมิณพได้ทราบข่าวสารนั้นแล้วรู้สึกไม่สบายใจ เพราะตนไม่มีความปรารถนาจะแต่งงาน จึงหลบเข้าไปในห้องเขียนจดหมายบรรยายความประสงค์ของตนให้นางทราบ “ตนไม่ปรารถนาจะแต่งงาน ขอให้นางจงแต่งงานกับชายที่มีตระกูลเสมอกัน และอยู่ครองชีวิตคู่ด้วยความสุขสำราญเถิด ส่วนข้าพเจ้าจะออกบวช” เมื่อเขียนเสร็จแล้วก็มอบให้คนใช้นำไปส่งให้แก่นางภัททกาปิลานี แม้นางภัททกาปิลานีก็มีใจตรงกัน และได้เขียนจดหมายซึ่งมีใจความเหมือนกัน มอบให้คนรับใช้นำไปส่งให้แก่ปิผลิมิณพ บังเอิญคนถือจดหมายทั้งสองฝ่ายมาพบกันระหว่างทาง ทักทายปราศรัยถามไถ่กิจธุระของกันและกันแล้วนำจดหมายทั้งสองฉบับออกอ่าน ทราบความโดยตลอดแล้วฉีกทำลายทิ้งแล้วเขียนจดหมายขึ้นมาใหม่ บรรยายความรักแก่กันและกันแล้วนำไปสู่ให้แก่เจ้านายของตน การอวาหมงคลระหว่างคนทั้งสองจึงเกิดขึ้น

สภาพชีวิตการครองคู่ภายหลังจากแต่งงานกันแล้ว การครองคู่ของคนทั้งสองนั้นไม่เหมือนสามีภรรยาคู่อื่นๆ เพราะสักแต่ว่าอยู่ร่วมห้องกันเท่านั้น ต่างก็ไม่มีจิตคิดจะร่วมสังวาสกัน แม้เวลาจะขึ้นเตียงนอนก็ขึ้นกันคนละข้าง มีแจกันดอกไม้ตรงอยู่ตรงกลางเตียง ตลอดระยะเวลาที่ทั้งสองอยู่ร่วมกันนั้น มิได้สัมผัสถูกต้องกันเลยจึงไม่มีบุตรหรือธิดาสืบสกุล เมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมแล้ว ทรัพย์สมบัติและหน้าที่การงานทุกอย่างจึงเป็นภาระของสองสามีภรรยา และเนื่องจากตระกูลทั้งสองเป็น

ตระกูลมหาเศรษฐีมีทรัพย์มาก เมื่อรวมสองตระกูลเข้าเป็นตระกูลเดียวกันแล้ว ทรัพย์สมบัติก็ยิ่งมากมายมหาศาล มีสัตว์เลี้ยงและคนงานจำนวนมาก สองสามีภรรยาต้องบริหารสั่งการทุกอย่าง จนกระทั่งวันหนึ่งในขณะที่กำลังตรวจดูทาสและกรรมการทำงานอยู่ในไร่ นา ได้เห็นนกกาจิกกินสัตว์น้อยมีไส้เดือนเป็นต้น ก็รู้สึกสงสารและสลดใจที่สัตว์เหล่านั้นต้องตายเพราะตนเป็นเหตุ ส่วนนางภัททกาปิลาณี ก็ให้คนนำเมล็ดถั่วงาออกมาตากที่ลานหน้าบ้าน เห็นหมู่่นกกาจิกกินตัวหนอนและแมลงต่าง ๆ ก็เกิดความสงสารและสลดใจเช่นกัน เมื่อสองสามีภรรยามีโอกาสอยู่กันตามลำพังได้สนทนาถึงเรื่องความในใจของกันและกัน จากนั้นทั้งสองก็มีความคิดตรงกันว่า “ผู้อยู่ครองเรือน แม้จะไม่ได้ลงมือทำการงานเอง แต่ก็ต้องคอยรับบาปที่ทาสและกรรมกรทำให้”⁸² จึงเกิดความเบื่อหน่ายเพศฆราวาสพร้อมใจกันสละทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้ญาติและบริวาร ส่วนทั้งสองสามีภรรยาพากันออกบวช จัดหาผ้ากาสาฬหพัศตร์และบริวารพากันปลงผม แล้วครองผ้ากาสาฬหพัศตร์ อธิษฐานเพศพรหมชิวขุทิศต่อพระอรหันต์ในโลกแล้วเดินร่วมทางกันไป พอถึงทางสองแพร่งจึงแยกทางกัน ปีผลิไปทางขวา ส่วนนางภัททกาปิลาณีไปทางซ้าย นางเดินทางไปพบสำนักปริพาชกแล้วได้เข้าไปขอบวชในสำนักนั้น เนื่องด้วยขณะนั้น พระผู้มีพระภาคยังมีได้ทรงอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา ต่อเมื่อพระนางประชาปติโคตรมีได้บวชแล้ว นางจึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระเถระ ศึกษาพระกรรมฐานบำเพ็ญวิปัสสนาก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล⁸³

2) ด้รับยกย่องในทางผู้ทรงธุดงค์

เมื่อท่านอุปสมบทแล้วทำความเพียรไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล หลังจากอุปสมบทได้ 8 วัน พุทธบริษัททั้งหลายรู้จักท่านในนาม “พระมหากัสสปะ” ท่านได้ช่วยรับภาระธุดงค์สอนพระภิกษุและพุทธบริษัทอื่น ๆ จนมีภิกษุเป็นนบวราเป็นจำนวนมาก ท่านมีปกติสมาทานธุดงค์ 3 ประการ อย่างเคร่งครัด คือ 1) ถือกามนุ่งห่มบังสุกุลเป็นวัตร 2) ถือกามเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 3) ถือกามอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะการปฏิบัติในธุดงค์คุณทั้ง 3 ประการนี้อย่างเคร่งครัด พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้ทรงธุดงค์ นอกจากนี้ พระบรมศาสดายังทรงยกย่องท่านในทางอื่น ๆ อีกหลายประการ กล่าวคือ

ครั้งหนึ่ง ท่านติดตามพระพุทธองค์ไปประทับที่ภายใต้ร่มไม้ต้นหนึ่ง ท่านได้พับผ้าสังฆาฏิของท่านเป็น 4 ชั้นแล้วปูถวายให้พระพุทธองค์ประทับนั่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า

“กัสสปะ ผ้าสังฆาฏิของเธอนุ่มดี”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ทรงใช้สอยเถิด พระเจ้าข้า”

“กัสสปะ แล้วเธอจะใช้อะไรทำสังฆาฏิเล่า ?”

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อข้าพระองค์ได้รับจากพระองค์ก็จะใช้เป็นสังฆาฏิ พระเจ้าข้า”

ครั้นแล้ว พระบรมศาสดาได้ประทานผ้าสังฆาฏิของพระองค์ ซึ่งเก่าคร่ำคร่าให้แก่ท่านแล้วทรงยกย่องท่านอีก 4 ประการ คือ

⁸²จำเนียร ทรงฤกษ์, *ชีวประวัติพุทธสาวก*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2523), หน้า 7.

⁸³กรมวิชาการ, *ประวัติพระสาวก*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2530), หน้า 48.

(1) กัสสปะ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วยตถาคต เป็นผู้มกน้อยสันโดษ ภิกษุทั้งหลายควรถือเป็นแบบอย่าง

(2) กัสสปะ เมื่อเธอเข้าไปใกล้ตระกูลแล้ว ชักกายและใจออกห่างประพฤตินเป็นคนใหม่ ไม่คั่นเคย ไม่คะนองกาย วาจา และใจ ในสกุลเป็นนิตย จิตไม่ข้องอยู่ในสกุลนั้น ตั้งจิตเป็นกลางว่า “ผู้ใคร่ลาภจงได้ลาภ ผู้ใคร่บุญจงได้บุญ ตนได้ลาภแล้วมีจิตเป็นฉันท ผู้อื่นก็มีใจเป็นฉันทนั้น”

(3) กัสสปะ มีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา แสดงธรรมแก่ผู้อื่น

(4) ทรงแล้วกลเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิกับท่านไปใช้สอย ทรงสอนภิกษุให้พฤติปฏิบัติชอบ โดยยกพระมหากัสสปะขึ้นเป็นตัวอย่าง

3) การบรรลุดุธรรม

ผู้ปฏิบัติหรือกุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิสไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิตปรารถนาความเพียรอย่างเคร่งครัด ผีกฝนตนเองตามหลักการแห่งธุดงค์ตัวอย่างใดอย่างหนึ่งหรือถือปฏิบัติขณะเดียวกันหลายๆ ข้อก็ได้ ซึ่งการผีกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธุดงค์อย่างเคร่งครัดนั้น เป็นหนทางที่จะนำตนไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้โดยไม่ยาก อย่างน้อยก็ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีธุดธรรม 5 ประการ คือ ความมกน้อย 1 ความสันโดษ 1 ความขัดเกลา 1 ความสงัด 1 ความต้องการด้วยกุศล 1⁸⁴ เพราะอาศัยความเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้นนี้ กุลบุตรทั้งหลายจึงสามารถปฏิบัติผีกฝนตนเองในธุดงค์ได้ตัวอย่างสะดวก และบรรลุเป้าหมายตามที่ตนต้องการได้ ในการปฏิบัติธุดงค์เพื่อผีกฝนตนนั้น พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า โยคีบุคคลย่อมกำจัดอตถกิเลสมณเฑียร คือ การประกอบตนให้ลำบาก คือ ความขัดเกลาอย่างเคร่งครัดในธุดงค์ทั้งหลายด้วยอโมหะ⁸⁵ การปฏิบัติผีกฝนตนเองอย่างเคร่งครัดในธุดงค์นี้ ไม่ได้หมายความว่าเป็นการทรมานตนจนเกินไปอย่างอตถกิเลสมณเฑียร แต่เป็นการขัดเกลาอย่างเคร่งครัดซึ่งเรียกว่า ชั้นอุกฤษฏ์ ในบรรดาการปฏิบัติธุดงค์ 3 ระดับ คือ อย่างสูงสุด อย่างกลาง และอย่างเพลา แล้วแต่ว่าใครจะถืออย่างไร ส่วนมากผู้ปฏิบัติธรรมมักจะถืออย่างสูงสุดหรืออย่างเคร่งครัด เพื่อขัดเกลากิเลสของตนให้หมดไปโดยเร็ว ทำให้การปฏิบัติเช่นนี้คล้ายกับว่าเป็นการทรมานตนเองจนเกินไป

อตถกิเลสมณเฑียรกับการบำเพ็ญธุดงค์ต่างก็ทำตนให้ลำบากด้วยกัน คือ เป็นการผีกฝนตนให้ลำบากเช่นกัน แต่มีข้อสำคัญต่างกัน ทั้งโดยเหตุที่ปรารถนาและผลที่ได้ กล่าวคือ อตถกิเลสมณเฑียรย่อมทรมานตนให้ลำบากเพื่อให้บาปกรรมหมดไปเพราะการทรมานนั้น หรือเพื่อบูชาพระเป็นเจ้า พระองค์ทราบแล้ว จะทรงโปรดให้ประสบอิริยาบถผลที่ปรารถนา และผลที่ได้ก็บาปกรรมไม่หมด เพราะกิเลสยังไม่ได้ละ และพระเป็นเจ้าก็ไม่มีความตั้งใจจะประสาทผลหรือให้พรตามที่ปรารถนา นับว่าเป็นอกิริยาภิภูติ ส่วนการบำเพ็ญธุดงค์นั้น ไม่ทรมานตนจนเกินไปกว่ามัชฌิมาปฏิปทา บัญญัติขึ้นหมายจะให้เป็นอย่างอุบายขัดเกลากิเลส และเป็นไปเพื่อความมกน้อยสันโดษ ผลคือการรักษาศีลให้บริสุทธิ์

⁸⁴ สมเด็จพระพุทธาจารย์, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม 1*, หน้า 122.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

ได้ง่าย จิตขั้นสูสมาธิเร็ว ถ้าปฏิบัติอย่างเคร่งครัดไม่ถอยหลังก็จะสำเร็จโลกุตตรธรรมเร็ว เฉกเช่นพระมหากัสสปเถระเป็นตัวอย่าง⁸⁶

หลังจากพระมหากัสสปเถระบวชแล้วได้ปฏิบัติตามโอวาทและธุดงค์อย่างเคร่งครัดได้บรรลุธรรมด้วยการบำเพ็ญสมณะและวิปัสสนาอย่างหนักในวันที่ 8 หลังจากบวชได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ ด้วยเหตุที่พระมหากัสสปเถระ เป็นผู้ปฏิบัติในธุดงค์ตัวอย่างเคร่งครัด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงยกย่องว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย “ผู้ทรงธุดงค์”⁸⁷

พระมหากัสสปเถระ เป็นผู้เลิศที่สุดในทางธุดงค์ ตั้งแต่วันแรกอุปสมบทจนถึงวันดับขันธเข้าสู่นิพพาน ในระหว่างที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ท่านก็ได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วยพระองค์ และเปรียบเหมือนดวงจันทร์ขณะเข้าสู่ตระกูลทั้งหลาย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ โดยที่พระองค์ทรงให้พระภิกษุทั้งหลายยึดถือเป็นแบบอย่าง ท่านมีจิตประกอบด้วยเมตตา แสดงธรรมแก่ผู้อื่น เมื่อกล่าวถึงคุณงามความดีของพระมหากัสสปเถระแล้ว มิใช่แต่จะยอมรับนับถือกันเฉพาะพวกมนุษย์เท่านั้น แม้พระอินทร์ผู้ทรงเป็นจอมเทพในดาวดึงส์สวรรค์ก็ยังได้เสด็จลงมาทรงดักบาตรแก่ท่าน เพราะทรงมีพระทัยเปี่ยมด้วยพระศรัทธาและความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่งในองค์ท่าน⁸⁸ ด้วยผลแห่งการฝึกฝนตนอย่างเคร่งครัดในธุดงค์นั่นเอง จึงทำให้พระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่โดดเด่นรูปหนึ่งคุณธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติธุดงค์นั่นคือ เป็นผู้สำรวมในตระกูล เป็นผู้มักน้อย สันโดษ แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา เป็นที่เคารพของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเป็นผู้ไม่โกรธตอบผู้อื่น เป็นต้น

ผลจากการฝึกฝนตนอย่างเคร่งครัดในธุดงค์ของพระมหากัสสปเถระ ทำให้ท่านเป็นผู้มักน้อย สันโดษ เป็นต้น ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญว่า “เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อาศัยเสมอด้วยพระองค์ เป็นผู้สันโดษยินดีด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช ตามมีตามได้ ไม่มักมาก และกล่าวสรรเสริญคุณของความสันโดษด้วยปัจจัย 4 ว่า เธอไม่แสวงหาโดยทางที่ไม่ควร เพราะเหตุแห่งปัจจัย 4 แสวงหาไม่ได้ ก็มีได้สะดุ้งตกใจ แสวงหาได้แล้วก็ไม่เป็นคำกำหนดในปัจจัย 4 นั้น บริโภค”⁸⁹

จะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้ไม่โกรธตอบแก่คนอื่น เป็นคุณสมบัติอีกข้อหนึ่งของพระมหากัสสปเถระ อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนตนด้วยการปฏิบัติขัดเกลากิเลสและทำให้ท่านเป็นผู้มีความอดทนสูงยิ่ง เช่น เมื่อศิษย์ของท่าน 2 รูป ทะเลาะวิวาทด้วยกิจที่กระทำกัน แล้วโยนความผิดให้เพื่อนภิกษุด้วยกัน ท่านทราบเรื่องแล้วก็ให้โอวาทว่ากล่าวตักเตือน โดยไม่ได้ถือโทษโกรธพระสาวกศิษย์ของท่านแต่ประการใด จนในที่สุดศิษย์นั้นโกรธท่านแล้วเผาที่อยู่ของท่านแล้วหนีไป ท่านก็ได้มีความ

⁸⁶พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร ป.ธ.5), *ประมวลปัญหาและเฉลยธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 (สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท)*. (พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 185.

⁸⁷ส.นิ. (ไทย) 16/146/189.

⁸⁸พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), *ตำนานพระอรหันต์ 8 ทิศ*, (ยุวพุทธชลบุรี ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์เป็นแบบบรรณาการ งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอุดมวิชากร (เหมือน อินทโชติ) ชลบุรี : ม.ป.ท., 2528), หน้า 23.

⁸⁹ส.นิ. (ไทย) 16/144/186.

เดือนร้อนอะไรเกิดขึ้น จากประเด็นดังกล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความอดทนอดกลั้นของท่านที่มีต่อการกระทำของศิษย์ได้เป็นอย่างดี

2.5.2 พระราหุลเถระ

การดำเนินชีวิตส่วนตัวของพุทธสาวก มีหลักการคล้ายกับการทำงาน คือมุ่งประโยชน์แก่คนส่วนมาก แม้ว่าพระอรหันต์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้วคือเป็นอเสขบุคคล ไม่ต้องศึกษาเพื่อบรรลุพระนิพพานก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าพระอรหันต์ยังปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน และด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเพื่อนุเคราะห์ชุมชนผู้ที่เกิดในภายหลัง พระราหุลเถระเองก็เช่นกัน การที่พระราหุลเถระอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ด้วยกัลยาณมิตร จึงได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติ อีกทั้งกัลยาณมิตรก็คอยเฝ้าพรั้าสอนตักเตือนอยู่ตลอดเวลา อุปัชฌาย์อาจารย์จึงรู้ถึงพื้นฐานและอุปนิสัยที่ควรแก้ไขให้ถูกต้อง และวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของพระราหุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราหุลเถระ ได้ถือตามแนวทางการปฏิบัติธุดงค์วัตร 13 ข้อ ที่พระพุทธเจ้าทรงให้โอวาทฝากอย่างไม่ลดละ ดังมีประวัติพอสังเขปดังนี้

1) ชาตีกำเนิด

พระราหุลเถระเป็นพระเถระที่จัดไว้ในกลุ่มพระชาวแคว้นสักกะ เกิดในวาระกษัตริย์ตระกูลศากยะ เป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) กับพระนางยโสธรา เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา ในเมืองกบิลพัสดุ์ ในวันที่ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา ตรงกับวันที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวช และทรงมีพระนามว่า “ราหุล” แปลว่า “บ่วง” ที่มีพระนาม เช่นนี้ เพราะอาศัยพระอุทานของเจ้าชายสิทธัตถะในเวลาพระโอรสประสูติว่า “บ่วงเกิดแล้วเครื่องผูกพันเกิดแล้ว” ตรงกับคำบาลีว่า “ราหุล ชาตํ พนฺธํ ชาตํ”⁹⁰ ในอรรถกถาหมหาทานสูตรบรรยายว่า

เมื่อราหุลกุมารประสูติ พวกราชบุรุษนำหนังสือบอกข่าว มาวางไว้บนพระหัตถ์ของพระมหาบุรุษ ลำดับนั้นความเสียดใจในพระโอรสทำให้พระวรกายทุกส่วนของพระมหาบุรุษซาบซ่าน พระมหาบุรุษดำริว่าเมื่อบุตรเกิดเพียงคนเดียว ความเสียดใจในบุตรยังเป็นถึงเพียงนี้ ถ้าเราจักมีบุตรกว่าร้อยคนในบุตรเหล่านั้น เมื่อคนหนึ่งเกิดความผูกพันด้วยเสียดใจเพิ่มมากขึ้นอย่างนี้ หัวใจจักแตกสลายเป็นแท้ เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสว่าห่วงเกิดแล้ว เครื่องผูกพันเกิดแล้ว ในวันนั้นเองพระมหาบุรุษทรงสละราชสมบัติออกทรงผนวช ในการเกิดบุตรของพระโพธิสัตว์ทุกองค์นี้ฉันนี้แล⁹¹

อีกนัยหนึ่ง คำว่า “ราหุล” ไม่ได้หมายถึงบ่วง แต่เป็นคำที่ได้มาจากคำว่า ราหู⁹² ผู้เป็นเทพผู้มีฤทธิ์ของพวกพราหมณ์ซึ่งคอยจับพระอาทิตย์และพระจันทร์กิน ที่เรียกว่า สุริยุปราคาและจันทรุปราคา ในวันที่ราหุลกุมารประสูตินั้นเป็นวันเกิดสุริยุปราคา จึงถือเอาเป็นเหตุศุภนิมิตมาตั้งชื่อให้⁹³

⁹⁰ช.อ. (ไทย) 52/44.

⁹¹ที.ม.อ. (ไทย) 13/88.

⁹²สนธิวรรณ อินทรลิม, *อภิธานศัพท์จิตกรรมไทยเนื่องในพระพุทธศาสนา*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536, หน้า 519.

⁹³จำเนียร ทรงฤกษ์, *ชีวประวัติพุทธสาวก : ประวัติพระอัครมเหศวรเมื่อครั้งพุทธกาล เล่ม 2*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2523, หน้า 374.

2) การบรรพชา

การบรรพชาของราหุลกุมารไม่ได้เป็นการบวชด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าหรือเพราะฟังธรรม แต่เป็นการบวชด้วยความบังเอิญ เพราะพระนางพิมพาผู้เป็นมารดาได้แนะนำให้พระราชโอรสไปทูลขอมรดกจากพระพุทธเจ้า ในขณะที่มีพระชนมายุเพียง 7 พรรษาเท่านั้น มีเรื่องปรากฏดังความว่า⁹⁴

เมื่อพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสด็จมาทรงเทศนาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ประทับอยู่ที่นิโครธาราม วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระนางพิมพาพระมเหสีเก่าของพระองค์ ซึ่งรวมกับวันที่พระองค์มาประทับอยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์ วันที่เสด็จมายังพระราชนิเวศน์ของพระนางพิมพาก็เป็นวันที่ 7 พอดี พระนางพิมพามารดาของราหุลกุมารจัดแจงตกแต่งองค์ให้ราหุลกุมารเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยตรัสบอกว่า “ลูกเอ๋ย ลูกจงดูสมณะผู้มีภิกษุหนึ่งหมื่นรูปแวดล้อมอยู่ ทรงมีสีดั่งสีทองคำ มีรูปพรรณดังพรหมนั้นเกิด สมณะนี้แหละเป็นพระบิดาของลูกเสด็จออกทรงผนวชแล้ว ขุมทรัพย์ใหญ่เหล่านั้นก็หายไป ลูกจงไปกราบทูลขอมรดกด้วยคำว่า “ข้าแต่พระบิดากระหม่อมเป็นกุมารเวลากระหม่อมได้อภิเษกแล้วจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ กระหม่อมต้องการทรัพย์ ขอพระบิดาประทานทรัพย์แก่หม่อมฉันด้วยเถิด เพราะว่าบุตรย่อมเป็นเจ้าแห่งทรัพย์สมบัติที่เป็นของบิดา”⁹⁵

ราหุลกุมารจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคตามวาทรัสสั่งพระมารดา พอเสด็จถึงที่เฝ้าแล้ว ทรงถวายบังคมเกิดมีหทัยนี้กรักเหมือนดังบุตรทั้งหลายรักบิดา มีใจร่าเริงยินดีทรงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ เภาของเสด็จพ่อเป็นสุขดี” แล้วประทับยืนทรงกราบทูลด้วยถ้อยคำอื่น ๆ อีกตามสมควรแก่ตน จึงฟังกราบทูล ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงกระทำภักติกเสเสร็จ จึงทรงกระทำอนุโมทนาทานแล้ว เสด็จลุกจากที่ประทับกลับไป

ฝ่ายราหุลกุมารจึงทรงกราบทูลขอว่า “ข้าแต่สมณะ ขอได้ประทานมรดกแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระสมณะ ขอได้ประทานมรดกแก่ข้าพระองค์เถิด แล้วได้เสด็จติดตามพระผู้มีพระภาคไป แม้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ทรงยอมให้ราหุลกุมารเสด็จกลับ พวกชนผู้เป็นบริวารไม่สามารถที่จะทูลเชิญราหุลกุมาร ผู้กำลังตามเสด็จพระผู้มีพระภาคให้เสด็จกลับไป ราหุลกุมารนั้นก็ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเรื่อยไปจนกระทั่งถึงพระอารามอันเป็นที่ประทับ พระผู้มีพระภาคทรงดำริถึงราหุลกุมารว่า “กุมารนี้ต้องการทรัพย์อันเป็นสมบัติของบิดา ทรัพย์นั้นย่อมเป็นไปตามวิญญูคือหมุนเวียนไป เป็นทรัพย์ภายนอกทำให้เกิดความเดือดร้อน ตลาคตจะไม่ให้ทรัพย์ที่กุมารนี้ขอ แต่จะให้อริยทรัพย์ 7 ประการ อันตลาคตได้ ณ ภายใต้อนันโทธิ์แก่เธอ จะกระทำให้เธอเป็นเจ้าของมรดกอันเป็นที่สุดแห่งโลกุตระทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่ช่วยให้ข้ามพ้นจากโลกอันเป็นทรัพย์ภายใน”⁹⁶

3) การบรรพจรธรรม

พระสารีบุตรบรรพชาให้พระราหุลเถระแล้ว ได้สอนพระราหุลตามแนวทางที่พระบรมศาสดาทรงวางไว้ โดยให้สมณธรรมสมาทานศีล 10 พร้อมกับสอนเรื่องอินทรีย์สังวร (การสำรวมอินทรีย์) การ

⁹⁴วิ.ม. (ไทย) 4/105/164-168.

⁹⁵ม.ม. (ไทย) 12/29-33/27-33.

⁹⁶จำเนียร ทรงฤกษ์, *ชีวประวัติพุทธสาวก : ประวัติพระอัครมุนีมหาเถระเมื่อครั้งพุทธกาล เล่ม 2*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2523), หน้า 374-376.

เป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร การพิจารณาปัจจัย 4 (คือก่อนที่จะฉันอาหาร ใช้สอยจีวร เสนาสนะ และยารักษาโรค ก็ให้พิจารณาเสียก่อน) และการบำเพ็ญเพียรโดยความเป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ และมีสติสัมปชัญญะ พร้อมกันนั้น พระสารีบุตรจะให้กรรมฐานในเรื่องการพิจารณาให้เห็นความเป็น ปฏิฎลของอาการ 32 แก่สามเณรราหุล โดยปกติแล้ว พระสารีบุตรจะให้กรรมฐานในเรื่องความเป็น ปฏิฎลของการ 32 แก่ผู้บวชใหม่ ที่เป็นศิษย์ของท่านทุกองค์ทุกคนและให้กรรมฐานตั้งแต่แรกเมื่อเริ่ม โกนผม⁹⁷

ส่วนพระบรมศาสดาก็ให้โอวาทแก่พระราหุลเนื่อง ๆ เช่น ให้เจริญอุสภกรรมฐานภาวนา และคำสอนอื่นที่เอื้อต่อการบรรลुरुธรรม โดยสรุปแล้ว พระราหุลนอกจากจะได้รับพื้นฐานความรู้ และการปฏิบัติจากพระสารีบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ยังได้รับโอวาทจากพระบรมศาสดา ตลอดเวลาอีกด้วย

จากการศึกษาประวัติพระราหุล พบว่า พระศาสดาทรงสนพระทัยต่อพัฒนาการของพระ ราหุลอยู่ตลอดเวลา และทรงสั่งสอนแนะนำอยู่เป็นเวลาหลายปีจนกระทั่งพระราหุลได้สำเร็จพระ อรหัตผล พระราหุลเป็นผู้ที่ใคร่ต่อการศึกษามากนับตั้งแต่วันที่บวช ท่านจะลุกขึ้นแต่เช้าตรู่กอบทราย มาเต็มกำมือ แล้วตั้งจิตปรารถนาขอให้ได้รับคำแนะนำพำสอนมากเท่าจำนวนเม็ดทรายจาก พระพุทธเจ้าและจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ก่อนบรรลुरुหัตผล เมื่อยังเป็นเด็กชอบพูดเล่น พระพุทธ องค์ทรงสอนท่านให้สำรวมในการพูด ดังในจุฬาราลูโลวาทสูตรว่า “บุคคลผู้ไม่ละอายในการพูดเท็จทั้ง ที่รู้ตัวอยู่ยอมทำบาปกรรมได้ทุกอย่าง ฉะนั้นต้องสำเหนียกเสมอว่าจักกล่าวเท็จแม้เพียงประสงค์จะ ให้หัวเราะเล่น”⁹⁸

เมื่ออายุ 18 ปี พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะบ่มปัญญาพิจารณาไตรลักษณ์ของท่าน ให้แก่กล้าจึงตรัสสอนด้วยพุทธพจน์ในมหาโรโลวาทสูตรว่า “รูปทุกชนิดทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ ปัจจุบัน ทั้งที่มีอยู่ภายในหรือภายนอก ทั้งที่หยาบหรือละเอียด ทั้งที่ทรมหรือประณีต ทั้งที่อยู่ใกล้ หรือไกล เธอพึงพิจารณารูปทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ เป็นนั้น นั่นไม่ใช่อดีตของเรา”⁹⁹

เมื่ออายุ 20 ปี พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ปัญญาของพระราหุลแก่กล้าแล้วจึงตรัสเตือนให้ท่าน ทำทุกขให้หมดสิ้นให้ได้ ดังในราหุลสูตรว่า

“เธอละกรรมคุณ 5 ที่น่ารักใคร่ชอบใจ ออกจากเรือนมาด้วยศรัทธาจงทำทุกขให้สิ้นไปให้ ได้”

“จงคบกัลยาณมิตร จงอยู่ในเสนาสนะที่สงบสงัด ปราศจากเสียงอึกทึกครึกโครม”

“จงรู้จักฉันอาหารแต่พอประมาณ จงอย่าทำความยินดีในปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ จงอย่ากลับมาสู่โลกนี้อีก”

⁹⁷พลตรี นายแพทย์ชาญ สุวรรณวิรัช, พระพุทธโอวาทแก่ราหุล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 4.

⁹⁸ม.ม. (ไทย) 13/108/118-119.

⁹⁹ม.ม. (ไทย) 13/113/125-126.

“จงสำรวจในพระปาฏิโมกข์และในอินทรี 5 จงมีสติอยู่กับตัว จงมากด้วยความเบื่อหน่าย จงเว้นนิमितอันสวยงามที่ประกอบด้วยราคา จงอบรมจิตให้มั่นคง แน่วแน่ในความสำเร็จว่าไม่สวยไม่งาม”

“จงอบรมจิตให้ไม่มีนิमित จงถอนความถือตัว อันเป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานให้ได้ เพราะเมื่อละความถือตัวได้แล้ว เธอจักจาริกไปอย่างสงบ”¹⁰⁰

4) ลักษณะอันน่าเลื่อมใส

จากการศึกษาประวัติพระราหุลเถระ พบว่า พระราหุลเถระมีสมณนามที่เพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกันเรียกอีกนามหนึ่งคือ ราหุลภัททะ แปลว่า ราหุลผู้ดีงาม หรือ ราหุลผู้โชคดีในฐานะที่เป็นบุตรทางโลกของพระพุทธเจ้าโดยตรง และเป็นบุตรทางธรรมที่ได้รับโลกุตระทรัพย์พร้อมทั้งได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ส่วนวัตรปฏิบัติของพระราหุล มีดังนี้

1. เป็นผู้ว่าง่าย ไม่ถือตัวว่าเป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้า ดังกรณีภิกษุจากชนบทขับไล่ให้ไปนอนข้างนอก ถ้าสามเณรราหุลอ้างว่าเป็น “ลูก” ของพระพุทธเจ้าก็ยอมทำได้ อย่างน้อยภิกษุเหล่านั้นอาจเกรงใจพระพุทธชินโรสบ้าง แต่เธอไม่ได้นำเอาเรื่องนั้นมาอ้าง กลับออกไปเสียโดยทันที เพราะความเป็นคนว่าง่าย¹⁰¹

ในเวลานั้น ราหุลยังเป็นสามเณรและรวมอยู่ในกลุ่มของผู้ที่มาร่วมฟังธรรมด้วย ดังนั้น เมื่อมีพุทธบัญญัติขึ้น พระจึงขอให้ท่านแยกออกไปนอนต่างหากคือ นอกโรงฟังธรรม ท่านปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไข แต่เมื่อออกมาหาที่นอนไม่ได้ ท่านจึงหลบไปนอนในวัจกุฎี (ส้วม) ของพระพุทธเจ้า เข้ามีอดพระพุทธเจ้าเสด็จหมายจะเข้าวัจกุฎี พระราหุลได้ยินเสียงกระแอมของพระพุทธเจ้า จึงรีบออกมาถวายบังคม พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า

“ราหุล ทำไมเธอจึงมานอนที่นี่” สามเณรราหุลจึงได้กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงสลดพระทัยจึงดำริว่า “หากเป็นเช่นนั้นในภายภาคหน้าพวกสามเณรจะลำบาก จะถูกทอดทิ้งไม่มีใครสนใจ” ต่อมา จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสถามพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร เธอรู้ไหมว่าเมื่อคืนนี้ราหุลนอนที่ไหน” พระสารีบุตรทูลว่า “ไม่ทราบ พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าจึงตรัสเล่าให้ฟัง แล้วตรัสตาทนินพระสาวกในที่ประชุมสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขนาดตถาคตยังอยู่ พวกเธอยังพากันทอดทิ้งสามเณรกันถึงขนาดนี้ แล้วต่อไปภายหน้าเล่าเมื่อตถาคตนิพพานแล้วจะมีใครดูแลสามเณร”

จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติเพิ่มเติมต่อจากที่ได้ทรงบัญญัติแล้ว โดยทรงอนุญาตว่า “ภิกษุนอนร่วมกับผู้ที่ไม่ใช่พระ (อนุปสัมบัน) ได้ 3 คืน ถ้าเกินจากนั้นไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

พระพุทธพจน์นี้ มีความหมายว่า ให้พระนอนร่วมกับผู้ที่ไม่ใช่พระได้ถึง 3 คืน พอถึงคืนที่ 4 ให้เว้นเสียคืนหนึ่ง จากนั้นให้กลับมาอนร่วมกันได้อีกและให้นับเป็นคืนที่ 1 ไปจนถึงคืนที่ 3 พอถึงคืนที่ 4 ก็ให้เว้นเสียคืนหนึ่ง ทำอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะแยกกันนอนได้โดยเด็ดขาด¹⁰²

¹⁰⁰ช.สุ. (ไทย) 25/340-345/578-579.

¹⁰¹เสถียรพงษ์ วรรณปก, *สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 3.

¹⁰²บรรจบ บรรณรุจิ, *อสีติมหาสาวก*, (พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 176-177.

ในกรณีนี้ต่างจากพระฉันทะ ซึ่งในอดีตเป็นเพียงนายสารถีของเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อมาบวช ความรู้สึกเดิมยังคงอยู่คือ ยังคิดว่าตนเป็นคนใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า ใครว่ากล่าวตักเตือนมักไม่ฟัง พูดว่า ท่านเป็นใครมาว่ากล่าวผม รู้ไหมผมคืออดีตสารถีผู้ใกล้ชิดพระพุทธองค์¹⁰³

2. เป็นผู้ใฝ่การศึกษาอย่างยิ่ง เล่ากันว่า ความกระหายใคร่เรียนรู้ของสามเณรราหุลตามหลักฐานในพระไตรปิฎกกว่า ทุกเช้าสามเณรราหุลจะเดินลงมาที่ลานวิหาร เอามือกรอบทรายขึ้นเติมกำมือ แล้วอธิษฐานดัง ๆ ว่า “วันนี้ ขอให้เราได้รับฟังพระโอวาทและโอวาทจากพระพุทธเจ้าและจากพระอุปัชฌาย์มากมาย ดุดังเม็ดทรายในกำมือเรานี้เถิด” พระพุทธเจ้าทรงยกย่องราหุลว่า เป็นเลิศกว่าผู้อื่นในด้านผู้ใฝ่การศึกษา¹⁰⁴

3. เป็นผู้มีความเคารพและกตัญญูต่อบุคคลอย่างยิ่ง คือ การที่สามเณรราหุลเป็นคนเช่นนี้ก็เพราะดำเนินตามรอยพระอุปัชฌาย์นั่นเอง¹⁰⁵

กล่าวได้ว่า เมื่อท่านยังเป็นสามเณร พระมารดาคือ นางยโสธราภิกษุณีได้ออกบวชเป็นภิกษุณีแล้ว เกิดประชวรด้วยพระโรคลม พระราหุลได้ไปเยี่ยมพระมารดา ครั้นได้ทราบว่าเป็นประชวรที่หวังใย ยิ่งได้ทราบว่าพระมารดาประชวรถึงขั้นไม่สามารถลุกขึ้นได้ ก็ยิ่งทำให้ใจเสีย เกรงว่าพระมารดาจะสิ้นพระชนม์และได้ทราบว่า พระโรคจะสงบได้ด้วยยาสมุนไพรน้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวด จึงรับอาสาจะหามาถวาย พระราหุลรู้สึกหนักใจมากเพราะไม่รู้ว่าจะหายดังกล่าวดังกล่าวถวายพระมารดาได้แต่ไหน แต่ที่รับปากจะหามานั้นก็ด้วยความรัก ความหวังใยในพระมารดา ตามปกติมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ พระราหุลจะระลึกถึงบุคคลสำคัญ 4 ท่าน คือ พระสารีบุตร (พระอุปัชฌาย์) พระมหาโมคคัลลานะ (พระอาจารย์) พระอานนท์ (พระเจ้าอา) และพระพุทธเจ้า (พระพุทธบิดา) ครั้นระลึกได้ดังนี้ จึงไปแจ้งความประสงค์ให้พระสารีบุตรทราบ พระสารีบุตรมองคูดุสิตวิหริกด้วยความกรุณาแล้ว ปลอดภัยว่า “ราหุล อย่าวิตกไปเลย รอไว้พຽນนี้ก่อน คงจะหาได้” รุ่งเช้า ได้พาพระราหุลเข้าไปในเมืองสาวัตถีแล้วให้ท่านพักอยู่ที่โรงฉันแห่งหนึ่ง ส่วนพระเถระได้เข้าไปในพระราชวังเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล¹⁰⁶ โดยที่ยังมีทันได้ถวายพระพรให้ทรงทราบถึงเหตุที่มา พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงปรุงน้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวดถวาย เมื่อได้น้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวด พระเถระก็ถวายพระพรลากลับออกมาหาพระราหุล ซึ่งนั่งคอยอยู่ด้วยความวิตกกังวล พระสารีบุตรกล่าวว่า “ราหุล นี่น้ำมะม่วงผสมน้ำตาลกรวดที่เธอต้องการ” แล้วก็ส่งให้พระราหุลก็รีบนำไปถวายพระมารดา พระมารดาได้เสวยแล้วไม่นานนั้นก็หายประชวร ซึ่งทำให้พระราหุลพระปิโยรสสบายพระทัยขึ้น

4. ผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา เช่น ตอนมารแปลงเป็นช้างรัตกระหม่อม พระราหุล ดังความว่า ความพิสดารว่า ในวันหนึ่งเวลาวิกาล พระเถระเป็นอันมากเข้าไปสู่พระเชตะวันมหาวิหาร ไปถึงที่เป็นที่อยู่ของพระราหุลเถระแล้วก็ไล่ท่านให้ลุกขึ้น ท่านเมื่อไม่เห็นที่เป็นที่อยู่อื่น จึงไปนอนที่หน้ามุขพระคันธกุฎีของพระตลาต ๓ คราวนั้น ท่านผู้มีอายุนั้นบรรลุพระอรหันต์แล้วได้เป็นผู้ยังไม่มีพรชลาเลย ๓ มารชื่ออสูรยัสติ ดำรงอยู่ในภพนั้นแหละ เห็นท่านผู้มีอายุนอนที่หน้ามุขพระ

¹⁰³ เสถียรพงษ์ วรรณปก, สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ, อ่างแล้ว, หน้า 3.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹⁰⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า 160.

คันธกุฎี จึงคิดว่า พระหน่ออ่อนผู้แทงใจของพระสมณโคดมนอนข้างนอก ส่วนพระองค์บรรทมในภายใน พระคันธกุฎีเมื่อเราบีบคั้นพระหน่ออ่อนน้อย พระองค์เองก็จักเป็นเหมือนลูกบีบคั้นด้วย มารนั้นนิรมิตเพศ เป็นพระยาช่างใหญ่มาเอาวงรัตตระหม่อมพระเถระแล้วร้องดุนกกระเรียนด้วยเสียงดัง ๆ พระ ศาสตราบรรทมในพระคันธกุฎีทรงทราบว่าเป็นมารจึงตรัสว่า มาร คนเช่นท่านนั้นแม้ตั้งแสนก็ไม่ สามารถเพื่อจะให้ความกลับเกิดแก่บุตรของเราได้ เพราะว่าบุตรขอเรามีปกติไม่สะดุ้ง มีตัณหาอัน ปราศจากแล้ว มีวามเพียรใหญ่ มีปัญญามาก แล้วได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

“ผู้ใดถึงความสำเร็จ มีปกติไม่สะดุ้ง มีตัณหาไปปราศจากแล้วไม่มีกิเลสเครื่องยั่ววนใจได้ตัด ลูกศรอันให้ไปสู่ภพทั้งหลายเสียแล้ว กายนี้ของผู้นั้น ชื่อว่ามีในที่สุด ผู้ใดมีตัณหาไปปราศแล้วไม่มี ความถือมั่น ฉลาดในบทแห่งนिरูติริที่ประชุมแห่งอักษรทั้งหลาย และรู้เบื้องต้นและเบื้องปลายแห่ง อักษรทั้งหลาย ผู้นั้นแลมีสิริระ มีในที่สุดเราย่อมเรียกว่าผู้มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ”¹⁰⁷

5) หลักการปฏิบัติ

การบรรลุนิพพานของพระราหูเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ ผู้วิจัยได้ศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การศึกษาปฏิบัติเพื่อให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญาให้บริบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงวางหลักปฏิบัติไว้ เรียกว่า ภาวนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น หรือการฝึกอบรมจิต ภาวนามี 2 อย่าง ได้แก่

1. สมณภาวนา การเจริญสมณะ หมายถึง สำหรับฝึกจิตให้สงบ
2. วิปัสสนาภาวนา การเจริญวิปัสสนา หมายถึง หลักสำหรับฝึกจิตให้แจ่มแจ้ง

หลักปฏิบัติ 2 ประการนี้ แม้จะมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ก็เกื้อกูลส่งเสริมกัน คือ สมณภาวนา เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดวิปัสสนาภาวนาและวิปัสสนาภาวนาก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดสมณภาวนา เช่นเดียวกัน สมณภาวนาเป็นพื้นฐานแห่งวิปัสสนาภาวนา ภาวนาทั้ง 2 นี้สนับสนุนกันดังพุทธพจน์ว่า “ฌานย่อมเกิดแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌานและปัญญามีอยู่ในบุคคลใด เขาย่อมอยู่ใกล้นิพพาน”¹⁰⁸

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดการรู้แจ้ง ดังพุทธพจน์ว่า “เธอทั้งหลายจง เจริญสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมจะเข้าใจชัดตามความเป็นจริง”¹⁰⁹

อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติจริง ผู้ปฏิบัติสมณะอาจทำแต่สมณะอย่างเดียว หรือทำวิปัสสนา อย่างเดียวหรือปฏิบัติควบคู่ทั้งสองอย่าง เหตุที่สมณภาวนากับวิปัสสนาภาวนาเกื้อกูลส่งเสริมกันเป็น หลักปฏิบัติที่ต้องบำเพ็ญเพื่อความรู้แจ้ง พระพุทธเจ้าจึงให้หมั่นเจริญภาวนาทั้ง 2 นี้เนื่อง ๆ ดังพุทธ พจน์ว่า “เธอทั้งหลายจงเจริญธรรม 2 คือ สมณะและวิปัสสนา ให้ยิ่งขึ้นไปธรรมทั้ง 2 คือ สมณะและ วิปัสสนานี้ เธอเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อรู้แจ้งธรรมชาติเป็นอนน”¹¹⁰

¹⁰⁷ช.ธ.อ. (ไทย) 43/316-318

¹⁰⁸ช.ธ. (ไทย) 25/372/149

¹⁰⁹ส.ม. (ไทย) 19/1071/361.

¹¹⁰อง.จตุกก. (ไทย) 21/170/179.

6) รุดงค์ 13

รุดงค์ หมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ชื่อข้อปฏิบัติประเภทวัตร ที่ผู้สมัครใจจะพึงสมทานประพฤติได้ เป็นอุบายขดเกลากิเลส ส่งเสริมความมกน้อยสันโดษเป็นต้น มี 13 ข้อ จัดเป็น 4 หมวด¹¹¹

มีบรรยายในอรรถกถารามาสสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนพระราหุลเถระว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระราหุลเถระทราบว่าเป็นผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อยาได้กระทำความอยากในจีวร จึงได้สมทานรุดงค์ 2 ข้อที่เกี่ยวกับจีวร คือ ปัสสกุณิกังครุดงค์ 1 เตะจิวริกังครุดงค์ 1¹¹²

พระราหุลเถระทราบว่าเป็นผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อยาได้กระทำความอยากในบิณฑบาตจึงได้สมทานรุดงค์ 5 ข้อที่เกี่ยวกับบิณฑบาต คือ

- 1) ปิณฑปาตีกังครุดงค์
- 2) สปะทานจาริกังครุดงค์
- 3) เอกาสนิกังครุดงค์
- 4) ปัตตปิณฑิปปังครุดงค์
- 5) ขลุปัจฉาภัตติกังครุดงค์¹¹³

พระราหุลเถระทราบว่าเป็นผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า เธออย่าได้กระทำความอยากในเสนาสนะจึงได้สมทานรุดงค์ 6 ข้อที่เกี่ยวข้องกับเสนาสนะ คือ

- 1) อารัญญิกังครุดงค์
- 2) อัปโภกาสีกังครุดงค์
- 3) รุกขมุลิกังครุดงค์
- 4) ยถาสนถติกังครุดงค์
- 5) โสสานิกังครุดงค์
- 6) เนสัชชีกังครุดงค์¹¹⁴

จากการปฏิบัติรุดงค์ของพระราหุลเถระ ได้พบความในตอนที่หนึ่งของพระอรรถกถาที่ระบุว่า พระราหุลเถระไม่เคยเหยียดหลังบนเตียงนอนเป็นเวลา 12 ปี¹¹⁵

7) รู้ประมาณในภัตตาหาร

ในโอวาทปาฏิโมกข์อันเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ 3 คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในวันมาฆบูชา มีบทหนึ่งว่า “การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 การสำรวมในปาฏิโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร 1 ที่นั่งที่นอนอันสงัด 1 ความเพียรในอธิจิต 1 นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย¹¹⁶

¹¹¹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 114.

¹¹²ช.สุ.อ. (ไทย) 47/300/301.

¹¹³ช.สุ.อ. (ไทย) 47/301.

¹¹⁴ช.สุ.อ. (ไทย) 47/301.

¹¹⁵ที.ม.อ. (ไทย) 14/201.

¹¹⁶พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า 441.

พระพุทธเจ้าตรัสเตือนสติพระราหุลเถระให้รู้จักประมาณทั้งในการรับและกำลังของตนแล้ว รับประเคน ดังความว่า

เธอจงรู้จักประมาณในการรับและประมาณในการบริโภค ในประมาณทั้งสองอย่างนั้น ผู้รู้จักประมาณในการรับ เมื่อไทยธรรมมีน้อย ทั้งเมื่อทายกต้องการจะให้น้อย ก็จงรับแต่น้อยเท่านั้น เมื่อไทยธรรมมีน้อย แต่ทายกแม้จะต้องการให้มาก ก็ควรรับแต่น้อยเหมือนกัน แต่เมื่อไทยธรรมมีมาก ทายกต้องการจะให้น้อยก็ควรรับน้อยเหมือนกัน ก็เมื่อไทยธรรมมีมาก ทั้งทายกก็ต้องการจะให้มาก ก็ควรจะรู้จักกำลังของตนแล้วรับ

ภิกษุผู้รู้ประมาณในการบริโภค พิจารณาโดยแยกคายแล้ว พึงฉันโภชนะประดุจบุคคลบริโภคเนื่อบุตร และประดุจบุคคลให้น้ำมันหยอดเพลาคณะนั้น”¹¹⁷

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราหุลเถระบรรลุธรรมด้วยการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าตามลำดับ มีครั้งสำคัญ ๆ เช่น เมื่ออายุ 15 ปี ตรัสสอนเรื่องการสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อให้พื้นฐานของการทำกรรมดีทุกอย่างเกิดขึ้น เมื่ออายุ 18 ปี ตรัสสอนเรื่องกฎไตรลักษณ์ เพื่อให้รู้เท่าถึงกฎธรรมชาติที่ว่าทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง เมื่ออายุ 20 ปี เมื่อพระองค์พิจารณาเห็นว่าปัญญาของพระราหุลเถระแก่กล้าแล้วจึงตรัสให้เร่งทำที่สุดแห่งทุกขให้ได้ โดยการปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรมหรือหัตถผลในเวลาต่อมาของการเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศเหมือนพระมหากัสสปเถระก็ตาม แต่การปฏิบัตินั้นถือเป็นตัวอย่างให้คนรุ่นหลังใฝ่ในการปฏิบัติตามหลักจตุตถจริยธรรมข้อใดข้อหนึ่งที่เห็นสมควรแก่จริตของตน ไม่แท้กับหลักธรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

2.6 สรุป

จุดเด่นเป็นข้อปฏิบัติประเภทหนึ่งที่พระอรหันต์ทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมา จนกลายเป็นประเพณี เป็นแบบแผนในการปฏิบัติของพระอรหันต์ ซึ่งแต่กาลก่อนนั้นพระนาคเสนได้แสดงแบบแผนการประพฤติปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรมของวงศ์อรหันต์ และการปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรมของคฤหัสถ์ไว้ในหนังสือ มลินทปัญญาว่า จุดจตุตถจริยธรรมที่พระอรหันต์ปรารถนา เพราะเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งสามัญญผล ส่วนจุดจตุตถจริยธรรมที่เป็นฝ่ายของคฤหัสถ์ จะต้องเป็นผู้ที่เคยสะสมการปฏิบัติมาแต่กาลก่อน จากนั้นจึงได้อาศัยการปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรมเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน อย่างก็ตาม การปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงข้อวัตรปฏิบัติพิเศษที่ไม่ใช่ศีลหรือไม่ใช่พระวินัย บุคคลใดจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ แต่เหมาะแก่ผู้ที่จะใช้เป็นอุบายในการขัดเกลาตนเองอย่างยิ่งยวด

ธรรมที่เป็นเครื่องขัดเกลากิเลสของผู้ปฏิบัติจุดจตุตถจริยธรรม มี 5 ประการ คือ

1. ต้องเป็นผู้มีกนน้อย
2. มีความสันโดษ
3. เพื่อขัดเกลากิเลส
4. มีความยินดีในสิ่งที่สังัด
5. มีความเป็นผู้เห็นประโยชน์ของการภาวนา

¹¹⁷ข.สุ.อ. (ไทย) 47/299.

การปฏิบัติรุดงค์ในพระไตรปิฎกไม่ได้แสดงวิธีการปฏิบัติไว้โดยตรง แต่แสดงแนวทางของการปฏิบัติรุดงค์ไว้เท่านั้น ต่อมาพระสังคีติกจารย์ ได้แสดงวิธีการปฏิบัติรุดงค์ไว้เป็นหมวด ๆ มี 4 หมวด คือ รุดงค์หมวดจีวร รุดงค์หมวดบิณฑบาต รุดงค์หมวดเสนาสนะ และรุดงค์หมวดความเพียร รวมวิธีการปฏิบัติรุดงค์ทั้งสิ้น 13 ประเภท และรุดงค์แต่ละหมวดนั้น มีดังนี้

1. รุดงค์หมวดจีวร มี 2 ประเภท คือ การทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และการทรงไตรจีวรเป็นวัตร
2. รุดงค์หมวดบิณฑบาต มี 5 ประเภท คือ การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร การเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร การนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร และการห้ามภัตรที่เขานำมาถวายในภายหลังเป็นวัตร

3. รุดงค์หมวดเสนาสนะ มี 5 ประเภท คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร การอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร การอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร การอยู่ป่าช้าเป็นวัตร และการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร

4. รุดงค์หมวดความเพียรหนึ่งคือ การนั่งเป็นวัตร

การปฏิบัติรุดงค์สนับสนุนการงดเว้นจากการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 หรืองดเว้นการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ที่เกินความจำเป็นในการเป็นอยู่ ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน

สรุปได้ว่า รุดงค์ เป็นวัตรแห่งองค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนาความตั้งใจขัดเกลากิเลส เจตจำนง ความจงใจที่ทำให้ละกิเลสได้ รุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับแล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมากเหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง รุดงค์มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติหรือโยคีบุคคลอยู่ไม่น้อย ในอันที่จะฝึกฝนตนเองด้วย เป็นอุบายขัดเกลากิเลสให้เหือดแห่ง ตั้งอยู่ในความเพียร ทำให้ธุดธรรมและอริยธรรมเจริญขึ้นเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติ ส่งผลให้การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น บุคคลสมาทานศีลแล้วจะต้องทำการสมาทานเอารุดงค์ต่อไป ทั้งนี้เพราะที่จะทำคุณทั้งหลาย มีความเป็นผู้มักน้อยและความเป็นผู้สันโดษ เป็นต้นรุดงค์ 13 ประเภท ได้แก่ 1) บังสุกุลิกังคะ การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 1) เตจวิริงคะ การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร 1) ปิณฑปาตีกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 1) สปัตทานจาริกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 1) เอกาสนิกังคะ คือการถือฉันฉัน อาสนะเดียวเป็นวัตร 1) ปัตตปิณฑิกังคะ การถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร 1) ชลุปัจฉาภัตติกังคะ การถือห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร 1) อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร 1) รุกขมุลิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร 1) อัปภอกาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร 1) โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร 12) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร 1) เนสัชชีกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร รุดงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถือปฏิบัติ นั้น ว่าโดยประเภทมีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเรียกว่า รุดงค์ 13 ประการ ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว ในรุดงค์วัตรทั้ง 13 ประการนี้ ผู้ปฏิบัติถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ให้เหมาะกับจริตของตน แต่เมื่อจำแนกโดยที่ยังไม่ได้ศึกษารุดงค์ มี 2 ประเภท คือ รุดงค์หมวดเสนาสนะและรุดงค์หมวดความเพียร ทั้งนี้ความเข้าใจของผู้ที่ยังไม่ศึกษารุดงค์ มีความเข้าใจว่า การปฏิบัติรุดงค์ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่า เพื่อเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด โดยอาศัยกลดเป็นบริหารในการอาศัยอยู่เพื่อปฏิบัติธรรมสำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมนั้น ได้อิงอาศัยหลักธรรมและสภาพแวดล้อมหลายอย่างเบื้องต้นแห่ง

การปฏิบัติต้องมีศีลวิสุทธิตี และจิตตวิสุทธิตี เพราะวิสุทธิตีทั้งสองประการนี้เป็นรากฐานแห่งวิปัสสนา
 ดังนั้น ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติตรงควัตร ผู้ศึกษาได้ยักมาศึกษาเพียง 2 ประเด็นเท่านั้น คือ สัปปายะ
 กับปัจจัย 4 ที่สามารถเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรมได้ ซึ่ง สัปปายะ คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน
 ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย มีอยู่ 7 อย่าง คือ 1)
 อวาสาสัปปายะ ที่อยู่เหมาะสมกัน 2) โคจรสัปปายะ ที่ทำอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม 3) ภัตสัปปายะ
 การพูดคุยที่เหมาะสมกัน 4) บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน 5) โภชนะสัปปายะ อาหารที่
 เหมาะกัน 6) อุตสัปปายะ ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมกัน 7) อิริยาปถสัปปายะ
 อิริยาปถที่เหมาะสม และปัจจัย 4 เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาไม่อาจมองข้าม
 ความสำคัญข้อนี้ได้แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์เอง วินัยของพระเกือบครึ่งหนึ่งในพระไตรปิฎกว่าด้วย
 เรื่องปัจจัย 4 ในคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้จัดระเบียบเกี่ยวกับปัจจัย 4 ไว้ว่าเป็นระบบ
 ระเบียบการปฏิบัติหรือแนวทางในการกระทำให้เข้าถึงการบรรลุธรรมผลนั้น โดยคำว่า ปัจจัย 4
 หมายถึง เครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา 4 อย่าง คือ จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต
 (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย ปัจจัย 4 ที่
 พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกแก่ภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ทันทีคือ โภชนะ คือ คำข้าวที่พึง
 ได้มาด้วยปลีแข้ง ผ้าบังสุกุล เสนาสนะ คือ ควางไม้และยารักษาโรค คือ น้ำมูตรเน่า ภิกษุทั้งหลายพึง
 ทำความอุสาหาในปัจจัย 4 อย่างนี้ อาศัยเลี้ยงชีพไปด้วยชีวิต ฎีกาสารัตถที่ปนิชยายความว่า ชื่อว่า
 นิสัย เพราะอรรถว่าอันภิกษุอาศัยเพื่อบริหารอรรถภาพ หลักการปฏิบัติตรงควัตรหรือตรงควัตรของพระ
 สาวกในครั้งพุทธกาล ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพระมหากัสสปเถระที่ได้รับการ
 ยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าพระภิกษุรูปอื่น ๆ ด้วยการถือตรงควัตร และพระราหุลเถระ ถึงแม้ว่าพระราหุล
 เถระจะไม่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในทางตรงควัตร แต่ก็ได้ปฏิบัติตรงควัตรจนบรรลุธรรมเหมือนพระ
 มหากัสสปเถระ ซึ่งพระเถระทั้ง 2 ท่านนี้ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติ
 ตรงควัตรเป็นวัตรอย่างเคร่งครัดจนบรรลุธรรมในที่สุด นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วยังมีพระเถระรูปอื่นๆ ที่
 ปฏิบัติตามตรงควัตรแล้วบรรลุธรรม เช่น พระนาลกะ ถือไม้โลเลในการภิกขาจาร ไม้โลเลในเสนาสนะ
 พระโมฆะราช ถือบังสุกุลทรงจีวรเคร้าหมอง พระจักขุบาล ถือเนสัชชิก และพระมหากาล ถืออยู่ป่าช้า
 เป็นต้น เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสารัตถะแห่งตรงควัตรในครั้งสมัยพุทธกาลกับการปฏิบัติ
 ธรรมตรงควัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยต่อไป

บทที่ 3

พระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ในบทนี้ นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักการวัตถุประสงค์และแนวทางการปฏิบัติจุดดวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรของพระนักศึกษามีหลักการ และแนวทางการปฏิบัติจุดดวัตรเช่นไร แล้วนำมาเทียบเคียงกับหลักปฏิบัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและที่ปรากฏเป็นพุทธพจน์และการศึกษาข้อมูลจากนักปราชญ์ นักวิชาการต่าง ๆ รายละเอียดตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- 3.1 ข้อมูลทั่วไปของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
- 3.2 หลักสูตรระดับปริญญาตรี
- 3.3 โครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ
- 3.4 สำนักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน
- 3.5 การปฏิบัติจุดดวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
- 3.6 สรุป

3.1 ข้อมูลทั่วไปของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

3.1.1 ชื่อส่วนงาน ที่ตั้ง และประวัติความเป็นมาโดยย่อ

ข้อมูลทั่วไป

- 1) ชื่อ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
- 2) เว็บไซต์ www.mbuisc.ac.th
- 3) ศาสนสุภาสิตประจํามหาวิทยาลัย : วิชาจรณสมปนโน โสเสฏโฐเทวมานุเส หมายถึง ผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ เป็นผู้ประเสริฐในหมู่เทพและมนุษย์
- 4) สีประจําวิทยาลัย : สีส้ม หมายถึง สีประจําพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งตรงกับสีของวันพฤหัสบดี อันเป็นวันพระราชสมภพ
- 5) ต้นไม้ประจําวิทยาลัย : ต้นโพธิ์ เป็นที่ตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- 6) คติพจน์ประจําตัวนักศึกษา : ระเบียบ สามัคคี บำเพ็ญประโยชน์
- 7) ตราสัญลักษณ์ประจําวิทยาลัย :

พระมหามงกุฏ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พระผู้ทรงเป็นที่มาแห่งนาม “มหามกุฏราชวิทยาลัย”

พระเกี่ยวประดิษฐานแบบหมอนรอง หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงเป็นผู้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระราชทานทรัพย์บำรุงปีละ 60 ชั่ง

หนังสือหมายถึง คัมภีร์และตำราทางพระพุทธศาสนา โดยที่มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งผลิตคัมภีร์และตำราทางพระพุทธศาสนา สำหรับส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปากกาปากไก่อ่ ดินสอ และม้วนกระดาษ หมายถึง อุปกรณ์ในการศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงอุปกรณ์ในการผลิตคัมภีร์และตำราทางพระพุทธศาสนา เพราะมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทำหน้าที่เป็นทั้งสถานศึกษาและแหล่งผลิตตำราทางพระพุทธศาสนา

ช่อดอกไม้แย้มกลีบในทางการศึกษา หมายถึง ความเบ่งบานแห่งสติปัญญาและวิทยาความรู้ แต่ในทางพระศาสนาหมายถึง กิตติศัพท์ กิตติคุณ ที่ฟุ้งขจรไปดุจกลีบดอกไม้อุบัติโดยมีความหมายรวม คือความเจริญรุ่งเรืองและเกียรติยศ อีสริยยศ บริวารยศ

พานรองรับหนังสือหรือคัมภีร์ หมายถึง มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถาบันเพื่อความมั่นคงและแพร่หลายของพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

วงรัศมี หมายถึง ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาที่บังเกิดขึ้นจากกิจกรรมของ มหามกุฏราชวิทยาลัยภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

มหามกุฏราชวิทยาลัย หมายถึง สถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอกปัจจุบัน คือ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”

8) อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย : บัณฑิตมีความรอบรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ

9) เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย : บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ

3.1.2 ที่ตั้ง

	วิทยาเขต	ที่อยู่	โทรศัพท์	โทรสาร
1.	มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง	248 วัดบ้านสุพรรณ ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170	0-2282-8303, 0-2281-6427	0-2281-0294
2.	วิทยาเขตมหาชิราลงกรณราชวิทยาลัย	วัดจุฬาราม เลขที่ 57 หมู่ที่ 1 ต.สนับทึบ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170	035 - 745037 -8	0 3 5 - 745037
3.	วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย	วัดสิรินธรเทพรัตนาราม เลขที่ 26 หมู่ที่ 7 ต.อ้อมใหญ่ อ.สามพราน จ.นครปฐม 73160	02 - 4291663, 02 - 4291719	0 2 - 4291241
4.	วิทยาเขตอีสาน	เลขที่ 9/37 ม. 12 ถ.ราชบุรินทร์ บ้านโนนชัย ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000	043 - 241488, 043 - 239605	0 4 3 - 241502
5.	วิทยาเขตล้านนา	วัดเจดีย์หลวง 103 ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200	053-270-9756	053-814-752

	วิทยาเขต	ที่อยู่	โทรศัพท์	โทรสาร
6.	วิทยาเขตร้อยเอ็ด	เลขที่ 148 ถ.เลี้ยวเมือง ต.ดงลาน อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด 45000	043 – 518364, 043 - 516076	0 4 3 - 514618
7.	วิทยาเขตศรีล้าน ช้าง	วัดศรีสุทธารวาส เลขที่ 253/7 ถ.วิ สุทธิเทพ ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย 42000	042 – 813028 042 - 830434	042- 830686 0 4 2 - 811255
8.	วิทยาเขต ศรีธรรม มาโคกราช	วัดพระมหาธาตุ เลขที่ 169/9 ถ. ราชดำเนิน ต.ในเมือง อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช 80000	075 – 340499	075-310293 0 7 5 - 357968
9.	มหาปชาบดีเถรี วิทยาลัย ในพระ สังฆราชูปถัมภ์	หมู่ 6 ต.ภูหลวง อ.ปักธงชัย จ. นครราชสีมา 30150	081 – 7022076 086 – 0123470 086 – 0155830	0 4 4 - 249398
10.	วิทยาลัยศาสน ศาสตร์ยโสธร	วัดศรีธรรมาราม เลขที่ 1 ถ.วิทย์ ดำรงค์ อ.เมือง จ.ยโสธร 35000	045 – 711056	0 4 5 - 711567 0 4 5 - 711056
11.	วิทยาลัยศาสน ศาสตร์เฉลิมพระ เกียรติกาฬสินธุ์	วัดประชานิยม ต.กาฬสินธุ์ อ. เมือง จ.กาฬสินธุ์ 46000	043 - 815393	0 4 3 - 815393 043 - 815855

3.1.3 ประวัติความเป็นมามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2562) ตามลำดับ ดังนี้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทยและมีส่วนสำคัญในการสร้างรากฐานวัฒนธรรมทางจิตใจให้แก่เยาวชนไทย สังคมไทยในปัจจุบันกำลังพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในด้านสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แนวความคิดและการกระทำ มีการแข่งขันกันมากขึ้น มุ่งเน้นวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้วิถีทางการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว ขาดคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ทางสังคม เช่น การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น การทุจริต การมัวเมาในสิ่งเสพติด ฉะนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานะสังคมที่มีการแข่งขันกันสูง สถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น สถาบันศาสนา สถาบันโรงเรียน และสถาบันครอบครัว ควรตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนในวัยเรียนสมควรได้รับการอบรม สั่งสอน และวางพื้นฐานการประพฤติปฏิบัติทางคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้นเจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพและศักยภาพให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และเกื้อกูลต่อการพัฒนาประเทศชาติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้อง

กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในทุก ๆ ด้าน สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ ระบบการสื่อสารที่ไร้พรมแดนและการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมโลกอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2533 สภาการศึกษามหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้สถาปนาวิทยาเขตแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ จังหวัดขอนแก่น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2540 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าโดยที่เป็นการสมควรจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นนิติบุคคลมีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีชื่อใหม่ว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และได้ย้ายจากวัดศรีจันทร์ ไปอยู่ที่บ้าน โนนชัย ถนนราษฎร์คณิง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บนเนื้อที่ 37 ไร่ 3 งาน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ

1. เพื่อเป็นสถานศึกษาด้านพระพุทธศาสนา
2. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ
3. เพื่อให้ศาสนทายาทได้เป็นกำลังในการจรจรของพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมกับกาลสมัย

4. เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน โดยมีพระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. ร่องอธิการบดี เป็นประธานคณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน ได้แบ่งส่วนการบริหารงานออกเป็น 3 ส่วนงาน คือ

1. สำนักงานวิทยาเขตอีสาน (ปัจจุบัน ผู้อำนวยการ พระมหาวิศักดิ์ ชาติสุโข)
2. ศูนย์บริการวิชาการอีสาน (ปัจจุบัน ผู้อำนวยการ พระครูธรรมภาณี, ผศ.ดร.)
3. วิทยาลัยศาสนศาสตร์อีสาน (ปัจจุบัน ผู้อำนวยการ พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, ผศ.ดร.)

เริ่มเปิดให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตั้งแต่วันที่ 18 ธันวาคม 2533 เป็นต้นมา และได้เปิดรับนักศึกษา (บุคคลทั่วไป) ในปีการศึกษา 2544 และเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2545 วิทยาเขตอีสาน ได้ขยายห้องเรียนไปที่ วัดแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และในปีการศึกษา 2549 ได้ขยายห้องเรียนอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดพิศาลัญญาวาส อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีอายุได้ 31 ปี (พ.ศ. 2533 – 2563) เปิดสอนตามหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และมีสาขาวิชาจำนวน 12 สาขาวิชา คือหลักสูตรระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน เปิดสอน 9 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 2. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ 3. สาขาวิชาการปกครอง 4. สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 5. สาขาวิชาการสอนภาษาไทย 6. สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา 7. สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา 8. สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย 9. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท จำนวน 2 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่นตามแนวพุทธศาสตร์ 2. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก จำนวน 1 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

3.1.4 ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ

ปรัชญา (Philosophy)

“ความเป็นเลิศทางวิชาการ ตามแนวพระพุทธศาสนา”

Academic Excellence based on Buddhism

ปณิธาน (Aspiration)

มุ่งเน้นให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลิตบัตินิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา พัฒนาการระบอบการดำรงชีวิตในสังคมด้วยศีลธรรม ชี้นำและแก้ไขปัญหาสังคมด้วยหลักพุทธธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

วิสัยทัศน์ (Vision Statements)

1. เป็นสถาบันการศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ
2. เป็นสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมวลชนที่ผลิตบัณฑิตตามแนวพระพุทธศาสนาและบุคลากรด้านต่างๆ ที่มีความรู้ความสามารถ มีศีลธรรมในการดำรงชีวิตแบบพุทธ
3. เป็นศูนย์กลางแห่งภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาของโลกที่สามารถชี้นำและยุติความขัดแย้งในสังคมโดยใช้หลักพุทธธรรม
4. เป็นสถาบันที่เน้นทำวิจัยพัฒนาตามกรอบแห่งศีลธรรม ส่งเสริมงานวิจัยเชิงลึกด้านพระพุทธศาสนาและนำผลการวิจัยไปพัฒนาสังคมและคณะสงฆ์ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

พันธกิจ (Mission Statements)

1. ผลิตบัณฑิตทางด้านพระพุทธศาสนา ให้มีคุณสมบัติตามปรัชญาของมหาวิทยาลัย และกระจายโอกาสให้พระภิกษุสามเณร คฤหัสถ์ และผู้สนใจมีโอกาสศึกษามากขึ้น
2. ให้บริการวิชาการแก่สังคม ชุมชน และท้องถิ่น โดยเฉพาะวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งเน้นการเผยแผ่พุทธธรรม การแก้ปัญหาสังคม การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดสันติสุข การชี้นำสังคมในทางสร้างสรรค์ และการยุติข้อขัดแย้งด้วยหลักวิชาการพระพุทธศาสนา
3. วิจัยและพัฒนางานวิชาการเชิงลึกด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และเผยแผ่องค์ความรู้ในระบบเครือข่ายการเรียนรู้ที่ทันสมัย
4. รวบรวมและจัดเก็บข้อมูลด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งค้นคว้า ทำนุบำรุงรักษาภูมิปัญญาไทยและท้องถิ่น รวมทั้งสร้างชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้มีภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม

วัตถุประสงค์ (Objectives)

- 1) ผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการพระพุทธศาสนาในระดับชาตินานาชาติ
- 2) ผลิตบัณฑิตให้เป็นคนดี คือ คิดดี พูดดี และทำดี ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา
- 3) บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่สังคมให้เกิดผลสัมฤทธิ์เป็นประจักษ์ชัดเจนต่อสังคมไทยและสังคมโลก
- 4) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำและสร้างสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งทางสังคมศาสตร์ และมีคุณภาพทั้งด้านความรู้และความประพฤติ
- 5) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำและสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา การเรียนรู้ และเป็นศูนย์กลางทางวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

เอกลักษณ์มหาวิทยาลัย

บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ

อัตลักษณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตมีความรอบรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ

3.1.5 โครงสร้างองค์กร และโครงสร้างการบริหาร

การจัดรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัย เป็นการติดตามความในมาตราที่เกี่ยวข้องในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 และเป็นการจัดตามรูปแบบของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐตามความในมาตรา 48 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 ที่กำหนดให้รัฐมนตรี (กระทรวงศึกษาธิการ) มีอำนาจและหน้าที่กำกับดูแลโดยทั่วไปซึ่งกิจการของมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 6 คือ “มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริม และให้บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา แก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ รวมทั้งการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม”

การจัดโครงสร้างและระบบการบริหารมหาวิทยาลัย ในแต่ละหน่วยงานหรือองค์กรมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 ตามความในมาตรานั้น ๆ โดยอาจจำแนกองค์กรหรือหน่วยงานหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. สภามหาวิทยาลัย	2. สภาวิชาการ
3. สำนักงานอธิการบดี	4. สำนักงานวิทยาเขต
5. บัณฑิตวิทยาลัย	6. คณะ
7. สถาบัน	8. สำนัก
9. ศูนย์	10. วิทยาลัย

3.1.6 หลักสูตรและจำนวนนักศึกษา

ลำดับ	สาขาวิชา	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก	รวมทั้งหมด
1	สาขาวิชาการปกครอง	142			142
2	สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	80			80
3	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์	20			20
4	สาขาวิชาภาษาอังกฤษ	79			79
ลำดับ	สาขาวิชา	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก	รวมทั้งหมด
5	สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ	187			187
6	สาขาวิชาการสอนภาษาไทย	41			41
7	สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา	26			26
8	สาขาวิชาการสอน พระพุทธศาสนา	2			2
9	สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย	35			35
10	สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น ตามแนวพุทธศาสตร์		11		11
11	สาขาวิชาพุทธศาสนาและ ปรัชญา		39		39
12	สาขาวิชาการบริหารการศึกษา			45	45

สรุปได้ว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานเป็นวิทยาเขตแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น ต่อมาได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นนิติบุคคลมีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีชื่อใหม่ว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ที่ตั้งบ้านโนนชัย ถนนราชวิถีครึ่ง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บนเนื้อที่ 37 ไร่ 3 งาน โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเป็นสถานศึกษาด้านพระพุทธศาสนา 2) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ 3) เพื่อให้ศาสนทายาทได้เป็นกำลังในการจรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมกับกาลสมัย 4) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน โดยมี พระครูสุธีจิริวัฒน์, ผศ.ดร. ร่องอธิการบดี เป็นประธาน คณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน ได้แบ่งส่วนการบริหารงานออกเป็น 3 ส่วนงาน คือสำนักงานวิทยาเขตอีสาน ศูนย์บริการวิชาการอีสาน วิทยาลัยศาสนศาสตร์อีสาน เริ่มเปิดให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตั้งแต่วันที่ 18 ธันวาคม 2533 เป็นต้นมา และได้เปิดรับนักศึกษา (บุคคลทั่วไป) ในปีการศึกษา 2544 และเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2545 วิทยาเขตอีสานได้ขยายห้องเรียนไปที่ วัดแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และในปีการศึกษา 2549 ได้ขยายห้องเรียนอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดพิศดารัญญาวาส อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีอายุได้ 31 ปี (พ.ศ. 2533 - 2563) เปิดสอนตามหลักสูตรสาขาวิชา

ต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และมีสาขาวิชาจำนวน 12 สาขาวิชา คือ หลักสูตรระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน เปิดสอน 9 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 2. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ 3. สาขาวิชาการปกครอง 4. สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 5. สาขาวิชาการสอนภาษาไทย 6. สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา 7. สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา 8. สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย 9. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท จำนวน 2 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่นตามแนวพุทธศาสตร์ 2. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก จำนวน 1 สาขาวิชา 1) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

3.2 หลักสูตรระดับปริญญาตรี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้เปิดสอนตามหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และมีสาขาวิชาจำนวน 12 สาขาวิชา คือหลักสูตรระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน เปิดสอน 9 สาขาวิชา ได้แก่ 1) สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 2) สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ 3) สาขาวิชาการปกครอง 4) สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 5) สาขาวิชาการสอนภาษาไทย 6) สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา 7) สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา 8) สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย 9) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท จำนวน 2 สาขาวิชา ได้แก่ 1) สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่นตามแนวพุทธศาสตร์ 2) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก จำนวน 1 สาขาวิชา คือ 1) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารตัวอย่างหลักสูตรระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ดังนี้

3.2.1 ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกรณฐาน

ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 ข้อ 5 ได้ให้นิยามคำว่า นักศึกษา หมายถึง ผู้เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี จะต้องมีความสมบูรณ์ ดังนี้

1. สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และไม่เป็นผู้มีคุณสมบัติต้องห้ามข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้

1.1 ไม่เป็นผู้ที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรือโรคร้ายแรงที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษา

1.2 ไม่เป็นผู้ที่มีความประพฤติเสียหายอย่างร้ายแรงทางศีลธรรม เว้นแต่ นักการศึกษาตามโครงการศึกษาลักษณะพิเศษ

1.3 ไม่เป็นผู้วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือติดยาเสพติดให้โทษ

2. ไม่เป็นผู้ที่สภาวิชาการพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้รับเข้าศึกษาโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดระบบการศึกษาระดับปริญญาตรีใช้ระบบหน่วยกิต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การศึกษาภาคปกติและการศึกษาภาคพิเศษ

การศึกษาภาคปกติใช้ระบบทวิภาค แบ่งเวลาการศึกษาในหนึ่งปีการศึกษาออกเป็น 2 ภาค การศึกษาปกติ ได้แก่ ภาคการศึกษาที่ 1 และภาคการศึกษาที่ 2 แต่ละภาคการศึกษาปกติมีระยะเวลา

การศึกษาไม่น้อยกว่า 15 สัปดาห์ ทั้งนี้ ในการศึกษาภาคปกติ มหาวิทยาลัยอาจจัดให้มีการศึกษาภาคฤดูร้อนต่อจากภาคการศึกษาที่ 2 ก็ได้ และการศึกษาภาคฤดูร้อนจะต้องมีกำหนดระยะเวลาการศึกษาและหน่วยกิต โดยมีสัดส่วนเทียบเคียงกันได้กับการศึกษาภาคปกติ การจัดการศึกษาภาคฤดูร้อนและการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีในโครงการพิเศษให้เป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัยการศึกษาภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยอาจจัดให้มีการศึกษาภาคพิเศษนอกเวลาราชการหรือเวลาทำการของมหาวิทยาลัยก็ได้ และการจัดการศึกษาภาคพิเศษจะต้องให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน เช่นเดียวกับการศึกษาภาคปกติ และมีกำหนดระยะเวลาการศึกษาและหน่วยกิต โดยมีสัดส่วนเทียบเคียงกันได้กับการศึกษาภาคปกติ การจัดการศึกษาภาคพิเศษเป็นไปตามที่สภาวิชาการกำหนด โดยทำเป็นระเบียบของมหาวิทยาลัย หมวด 3 ข้อ 16 กำหนดการขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ผู้สมัครเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยจะมีสถานภาพเป็นนักศึกษาต่อเมื่อได้ขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา และในการขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ผู้สมัครเข้าศึกษาต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามประกาศของมหาวิทยาลัยสำหรับโครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหาและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแต่ละสาขาวิชาและจำนวนหน่วยกิต ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ ทั้งนี้ เพื่อความเป็นสถาบันเฉพาะทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรทุกสาขาวิชาของมหาวิทยาลัย ให้มีวิชาเฉพาะทางพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต ทั้งนี้ หมวด 9 การปฏิบัติกรรมฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ ข้อ 43 การปฏิบัติกรรมฐาน นักศึกษาของมหาวิทยาลัยจะต้องฝึกปฏิบัติกรรมฐานในรายวิชาการปฏิบัติกรรมฐานในหลักสูตร และเมื่อสอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว ก่อนการขอรับปริญญา จะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานตามระเบียบของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในข้อ 44 การปฏิบัติศาสนกิจ มี 3 ประเภท 44.1 การปฏิบัติงานภายหลังจากนักศึกษาได้สอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว การปฏิบัติศาสนกิจตามข้อนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัย 44.2 การฝึกงานหรือการฝึกภาคสนามตามหลักสูตร การปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพที่ใช้เวลาการฝึกไม่น้อยกว่า 45 ชั่วโมงต่อการศึกษาภาคปกติ ซึ่งกำหนดไว้เป็นรายวิชาหนึ่งของหลักสูตรที่มีปริมาณหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต 44.3 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ข้อ 45 นักศึกษาที่ไม่ผ่านการปฏิบัติกรรมฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ จะไม่ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้สำเร็จการศึกษา และขออนุมัติปริญญาหมวด 10 การสำเร็จการศึกษาและการให้ปริญญา ข้อ 48 การให้ปริญญา 48.1 (6) นักศึกษาที่จะได้รับปริญญาต้องผ่านการปฏิบัติกรรมฐานตามข้อ 43 และผ่านการปฏิบัติศาสนกิจข้อใดข้อหนึ่งในข้อ 44 เป็นไปตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการอบรมกรรมฐานภาคปกติ พ.ศ. 2543 ซึ่งได้กำหนดไว้ใน ข้อ 5 ว่า เมื่อนักศึกษาสอบภาคสุดท้ายของหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิตและหลักสูตรบัณฑิตศึกษาแล้วต้องออกปฏิบัติกรรมฐานตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด ข้อ 6 ในขณะที่ออกปฏิบัติกรรมฐาน นักศึกษาต้องตั้งใจปฏิบัติและไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่อาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมได้วางไว้ ข้อ 7 การอบรมกรรมฐานให้เป็นไปตามวันและเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคราว ๆ ไป และ ข้อ 8 ก่อนออกเดินทางไปอบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติธรรม นักศึกษาทั้งหมดต้องเข้ารับการปฐมนิเทศตามวันเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ ข้อ 9 นักศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต และหลักสูตรบัณฑิตศึกษาจะต้องอยู่อบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติไม่น้อยกว่า 15 วัน ข้อ 10 การอบรมกรรมฐานตามระเบียบนี้ ให้มีการประเมินโดยอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้ประเมิน ส่วน

วิธีการประเมินนั้นอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้กำหนด นักศึกษาผู้ได้คะแนนการอบรมกรรมฐานไม่ถึงร้อยละหกสิบ ถือว่าไม่ผ่านการประเมิน

3.3 โครงการการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา 2563

3.3.1 โครงการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา 2563

โครงการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา 2563 สำหรับ นักศึกษาบรรพชิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ทุกสาขาวิชา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ระหว่างวันที่ 3 – 17 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2564 (15 วัน) ณ วัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น และเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระนักศึกษา/นักศึกษาชั้นปีที่ 4 เป็นปีสุดท้ายก่อนที่จะสำเร็จการศึกษาควรที่จะได้รับการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติเพื่อปลูกฝังให้พระนักศึกษาเกิดความสำนึกและรับผิดชอบตัวเอง นำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเผยแพร่ให้บุคคลอื่นทราบ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริมบุคลิกภาพของพระนักศึกษา/นักศึกษาให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธา มีความรับผิดชอบตัวเองและสังคม
 2. เพื่อพัฒนาจิตใจและเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้แก่ประชาชน
 3. เพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
- ระยะเวลาในการดำเนินงานตามระยะเวลาที่ขออนุมัติจัดจริงวันที่ 3 – 17 มีนาคม 2564 สถานที่ (สถานที่ดำเนินงานตามโครงการที่กำหนด)

3.3.2 กำหนดการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา 2563

กำหนดการ

การฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ ประจำปีการศึกษา 2563

นักศึกษาบรรพชิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ทุกสาขาวิชา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

วันที่ 3- 17 มีนาคม พุทธศักราช 2564 (15วัน)

ณ วัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า และเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง

วันศุกร์ที่ 3 มีนาคม พุทธศักราช 2564

09.30–11.00น. ปฐมนิเทศการฝึกอบรมกรรมฐาน โดย พระครูสุธีจรรย์วัฒน์ ผศ.ดร.และ
คณาจารย์

13.00–14.30 น. ออกเดินทางไปวัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

วันที่ 4- 7 มีนาคม พุทธศักราช 2564

ฝึกอบรมข้อวัตรปฏิบัติที่วัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า โดยพระครูวินัยธรเชาวนพิทย์ สุธีโร
**ปกกลดตามโคนไม้ปฏิบัติกิจวัตรตามกฎระเบียบของวัดมกุฏวิมุตติคีรี

วันที่ 7- 17 มีนาคม พุทธศักราช 2564

09.30–13.30 น. ออกเดินทางจากวัดมกุฏวิมุตติคีรีเข้าไปพักปฏิบัติธรรมในป่าหุบเขา
ด้านหลัง

วัดมกุฏวิมุตติคีรี บริเวณพ่อแม่ครูบาอาจารย์เคยพักปฏิบัติมาก่อนตั้งแต่สมัยอดีต

วันที่ 14-17 มีนาคม - 2 เมษายน พุทธศักราช 2564

ออกเดินทางสู่เส้นทาง วัดถ้ำผาเกิ้ง อุทยานแห่งชาติ

ภูเวียง น้ำตกห้วยพญาเสือ วัดถ้ำกวาง วัดป่ากิตติญาณ และวัดป่ากาญจนานภิเชก ตามลำดับ

วันเสาร์ที่ 17 เมษายน พุทธศักราช 2564

เดินทางกลับจังหวัดขอนแก่น (09.30 น.)

อาจารย์กรรมฐานประจำการปฏิบัติ

พระครูวินัยธร เชาวนพิทย์ สุธีโร และพระครูสันติโพธิธรรม (สุริยา)

พระมหาวิศักดิ์ ชาตสุโก หัวหน้างานกิจการนักศึกษาบรรพชิต โทร.087-490-3298

พระมหาสมบัติ คุณเสโก,ดร. รองหัวหน้างานกิจการนักศึกษาบรรพชิต

พระอาจารย์ประจำงานกิจการนักศึกษาบรรพชิต

หมายเหตุ

**อาจารย์ประจำงานกิจการนักศึกษาบรรพชิต มมร.วิทยาเขตอีสาน ทุกรูป/คน รับผิดชอบ
ดูแล

**นักศึกษาบรรพชิต ปี 4 เตรียมกลด บาตร บริหารที่จำเป็น ไฟฉาย เป็นต้น (ห้ามใช้เต็นท์)

3.2.3 รายชื่อนักศึกษาบรรพชิต ชั้นปีที่ 4 ที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ดังนี้

รายชื่อนักศึกษาบรรพชิต ชั้นปีที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2563

คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มีจำนวน 4 รูป ดังนี้

1. พระศราวุธ โชติปัญญา (สรหาญ)	6010420111004
2. สามเณรศิริราช ดอนหา	6010420111005
3. สามเณรสรวิศ หิรัญคำ	6010420111006
4. สามเณรอภิชาติ ปัญญา	6010420111007

คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มีจำนวน 1 รูป ดังนี้

1. สามเณรภัทรพล ทวะชาลี	6010440211004

คณะสังคมศาสตร์ สาขาการปกครอง มีจำนวน 10 รูป ดังนี้

1. พระภุชชณะ ฉนทโร (วงษ์พรรษา)	6010430411001
2. พระบุญเพ็ญ จนทโชโต (ผิวผ่อง)	6010430411004
3. พระมนต์ชัย กนตธมโม (ทนคำ)	6010430411006
4. สามเณรศราวดี โสภาลีศ	6010430411008
5. พระสมนึก อุตตทีโป (สีบคำ)	6010430411009
6. พระสัจพร ขนตธมโม	6010430411010
7. พระสุทธิพงษ์ จนสาโร (นาคต้อย)	6010430411011
8. พระอภิสิทธิ์ อธิปญโญ	6010430411012
9. พระอุทิศ อุตตโร (นนทะพันธ์)	6010430411014
10. พระครูปลัดอำนาจ สุมนโน	6010430411001

คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ มีจำนวน 1 รูป ดังนี้

1. พระวรพงษ์ โชติปญโญ (วรแสน)	6010430211003

3.4 สำนักปฏิบัติธรรม : วัดมกุฏวิมุตติคีรี (ภูเขาด)

ประวัติความเป็นมา วัดมกุฏวิมุตติคีรี(ภูเขาด)

วัดมกุฏวิมุตติคีรี ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนสูง บ้านโคกสูง ตำบลในเมือง และบ้านโคสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลเขาน้อย อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เป็นที่พักสงฆ์มาตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ.2484 ตั้งอยู่บนเทือกเขาภูเวียง มีความสัปปายะเหมาะแก่การปฏิบัติภาวนา มีพ่อแม่ครูบาอาจารย์ในสายปฏิบัติหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้มาพักปฏิบัติธรรมเสมอมา อาทิ หลวงปู่สีมา ธมมธโร วัดจันทาราม หลวงปู่จันทร์ เขมปตฺโต วัดจันทร์เขมาราม หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำกวาง หลวงปู่สุด ธมมจารี วัดศรีภูเวียง โดยเป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักปฏิบัติว่าภูเขาแห่งความขาดพันจากกิเลส จึงได้เรียกขานกันต่อมาว่า วัดภูเขาด และมีพระอยู่ปฏิบัติธรรมจำพรรษาเสมอมามิได้ขาดแต่ไม่สามารถขอสร้างวัดได้เพราะอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ต่อมา พ.ศ.2542 พระครูวินัยธร เขาวนพิทย์ สุธีโร ได้เข้ามาบำเพ็ญภาวนาและได้แลวัดแห่งนี้เรื่อยมา โดยมีพระครูสุวิมลภาวนาคณ (หลวงปู่จื่อ พนธมุตฺโต) เจ้าอาวาสวัดเขาตาเงาะอุดมพร ต.ชัยภูมิ ได้เมตตาให้จัดซื้อที่ดินที่มีพื้นที่ติดกับบริเวณวัด 6 ไร่ เพื่อสร้างวัดโดยให้เป็นกรรมสิทธิ์ของคุณแม่ชี อุดมพร เฉลียวดี ซึ่งเป็นหลาน แต่แม่ชีก็เสียชีวิตไปก่อน หลวงปู่จื่อจึงได้มอบที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของนายสันติ เหล่าบุญเสงี่ยม รองผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น เพื่อดำเนินการขอสร้างวัด และได้รับอนุญาตให้สร้างวัดตามกฎหมาย เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2561 โดยใช้ชื่อว่า วัดมกุฏวิมุตติคีรี ซึ่งหมายถึงวัดในคณะสงฆ์ธรรมยุต ณ ภูเขาแห่งความหลุดพ้น (ภูเขาด) และได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ให้ดำเนินโครงการพุทธอุทยานวิมุตติคีรี ในพื้นที่ 240 ไร่ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2562

3.5 การปฏิบัติวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน

3.5.1 ความเข้าใจการปฏิบัติธรรม และจุดตั้ง

จุดคงวัตร วัตรปฏิบัติอันเป็นองค์คุณของการขัดเกลากิเลส ไม่ใช่ปฏิบัติเพราะหลงไม่เข้าใจ เพราะเอกลาก ชื่อเสียง แต่ปฏิบัติเพื่อฝึกผลตนเอง ขัดเกลากิเลสอันจะนำมาซึ่งความเจริญในธรรม และสืบทอดศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เจริญยิ่งขึ้นไป เราปฏิบัติเพื่อให้คนยกย่อง สรรเสริญ เพื่อเอากลาก หรือ เราปฏิบัติเพื่อขัดเกลา ลด ละ กิเลสของตนเอง การเป็นนักบวชเราต้องอาศัยชาวบ้านเลี้ยงชีพในการบริโภคน ที่อยู่อาศัยปัจจัยสี่ ถ้าไม่มีจิตสำนึกในการเป็นอยู่ของเราก็อาจไม่มีคุณค่าหรือประโยชน์อาจกลายเป็นโทษต่อตนเองได้ ท่านเป็นอย่างนี้หรือเปล่า คือ

- 1) ไถยบริโภคน คือ ภิกษุผู้ศัลบริโภคนเหมือนขโมย
- 2) อิ่มบริโภคน คือ ภิกษุผู้ไม่พิจารณาบริโภคนเป็นหนี้
- 3) ทายัชชบริโภคน คือ ภิกษุผู้บริโภคนแบบทายาทเป็นพระอริยบุคคล 7
- 4) สามิผู้บริโภคน คือ ภิกษุผู้บริโภคนแบบเจ้าของเป็นพระอรหันต์

การเป็นอยู่ของพระเราอยู่เพื่อปฏิบัติ อะไรที่เกิดขึ้นเราก็จะพิจารณาเอาประโยชน์ทั้งสุขและทุกข์ จะได้ฝึกตนเองให้เข้มแข็งอดทน ทำให้เราสำนึกอยู่เสมอว่า เราเป็นผู้อาศัยคนอื่นเขา จะต้องไม่ให้เป็นคนอื่นมาลำบากเพราะเรามากเกินไป คุณค่าของพระอยู่ที่ธรรมะและปฏิบัติ ไม่ใช่อยู่ที่กินดี อยู่ดีสบาย “การอยู่อย่างมีใจอยู่แบบสบาย ไม่รับผิดชอบ ไม่มีระเบียบวินัย อยู่ไปวันๆไม่มีประโยชน์ การกินง่าย มีใจกินง่าย ไม่พิจารณาอยากกินอะไรก็กิน กินตามกิเลสกินไปเรื่อย ๆ การนอนง่าย มีใจนอนง่าย อยากนอนที่ไหนก็นอนไม่ดูเวลาความเหมาะสม และไม่มันง่าย แต่มีใจเรื่องมาก วุ่นวาย เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ เอาแต่ใจยึดติดไม่ฟังคนอื่น”

การแสวงหาโดยทั่วไปก็ต้องการผลประโยชน์สิ่งตอบแทนอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือทางความรู้สึกทางจิตใจ แม้แต่การปฏิบัติธรรมทำหน้าที่ในพระศาสนา เวลาทำอะไรก็อยากให้รู้ว่าตนเองดี ตนเองเก่ง ยกย่องสรรเสริญเพราะเรายังมีตัณหาความอยากอยู่ ขอเรามองเห็นความสำคัญของธรรมของพระศาสนาว่าสิ่งเหล่านั้น อะไรทุกอย่างที่เกิดจากการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ขอเราทำให้เกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาให้มากที่สุด เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ตอบแทนคุณของพระศาสดาของเรา การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง พระอาจารย์เคยบอกว่า 1) เป็นไปเพื่อคลายกำหนด 2) ไม่ประกอบทุกข์ไว้ (วิสังโยคะ) 3) ไม่พอกพูนกิเลส (อปจยะ) 4) เพื่อความมันน้อย (อัปปิจฉตา) 5) สันโดษพอใจตามมี (สันตุภฺฐี) 6) ยินดีในความสงบสงัด (ปวิเวก) 7) บรรารณาความเพียร (วิริยารัมภะ) และ 8) เพื่อความเลี้ยงง่าย (สุภรตา) ถ้าตรงกันข้ามกับธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่แนวทางของพระพุทธเจ้า ชีวิตของพระภิกษุการเป็นอยู่ในพระศาสนานี้ก็ต้องอดทนต่อสู้กับกิเลสตัณหาไม่ใช่ธรรมดา เมื่อยังไม่ใช่พระอริยเจ้าความรักความปรารถนาของจิตใจก็ยังมีอยู่ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ควรรัก ไม่มีสิทธิ์ก็ยังอดคิดอดรักไม่ได้ ความรักบางครั้งไม่มีเหตุผล แต่ด้วยใจที่รักในพระศาสนามากกว่าเพราะเมื่อเปรียบเทียบคุณค่าระหว่างการมีครอบครัว และผู้หญิงที่เรารักกับคุณค่าของการบวชและความคิดจากพระศาสนาโดยเฉพาะคุณค่าของพระศาสดาผู้ประเสริฐแล้วเทียบกันไม่ได้ เราก็ต้องเลือกสิ่งที่มีคุณค่าที่สุด มอบชีวิตให้ผู้ประเสริฐที่สุดอย่างพระศาสดา แต่ก่อนท่านเป็นลูกกษัตริย์มีความสุขความเพียบพร้อมสมบูรณ์ทุกอย่าง ท่านก็ยังหนีออกจากสิ่งเหล่านั้นมาบวช แล้วเราละมีอะไร ออกไปก็ต้องพบกับความทุกข์อีกมากมาย ขอท่าน

ทั้งหลายจงอดทนเอาชนะจิตใจของตนเองสำรวมระวัง มีสติอย่างประมาท มั่นใจในภูมิกายนากรรมฐาน คิดว่าสักวันหนึ่งเราก็จะสามารถเอาชนะความรักหรือกิเลสตัณหาที่มีอยู่ในจิตใจได้ การบวชเป็นพระเป็นฐานะที่ดั่งาม บวช เพื่อ ลด ละ กิเลส เสียสละเพื่อคุณธรรมความดี การแสวงหาก็จอให้อยู่ในขอบเขตของพระธรรมวินัย เจริญตามแนวทางของพระศาสดา แม้ชีวิตของพวกเราเมื่อบวชแล้ว ก็เหมือนให้ทานกับพระศาสนา แล้วสิ่งของเงินทองภายนอกทำไมเราจะสละไม่ได้ ทำเพื่อประโยชน์ของพระศาสนาไม่ได้ เพราะสิ่งที่มีคุณค่ากว่าเงินทองยังมีอยู่นั้นคือ อริยทรัพย์ภายในจนถึงที่สุดแห่งทุกข์คือ พระนิพาน

สรุปว่า “จุดงค์” เป็นวัตรไม่ใช่ศีล เป็นข้อแนะนำ ให้ปฏิบัติเพื่อฝึกตัวไม่ใช่ข้อบังคับว่า ต้องทำซึ่งแบ่งเป็น 3 หมวดตามวัตถุประสงค์การฝึกตัว คือ

1. จีวรถ้าไม่ยอกติดในเรื่องเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ให้ปฏิบัติหมวดนี้
2. อาหารถ้าไม่ยอกติดในรสอาหาร ให้ปฏิบัติหมวดนี้
3. สถานที่อยู่อาศัยไม่ยอกติดที่ ติดสบายก็ให้ปฏิบัติหมวดนี้

จุดงค์ ปฏิบัติได้ทั้งในเมืองและในป่า แล้วข้อ ที่อยู่ป่า มีเพียงข้อเดียวที่เห็นว่า ชัดเจนที่สุด คือ ข้อ 8 อาริยัญญิกังคะจุดงค์ กล่าวคือในป่าสู้กับกิเลสในตัวเอง แต่จุดงค์ในเมืองฝ่ากิเลสของคนทั้งหลาย และเป็นเนื่อานุบุญให้กับ สาธุชนที่พบเห็น ได้ออกมาต้อนรับอุปัฏฐาก สร้างความสามัคคีของพุทธบริษัท 4 ได้เกื้อกูลสืบทอดประเพณีอันดีงามของชาวพุทธ

3.5.2 จุดงค์วัตรในความเข้าใจของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ในความเข้าใจของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานได้ให้ความหมาย ความสำคัญ ประเภท และประโยชน์ของจุดงค์ดังนี้

1) ความหมายของจุดงค์วัตร

จุดงค์ในคัมภีร์หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เข้มขัน เป็นการเดินรอยตามพระอริยเจ้า มี 13 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อ แสดงถึงอริยาคัยของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันมีความประพฤติเป็นไปอย่างหลากหลาย โดยมีการสมาทานที่ แตกต่างกันตามลักษณะอุปนิสัยของแต่ละบุคคล อันก่อให้เกิดคุณงามความดีแก่บุคคลผู้นั้น ที่ส่อออกมาทาง ด้านพฤติกรรมกรดำเนินชีวิต และการใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายสมกับความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เมื่อขัดเกลากิเลส ให้เบาบางย่อมเกิดความรู้เท่าทันไม่หลงยึดติดในสิ่งต่างๆ และเจริญรอยตามพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้เข้า ถึงสันติสุขอย่างแท้จริง ถึงกระนั้น การปฏิบัติจุดงค์ย่อมมีขอบเขตในการควบคุมความประพฤติ

2) ความสำคัญของจุดงค์วัตร

จุดงค์มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติหรือโยคีบุคคลอยู่ไม่น้อย ในอันที่จะฝึกฝนตนเองด้วย เป็นอุปายขัดเกลากิเลสให้เหือดแห่ง ตั้งอยู่ในความเพียร ทำให้รุตธรรมและอริยธรรมเจริญขึ้น เพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติส่งผลให้การเจริญวิปัสสนากัมมฐานของผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังที่พระอรธกถาจารย์ได้กล่าวไว้ในจุดงคินิเทศ ว่า บุคคลสมาทานศีลแล้วจะต้องทำ การสมาทาน เอาจุดงค์ต่อไป ทั้งนี้เพื่อที่จะทำคุณทั้งหลาย มีความเป็นผู้มีกนน้อยและความเป็นผู้สันโดษ เป็นต้น อันเป็นเครื่องผ่องแผ้วของศีลให้สมบูรณ์และเมื่อทำการสมาทานเอาจุดงค์เช่นนี้แล้ว ศีลของท่าน ซึ่งถูกชำระล้างมลทินแล้วด้วยน้ำคือ คุณมีความเป็นผู้มีกนน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลากิเลส ความสมดังความไม่สั่งสม

กิเลส การปรารถนาความเพียรและความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นต้น ก็จักเป็นสิ่งที่ บริสุทธิ์ด้วยดีกับทั้งพรต ทั้งหลายของท่านอันหาโทษมิได้เช่นนี้ดำรงตนอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของ เก่าแก่ 3 ประการ คือ ความ สันโดษในจีวร ความสันโดษในบิณฑบาต ความสันโดษในเสนาสนะ ตามมีตามได้แล้วจักเป็นบุคคล สมควรเพื่อจะบรรลุอริยวงศ์ประการที่ 4 ซึ่งได้แก่ ความเป็นผู้ยินดีในภาวนา คือสมถภาวนาและ วิปัสสนาภาวนา ด้วยเหตุที่อุตงค์มีความสำคัญโดยประการดังกล่าว มาแล้วเพราะฉะนั้น พระผู้มีพระ ภาคว่าเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตอุตงค์ไว้สำหรับกุลบุตรทั้งหลายผู้สละ โลกามิสแล้วผู้ไม่เสียดายอาลัยใน ร่างกายและชีวิต ผู้ปรารถนาจะทำข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ภิกษุพาน ให้ถึงพร้อมแก่ฐานะที่ตนพึงมีการ ฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติอุตงค์อย่างเคร่งครัดนั้นเป็น หนทางที่จะนำตนไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้ โดยไม่ยาก อย่างน้อยก็ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีอุตงกรรม 5 ประการ คือ ความมักน้อย 1 ความสันโดษ 1 ความขัดเกลา 1 ความสงัด 1 ความต้องการด้วยกุศล 1 เพราะอาศัยความเป็นผู้มี ความมักน้อย เป็น ต้นนี้

3) ประเภทของอุตงค์วัตร

แบ่งเป็น 3 หมวดดังนี้ (1) อุตงค์หมวดจีวร มี 2 ประเภท คือ การทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรและ การทรงไตรจีวร เป็นวัตร (2) อุตงค์หมวดบิณฑบาต มี 5 ประเภท คือ การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร, การเที่ยว บิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร, การนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร, การฉันเฉพาะในบาตรเป็น วัตร และ การห้ามภัตที่เขานำมาถวายในภายหลังเป็นวัตร (3) อุตงค์หมวดเสนาสนะ มี 6 ประเภท คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร, การอยู่โคนไม้เป็นวัตร, การอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร, การอยู่ป่าช้าเป็นวัตร, การ อยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร, การนั่งเป็นวัตร

4) ประโยชน์ของอุตงค์วัตร

ประโยชน์ของอุตงค์วัตรมีดังนี้ (1) ให้เลี้ยงชีวิตเป็นสุธาชีวะบริสุทธิ์ด้วยดี(มีอาชีวะบริสุทธิ์) (2) ให้ผลเป็นสุข (3) เป็นกิจอันหาโทษมิได้ (4) มีกิริยาจะบรรเทาเสียซึ่งทุกข์ของผู้อื่น (5)หาภัยมิได้ (6) หาสิ่งจะเบียดเบียนมิได้ (7) มีแต่จะให้เป็นประโยชน์ (8) ปราศจากมายา (ไม่มีมารยา) (9) มิได้ขุ่น มัว (ไม่มีความขุ่นมัว) (10) เป็นที่ป้องกันรักษา (11) เป็นคุณที่ชนทั้งหลายปรารถนา (12) สำหรับจะ ได้ทราบตน (13) เป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งศีลตราทั้งปวง (14) เป็นที่เกื้อกูลแก่สังวร (เกื้อกูลแก่ความ ระวัง) (15) เป็นกิจที่ควรปฏิบัติ(เหมาะสม) (16) ทำให้สงบระงับยิ่ง (สงบนิ่ง) (17) จะให้พ้นจากกิเลส (หลุดพ้น) (18) เป็นที่สิ้นแห่งราคะ (19) เป็นเครื่องปราบเสียซึ่งโทสะ (ระงับโทสะ) (20) เป็นเครื่องทำ ให้โมหะฉิบหายไปจากสันดาน (ทำลายโมหะ) (21) มีกิริยาลอยเสียซึ่งมานะ (กำจัดมานะ) (22) เป็น เหตุที่จะตัดเสียซึ่งวิตกอันชั่ว (23) เป็นเครื่องข้ามเสียซึ่งความสงสัย (24) มีกิริยาจะกำจัดเสียซึ่งความ เกียจคร้าน(25) จะลอยเสียซึ่งความกระสัน (กำจัดความไม่ยินดี) (26) มีกิริยาที่จะให้อดทน (อดทน) (27) หากคนที่จะชั่งจะประมาณให้เท่ามิได้(ชั่งไม่ได้) (28) มีปกติยังทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นไป (ทำให้สิ้นทุกข์ ทั้งปวง)

3.5.3 องค์ประกอบ แนวปฏิบัติและอานิสงส์ของอุตงค์

พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตอุตงค์ไว้สำหรับกุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิสแล้ว ผู้ไม่ เสียดายร่างกายและชีวิต ผู้ปรารถนาจะทำข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ ภิกษุพานให้ถึงพร้อม รวมเป็น 13 ข้อ

1. **ปingsuklikang** องค์แห่งผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรใช้เฉพาะแต่ผ้าบังสุกุล คือไม่รับจีวรจาก ทายก เทียวแสวงหาผ้าบังสุกุลมาเย็บย้อมทำจีวรเอง

2. **เตจิวริกังคะ** องค์แห่งภิกษุผู้ถือไตรจีวรเป็นวัตร คือ ถือผ้าเพียงสามผืนได้แก่ จีวร สบง สังฆาฏิ อย่างละผืนเท่านั้น ไม่ใช่จีวรนอกจากผ้าสามผืนนั้น

3. **ปินทปาติกังคะ** องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร คือ ไม่รับนิมนต์ หรือลาภพิเศษ อย่างอื่นใด ฉ้นเฉพาะอาหารที่บิณฑบาตมาได้

4. **สปทานจาริกังคะ** องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตร คือ รับ ตามลำดับบ้านตามแถวเดียวกัน ไม่รับข้ามบ้านข้ามแถว หรือเทียวบิณฑบาตไปตามตรอก ตามห้อง แถวเรียวลำดับเรื่อยไปเป็นแนวเดียวกัน ไม่ข้ามไปเลือกรับที่โน้นที่นี้ตามใจชอบ

5. **เอกาสนิกังคะ** องค์แห่งผู้ถือนั่งฉ้นที่อาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ฉ้นวันละมือเดียว ลูกจากที่ แล้วไม่ฉ้นอีกในวันนั้น

6. **ปัตตปินทิกังคะ** องค์แห่งผู้ถือฉ้นเฉพาะในบาตรเป็นวัตร คือ ถือการฉ้นเฉพาะในบาตรไม่ ใช้ภาชนะอื่น

7. **ขลุปัจฉาภัตติกังคะ** องค์แห่งผู้ถือห้ามภัตติที่เขานามาถวายภายหลัง คือเมื่อลงมือฉ้นแล้ว มี ผู้นำอาหารมาถวายอีก ก็ไม่รับ

8. **อารัญญิกังคะ** องค์แห่งผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร คือ ไม่อยู่ในเสนาสนะใกล้บ้านแต่อยู่ ป่าห่าง จากบ้านอย่างน้อย 25 เส้น

9. **รุกขมุลิกังคะ** องค์แห่งผู้ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร ไม่อยู่ในที่มุงบัง

10. **อัฟโภกาสิกังคะ** องค์แห่งผู้ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร คือ อยู่เฉพาะกลางแจ้ง ไม่อยู่ในที่มุง บัง หรือแม้แต่โคนไม้ (ห้ามถือในฤดูฝน)

11. **โธสานิกังคะ** องค์แห่งผู้ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร คือ อยู่แรมคืนในป่าช้าเป็นประจำ

12. **ยถาสันถติกังคะ** องค์แห่งผู้ถือการอยู่ในเสนาสนะตามแต่เขาจัดให้ ไม่เลือกเสนาสนะเอา ตามพอใจตัวเอง

13. **เนสัชชิกังคะ** องค์แห่งภิกษุผู้ถือการนั่งเป็นวัตร คือ ถือนั่ง ยืน เดิน เท่านั้นไม่นอน

รุดงค์ 13 ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตซึ่งทางนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานจังหวัดขอนแก่น ก็ได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักรุดงค์ 13 ข้อ ภิกษุ สามเณรของ มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ที่ร่วมปฏิบัติธรรม รุดงค์ ครั้งนี้ จากบทสัมภาษณ์ และจากศึกษาผู้วิจัยได้ สรุปได้ว่า พระนักศึกษา ปฏิบัติ ได้ 10 ข้อ และไม่ได้ถือปฏิบัติ 3 ข้อ ดังนี้

1. **เตจิวริกังคะ** (ถือไตรจีวรเป็นวัตร) (คำสมาทานว่า จตุตถจีวรัง ปฏิทิกขิปามิ เตจิวริ กังคัง สมาทิยามิ) แปลว่าข้าพเจ้างดเว้นจีวรผืนที่ 4 เสียสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีอันทรงผ้า 3 ผืน (ข้อ นี้ ตามคัมภีร์เมื่อเปรียบเทียบกับวัดป่าไม่ต่างกัน) รุดงค์ข้อนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

(1) ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ จะไม่ใช่ผ้าผืนที่สี่เด็ดขาด (อนุโลมอังสะ)

(2) ผู้ถืออย่างกลาง จะยืมผ้าอื่นนุ่งอาบน้ำก็ควร

(3) ถืออย่างเพลา จะยืมผ้าจีวรผู้อื่นในเวลาเปียกก็ควรแก่จะยืมตลอดไปไม่ควร

ประโยชน์ของผู้ปฏิบัติครั้งนี้

- 1) ภิกษุถือผ้าสามผืนยอมเป็นผู้สันโดษ ด้วยจีวรแต่พอรักษา กายด้วยความสันโดษนั้น(ไปข้างหน้า) เราถือเอา(จีวรนั้น) ไปได้ตุนก (พาเอาแต่ปักไป) ฉะนั้น
- 2) มีกิจที่พึงปรารถมาน้อย
- 3) เลิกการสะสมผ้า
- 4) มีความประพฤติดี
- 5) ละความละโมภในอติเรกจีวรได้
- 6) มีความพอใจในผืนผ้าที่เป็นกับปิยะ
- 7) มีความประพฤติดุคเกลาภิเลส
- 8) มีความมักน้อยเป็นผลอำนวยแก่พระภิกษุ

2. ปินทปาตีกังคะ(ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร) คือละเว้นรับอติเรกลาภ(คือรับนิมนต์ไปฉันที่ได้มานอกจากบิณฑบาตเช่นไปฉันที่บ้านที่โยมจะเอาไว้ต้อนรับ) สมาทานเที่ยวบิณฑบาตเป็นประจำไม่ให้ขาด (ข้อนี้ตามคัมภีร์เมื่อเทียบ กับการปฏิบัติไม่ต่างกัน) วิธีปฏิบัติไม่พึงยินดีภัตร 14 อย่างเหล่านี้

- (1) ภัตรที่เขาถวายสงฆ์ทั่วไป
- (2) ภัตร ที่เขาเจาะจงถวายเฉพาะตัว
- (3) ภัตรในที่นิมนต์
- (4) ภัตรที่ถวายโดยสลาก
- (5) ภัตรถวายประจำปักษ์
- (6) ภัตรที่ถวายประจำวันปฏิบัติ
- (7) ภัตรที่เพื่อภิกษุองค์นั้น
- (8) ภัตรเพื่อถวายประจำอุโบสถ
- (9) ภัตรเพื่อภิกษุเตรียมเดินทาง
- (10) ภัตรเพื่ออุปัฏฐากภิกษุอาพาธ
- (11) ภัตรประจำวิหาร
- (12) ภัตรประจำบ้านใกล้วัด
- (13) ภัตรที่เขาถวายโดยวาระ

การถือปฏิบัติดังนี้

(1) ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ย่อมรับภิกษาที่ทายกนำมา (ถวายจากเรี่ยน) ข้างหน้าได้ จากข้างหลังก็ได้ ยืนประตูบ้านหนึ่ง แม้คนอื่นมาขอรับบาตรก็ให้ภิกษุที่เขานำมาถวายในเวลากลับก็ได้ แต่เลิกบิณฑบาต

(2) ผู้ถืออย่างกลาง แม้นั่งแล้วก็ยังรับสำหรับวันนั้น แต่ไม่รับเพื่อภัตรในวันรุ่งขึ้น

(3) ผู้ถืออย่างเพลา รับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งก็ได้ ในวันต่อไปก็ได้รับความแตกทำลายของอุตงค์ข้อนี้คือ ยินดีรับอติเรกลาภ มีสังฆภัตร เป็นต้น

อานิสงส์ ฐงค์ข้อนี้

- (1) เกิดมีความปฏิบัติสมควรแก่นิสัย
- (2) ย่ำยี่ความเกียจคร้านเสียได้

- (3) มีอาชีพะบริสุทธิ์
- (4) ไม่ต้องเลี้ยงผู้อื่น
- (5) ได้ทำความอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น
- (6) ละมานะเสขียได้
- (7) ป้องกันตัณหาในการติตรสเสียได้
- (8) ไม่ต้องอาบัติเพราะโภชนสิกขาบท
- (9) สัมมาปฏิบัติเพิ่มพูน
- (10) ได้อนุเคราะห์ประชุมชนผู้เกิดในภายหลัง

3. สप्तานจาริกังคะ (ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร) คือละเว้นการ (ยึดติด) เที่ยวจาริก (ภิกขาจาร) สมทานบิณฑบาตตามลำดับ ลำดับบ้าน ไม่เลือกบ้านที่จะรับบิณฑบาต เดินแสวงหาบิณฑบาตไปตามลำดับ.

อานิสงส์ แห่งรุดงค์ข้อนี้

- (1) เป็นผู้ใหญ่ในตระกูลเป็นนิตย
- (2) มีใจไม่ติดข้องตั้งดวงจันทร์
- (3) หนึ่งผมตานิในตระกูลเสียได้
- (4) ได้อนุเคราะห์ทายกสม่าเสมอกัน
- (5) ไม่มีโทษอันจะพึงมีคกุลุปกภิกษุ
- (6) ไม่ต้องจ้อ ฟังคำขานชื่อไหนนิมนต์
- (7) มีความประพฤติสมควรแก่ยุคธรรม มีความมักน้อย เป็นต้น

4. เอกาสนิกังค (ถือนั่งฉ้นเดียวเป็นวัตร) คือ เราเป็นอาสนะที่สอง สมทานอาสนะเดียว (ฉ้นมือเดียว)

วิธีปฏิบัติรุดงค์ข้อนี้

เมื่อนั่งในโรงฉ้น อย่างนั่งที่พระเถระอาสน์ (ที่นั่งพระเถระ) ถึงกำหนด อาสนะอันควรว่าอาสนะจะถึงแก่ตนแล้วจึงนั่ง ถ้าการฉ้นของเธอค้างอยู่อาจารย์หรืออุปัชฌาย์มาลุกขึ้นทำวัตรย่อมสมควร อาสนะพึงรักษา หรือการฉ้นถึงรักษามีให้รุดงค์ขาด คือลุกขึ้นแล้วไม่ควรนั่งฉ้นอีก แบ่งได้ 3 ประเภท

- 1) พุดเถื่ออย่างอุกฤษฏ์โภชนะจะน้อยหรือมากก็ตามเมื่อเธอหย่อนลงมือลงในภาชนะใดย่อมไม่รับอาหารเพิ่มอีก
- 2) ผู้เถื่ออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อรับโภชนะอื่น ตามเท่าที่ภัตรในบาตรยังไม่หมด
- 3) ผู้เถื่ออย่างเพลลา ย่อมได้เพื่อที่จะฉ้นตราบเท่าที่ยังไม่ลุกจากอาสนะ

อานิสงส์ผู้ถือรุดงค์

- (1) มีอาพาธน้อย
- (2) มีโรคน้อย
- (3) ร่างกายคล่องแคล่ว
- (4) แข็งแรง
- (5) อยู่สำราญ

(6) ไม่ต้องอาบัติเพราะอนติรตตสิกขาบทเป็นปัจจัย

(7) บรรเทาต้นหาได้

5. ปัตตปิณฑิกังคะ (ถือฉันทเฉพาะในบาตรเป็นวัตร) คือ ละเว้นฉันทภาชนะที่สอง ใส่อาหารรวมใน ภาชนะเดียวกันทั้งหมด สมาทาน ฉันทเฉพาะในบาตร การถือมีดังนี้

1) พูถ้อย่างอุกฤษฏ์ จะทิ้งกากก็ไม่ควร เว้นแต่กากอ้อย จะแยกปลา เนื้อ ขนم ฉันทเป็น อย่างนั้นก็สมควร

2) ผู้ถืออย่างกลาง ใช้มืออันเดียวบีฉันทก็ควร

3) ผู้ถืออย่างเพลลา สิ่งใดอาจใส่ลงในบาตรไว้ จะบิสิ่งนั้นด้วยมือหรือด้วยฟันเคี้ยวกินก็ควรได้

อานิสงส์ของการปฏิบัติถูกต้อง

(1) บรรเทาต้นหาในรสต่างๆได้

(2) ละความตกะเสียได้

(3) เป็นผู้มุ่งประโยชน์ในอาหาร

(4) ไม่ลำบากในการรักษาภาชนะมีถาด เป็นต้น

(5) ไม่เป็นผู้สอดส่ายบริโภคน

(6) มีความประพฤตินสมควรแก่รัฐธรรมนูญ มีความมักน้อย เป็นต้น

6. ขลุปัจฉาภัตติกังคะ (ถือห้ามภัตที่เขานำมาถวายภายหลัง) คือ ละเว้นการรับประทานอาหารเหลือ สมาทานเมื่อเริ่มลงมือฉันทแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม การถือแห่งขลุปัจฉาภัตติกังคะมีดังนี้

1) ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ ครั้นกลืนกินอาหารเข้าไปแล้ว จะไม่รับอาหารอีกเลย

2) ผู้ถืออย่างกลาง รับโภชนาพไต่ยอมฉันทแต่โภชนานั้น

3) ผู้ถืออย่างเพลลา ย่อม ฉันทได้ตลอดเวลาที่ตนยังไม่ลุกจากอาสนะ

ความแตกทำลายถูกต้องข้อนี้เมื่อฉันทบิณฑบาตเข้าไปแล้ว ยินดีรับภัต อันนำมาส่งภายหลังถูกต้องยอมขาด

อานิสงส์การปฏิบัติถูกต้อง

(1) เป็นผู้ไกลจากอาบัติที่ต้องเพราะฉันทอนติรตตโภชนะ

(2) ไม่แน่นท้อง

(3) ไม่มีการสะสมอมิส

(4) ฉันทแล้วไม่ต้องแสวงหาอีก

(5) มีความสันโดษมักน้อย

7. อารัญญิกังคะ (ถืออยู่ป่าเป็นวัตร) คือ ละเว้นการอยู่ในอาสนะใกล้บ้าน สมาทานการอยู่ในป่าไกล 500 ช่วงคันธนู หรือราว 1 กิโลเมตร โดยจะต้องให้ตะวันขึ้นในป่า หากตัวอยู่ในบ้านตอน ตะวันขึ้น เป็นอันถูกต้องแตก การถือมีดังนี้

1) พูถ้อย่างอุกฤษฏ์ ต้องรับอรุณในป่าตลอดทั้งปวง

2) ผู้ถืออย่างกลาง ย่อมได้เพื่อจะอยู่ตลอดสี่เดือนฤดูฝน

3) ผู้ถืออย่างเพลลา ย่อมได้เพื่อจะอยู่ตลอดสี่เดือนฤดูเหมันต์ด้วย

อานิสงส์การปฏิบัติถูกต้อง

(1) ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อจะได้สมาธิที่ไม่ได้บ้าง เพื่อจะรักษาสมาธิที่ได้ไว้แล้วบ้าง

(2) อันตรายทั้งหลายมีรูปที่ไม่เป็นสัปปายะ เป็นต้น ย่อมไม่รบกวณจิต

(3) หายความสะดุ้งกลัว

(4) ยินดีในรส แห่งความสุขมันเกิดแต่วิเวกนั้น

8. รุกขมุลิกังคะ (ถืออยู่ในโคนไม้เป็นวัตร) คือ ละเว้นนอนที่มุงที่บัง (เช่นบ้าน ถ้า กุฎิ) สมทานอยู่ในโคนไม้ มีการถือมีดังนี้

1) ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ จงต้นไม้อแล้วจะใช้ใครถางกวาดพื้นที่ให้ตามชอบนั้น ไม่ได้ต้อง ทำความสะอาดเอง

2) ผู้ถืออย่างกลาง จะวานใคร ที่บังเอิญเดินมาที่นั้น ช่วยแผ้วถางกวาดก็ได้

3) ผู้ถืออย่างเพลา จะเรียกคนงานวัดและสมณทูตเทศมาชำระพื้นที่ก็ได้

อานิสงส์ของธุดงค์ข้อนี้

(1) เกิดเป็นความสมควรแก่นิสัยขึ้นเอง

(2) ใช้ปัจจัยตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นเล็กน้อยด้วย หาง่ายด้วย ไม่มีโทษด้วย

(3) ปลุกนิตตสัญญาขึ้นได้ด้วย

(4) เลิกความตระหนี่ในเสนาสนะและความเพลิดเพลินในการก่อสร้าง

(5) ได้อยู่กับรุษเทวดาทั้งหลาย

(6) มีความประพฤติกน้อย

9. อัพโภกาสิกังคะ (ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร) คือ ละเว้นการเข้าในที่มุงที่บังและใต้ต้นไม้ สมทานอยู่กลางแจ้งคือการไม่เข้าไปพักในร่มไม้หรือชายคาหลังคาใดๆ หรือแม้การกางร่มกรตเพื่อกันแดดกันฝนก็ได้แต่ทำอนุญาติให้ทำซุ้มจิ๋วได้**การถือธุดงค์ข้อนี้มีดังนี้**

1) ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์จะเข้าไปอาศัยเงาต้นไม้ภูเขาหรือเรือนอยู่ย่อมไม่ควรถองทำจิ๋วรูกุฎิ อยู่กลางแจ้งเท่านั้น

2) ผู้ถืออย่างกลางจะเข้าไปอาศัยเงาต้นไม้ภูเขาหรือเรือนอยู่(แต่ไม่เข้าไปข้างใน) ก็ควร

3) ผู้ถืออย่างเพลา แม้เงาที่ตนมิมุงบัง แม้ซุ้มกิ่งไม้ แม้ผ้า แม้กระทั่งกระท่อมร้าง อันตั้งอยู่ในนานั้นๆ ที่ตนเฝ้ามาเป็นต้น ทั้งไว้ย่อมควร

ความแตกต่างธุดงค์ข้อนี้ ย่อมแตกต่างในขณะที่ภิกษุไปอยู่ที่บังก็ดี โคนไม้ก็ดี เพื่ออยู่ ธุดงค์นี้ย่อมขาด

อานิสงส์ของการปฏิบัติธุดงค์ข้อนี้คือ

1. ตัดอวาสาปลิโพชได้

2. แก้ง่วงได้

2. ไม่มีสถานที่ที่ติดข้อง สมแก่คำสรรเสริญว่าภิกษุทั้งหลายไม่ติดที่เกี่ยวไป ไม่ขัดข้องคุดมฤคทั้งหลาย

3. เป็นพระสีทิส

4. มีความประพฤติกน้อย

10. ยถาสันถติกังคะ (ถือการอยู่ใน เสนาสนะตามแต่เค้าจัดให้เป็นวัตร) คือ ละเว้นการโลเล(ยึดติด) ในเสนาสนะ สมทานอยู่ในที่ตามมีตามได้เสนาสนะคาหาแกะจัดให้อย่างไรก็อยู่ตามนั้น

วิธีปฏิบัติถูกต้อง

ท่านให้เสนาสนะใดเพียงยินดีด้วยเสนาสนะที่ท่านให้มันเกิดขึ้นนี้เป็นวิธีถือถูกต้องข้อนี้

การถือถูกต้องข้อนี้

- 1) ผู้ถืออย่างเบา นอน ย้ายที่ ในอาวาสทุกวัน
 - 2) ผู้ถืออย่างหนักคือ ออกเดินทางย้ายที่นอนทุกวัน
 - 3) ถ้านอกอาวาสถ้าหลายรูปให้พรรษาที่สูงกว่าเลือกให้และให้พรรษาสูงกว่าเลือกก่อน
 - 4) อยู่บนกุฏิวิหารให้ทำความสะอาด ถ้าตามโคนไม้ไม่ว่าทหรือทำอะไรเพราะไปไม่มีประโยชน์เช่นทำให้เท้าไม่เปื้อนก่อนเข้าอาสนะ และสัตว์หรือคนเข้ามาล้อมได้ยืมเสียง
- ความแตกต่างแห่งถูกต้องข้อนี้ย่อมแตกต่างเมื่อมีความโลเลในเสนาสนะเกิดขึ้นนี้เป็นความแตกต่างของถูกต้องข้อนี้

อานิสงส์การปฏิบัติถูกต้อง

- 1) ได้ทำตามโอวาทที่กล่าวไว้ว่า ยัสสทนต์เตน ตุมหุพฺพํ ได้สั่งโดยยินดีด้วยสิ่งนั้น
- 2) ฝ่าประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนพรหมจารี โดยไม่กวนให้ย้ายเสนาสนะ
- 3) เลิกความกำหนดว่าตลประณีต
- 4) ละความยินดี ยินร้าย
- 5) ปิดประตูความตะกราม
- 6) มีความมักน้อย

ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติถูกต้อง

ปัจจัย 4 ที่หนุนการปฏิบัติ

ปัจจัยที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อให้พอเหมาะแก่การดำรงชีวิตอยู่สำหรับการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้สี่อย่าง สำหรับพระสายปฏิบัติหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระถูกต้องกรรมฐาน” ได้นำมาปฏิบัติสัจจนถือเป็นนิสัยคือ

1. การออกเที่ยวบิณฑบาตมาเลี้ยงชีพ การบิณฑบาตเป็นงานสำคัญประจำชีวิตในอนูศาสน์ ท่านสั่งสอนไว้มีทั้งข้อรุกขมูลเสนาสนะ และข้อบิณฑบาต การออกบิณฑบาตพระผู้มีพระภาคทรงถือเป็นกิจจำเป็นประจำพระองค์ ทรงถือปฏิบัติเพื่อโปรดเวไนยสัตว์อย่างสม่ำเสมอตลอดมาถึงวันปรินิพพาน

การบิณฑบาต เป็นกิจวัตรที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้บำเพ็ญเป็นอเนกปริยาย กล่าวคือ เวลาเดินบิณฑบาตไปในหมู่บ้าน ก็เป็นการบำเพ็ญเพียรไปในตัวตลอดเวลาที่เดิน เช่นเดียวกับเดินจงกรมอยู่ในสถานที่พักประการหนึ่ง เป็นการเปลี่ยนอิริยาบถในเวลานั้นประการหนึ่ง ผู้ที่บำเพ็ญทางปัญญาสม่ำเสมอ เมื่อเวลาเดินบิณฑบาต เมื่อได้เห็นหรือได้ยินสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสทางทวารย่อมเป็นเครื่องเสริมสติปัญญา และถือเอาประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ เพื่อตัดความเกียจคร้านของตนที่ชอบแต่ผลอย่างเดียว และเพื่อตัดทิฐิฐานะถือตน รังเกียดต่อการโคจรบิณฑบาตอันเป็นลักษณะของการเป็นผู้ขอเมื่อได้อะไรมาจากบิณฑบาตก็ฉันอย่างนั้น พอยังอัตภาพให้เป็นไป ไม่พอกพูนส่งเสริมกายให้มาก อันจะเป็นข้าศึกต่อความเพียรทางใจให้ก้าวหน้าไปได้ยาก การฉันหนเดียวในลหนึ่งวันก็ควนฉันแต่

พอประมาณ ไม่ให้มากเกินไป และยังคงสังเกตด้วยว่าอาหารชนิดใดเป็นคุณแก่ร่างกาย และเป็นคุณแก่จิต เพื่อให้สามารถปฏิบัติสมาธิภาวนาได้ด้วยดี

2. การถือผ้าบังสุกุลจีวรตลอดชีวิตในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญพระมหากัสสปะว่า เป็นผู้เลิศในการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

ผ้าบังสุกุล คือ ผ้าที่ถูกทอดทิ้งไว้ตามป่าช้า เช่นผ้าห่อศพ หรือผ้าที่ทิ้งไว้ตามกองขยะ หรือเป็นผ้าของเศษเดนทั้งหลาย ไม่มีใครหวงแหน พระภิกษุเอามาเย็บติดต่อกันตามขนาดของผ้าที่จะทำเป็นสบง จีวร สังฆาฏิ ได้ประมาณแปดนิ้วจัดเป็นผ้ามหาบังสุกุล ผ้าบังสุกุลประเภทหนึ่งที่รองลงมา ผู้มีจิตศรัทธานำผ้าที่ตนได้มาด้วยความบริสุทธิ์ไปวางไว้ในสถานที่ที่พระภิกษุเดินจงกรมบ้าง ที่กุฏิบ้าง หรือทางที่ท่านเดินไปมา แล้วหักกิ่งไม้วางไว้ที่ผ้า หรืออาจจะจูดรูปเทียนไว้พอให้ท่านรู้ว่าเป็นผ้าถวายเพื่อบังสุกุล เท่านั้น

3. รุกขมูลเสนาสนัง ถือการอยู่โคนไม้ในป่าเป็นที่อยู่อาศัย มหาบุรุษโพธิสัตว์ก่อนทรงตรัสรู้ ในระหว่างที่แสวงหาโมกขธรรมอยู่หกปี ก็ได้มีความเป็นอยู่อย่างนี้มาโดยตลอด ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงแนะนำพระสาวกให้เน้นการอยู่ป่าเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้การปฏิบัติธรรมก้าวหน้ากว่าการอยู่ที่อื่น

4. การฉันทยาตองด้วยน้ำมูตรเน่าตลอดชีวิต เป็นการฉนยตามมีตามได้ หรือเที่ยวแสวงหายาตามป่าตามเขา อันเกิดตามธรรมชาติเพื่อบรรเทาเวทนาของโรคทางกายเท่านั้น

ปัจจัยที่เกื้อหนุนการปฏิบัติในปัจจุบัน

ได้แก่ความพร้อมของผู้ปฏิบัติตรงครูบาอาจารย์ผู้สอนกรรมฐานได้วางแบบแผนการเตรียมตัวนี้ไว้ เพื่อให้ผู้ฝึกปฏิบัติทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้ก่อนที่จะฝึกปฏิบัติตรงกรรมฐานโดยในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงหลักเบื้องต้นในการเตรียมความพร้อมก่อนการเจริญกรรมฐานไว้ 6 ประการดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลอันบริสุทธิ์ตามสถานะของตน ศีลเป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติกรรมฐานตรงครู เนื่องจากศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิ ผู้ฝึกปฏิบัติควรได้ชำระศีลของตนก่อนการทำการกรรมฐาน ด้วยการสมათานที่จะรักษาศีลของตนให้บริสุทธิ์ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในจิตใจเป็นเบื้องต้น ได้แก่ ขรवासมีศีล 5 อุบาสกอุบาสิกามีศีล 8 สามเณรมีศีล 10 ภิกษุมีสีล 227 และภิกษุณีมีศีล 311 เป็นต้น ทั้งนี้ การรักษาศีลนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ 3 คือ 1. ไม่ล่วงศีลด้วยตนเอง 2. ไม่ใช่ให้ผู้อื่นล่วงศีล และ 3. ไม่ยินดีเมื่อผู้อื่นล่วงศีลนั้นด้วย ศีลจึงจะบริสุทธิ์

อานิสงส์ของศีลตามนัยยะของคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวโดยสรุปว่า หมายถึงสิ่งอันเป็นที่พึ่งของกุลบุตรทั้งหลายในพระศาสนา ศีลย่อมชำระมลทินของสัตว์ทั้งหลายได้ ศีลที่รักษาดีแล้ว เป็นศีลที่ห่างไกลจากกิเลสย่อมบันดาลความร้อน กลุ้ม ของสัตว์ทั้งหลายให้สงบ เป็นกลิ่นอันฟุ้งไปได้ทั้งทวนลมและตามลมเสมอกัน เป็นบันไดสำหรับสู่สวรรค์และเป็นประตูไปสู่นิพพาน เป็นเครื่องประดับอันงดงามของนักพรต เป็นเครื่องกำจัดภัยและนำมาซึ่งเกียรติและความหรรษาทุกเมื่อ และเป็นเครื่องทำลายกำลังแห่งโทษทั้งหลายวิสุทธิ.1/15 ทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศีลที่บุคคลควรได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความเป็นอริสติกศึกษา อันเป็นสัมมาปฏิบัติ ในการปฏิบัติกรรมฐาน

2. ได้ตัดปถิโพธ หมายถึง ความกังวล เครื่องผูกพันหรือห่วงวุ่นซึ่งเป็นเหตุให้ใจพะวักพะวน, เหตุกังวล, ข้อติดข้องปถิโพธที่ผู้จะเจริญตรงกรรมฐานพึงตัดเสียให้ได้เพื่อให้เกิดความ

ปลอดโปร่งและพร้อมที่จะเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าไปได้ด้วยดีเพราะหากผู้ปฏิบัติธรรมยังข้องติดอยู่แล้วไม่อาจตัดกังวลจากใจได้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติและยากที่จะเกิดความก้าวหน้าในการเจริญสมาธิ ปลีสโพธิ์มี 10 อย่าง คือ

1. อาวาสปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับวัดหรือที่อยู่
2. กุลปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับตระกูลญาติหรืออุปฐาก
3. ลาภปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับลาภ
4. คณปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับคณะศิษย์หรือหมู่ชนที่ตนต้องรับผิดชอบ
5. กรรมปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับการทำงาน เช่น การก่อสร้าง
6. อัถธานปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับการเดินทางไกลเนื่องด้วยกิจธุระ
7. ญาติปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับญาติหรือคนใกล้ชิดที่จะต้องเป็นห่วงซึ่งกำลังเจ็บป่วย
8. อาหารปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับความเจ็บไข้ของตนเอง
9. คັນถปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน
10. อิทธิปลีสโพธิ์ ความกังวลเกี่ยวกับฤทธิ์ของบุญคนที่ต้องคอยรักษาไม่ให้เสื่อม

3. เข้าไปหากัลยาณมิตรผู้ให้ความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรมรุ่งเรืองก้าวหน้า กัลยาณมิตร หมายถึงมิตรที่ดีได้แก่ ครูบาอาจารย์ผู้สอนธรรมะ และบุคคลสำคัญอย่างมากที่จะแนะนำการปฏิบัติธรรมให้แก่มิตร เพราะจะเป็นผู้เกื้อหนุนทางจิตใจและถูก และสนับสนุนการปฏิบัติให้ถูกทางและเจริญก้าวหน้าแก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวไว้มีดังนี้

- 1) ปิโย เป็นผู้มึนตื้นเป็นที่รัก
- 2) ครุ เป็นผู้มึนใจหนักแน่นน่าเคารพ
- 3) ภาวนีโย เป็นผู้ควรแก่การสรรเสริญเจริญใจ
- 4) วตตจา จ เป็นผู้ฉลาดในการพูดชี้แจงแสดงแนวทางแห่งการปฏิบัติ
- 5) วจนกฺขโม เป็นผู้มีความอดทนต่อการสอนศิษย์หากไม่เข้าใจก็พยายามชี้แจงให้เข้าใจแนวทางแห่งการปฏิบัติและยอมให้พูดให้ได้ว่าได้
- 6) คมภีรณจกถกตตทา เป็นผู้สามารถกล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งได้
- 7) โน จฏฐาเนนินโยชเย เป็นผู้แนะนำทางที่ถูกต้องให้

4. ได้เลือกข้อปฏิบัติธรรมที่ที่เหมาะสมแก่จริตของตน จริตคือพื้นฐานจิตใจ หรืออุปนิสัยโดยปกติของแต่ละบุคคล ซึ่งบุคคลอาจมีมากกว่าหนึ่งจริต คือเป็นจริตผสม แต่ท่านให้ถือเอาจริตหรืออุปนิสัยที่หนักไปทางนั้น และแสดงออกบ่อย หรือเป็นปกติของบุคคลนั้นๆ มากำหนดเพื่อเลือกถือหรือปฏิบัติข้อวัตรที่เหมาะสมแก่ตนเอง

5. เว้นสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ การเลือกสถานที่ในการปฏิบัติธรรมก็มีส่วนช่วยให้จิตสงบและเป็นสมาธิได้เร็วทำให้การฝึกปฏิบัติธรรมก้าวหน้าได้ สถานที่ที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมเรียกว่าสัปปายะ แปลว่า สิ่งเป็นที่สบายสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติธรรม ในวิสุทธิมรรคได้แสดงสัปปายะไว้ 7 ประการ คือ

- 1) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม อยู่สบาย เช่น ไม่ห่างไกลจนเกินไปนัก ไม่พลุกพล่านจอแจ เป็นต้น

2) โครสรูปายะ ที่เที่ยวบินขบวนที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์ อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป

3) ภัตสรูปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูด แต่พอประมาณ

4) บุคคลสรูปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ภูมิปัญญาเป็นที่ ประทับใจ

5) อาหารสรูปายะ มีอาหารที่ดี ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก

6) อุตสรูปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

7) อิริยาบถสรูปายะ เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการ เคลื่อนไหวที่พอดี

6. ตัดความกังวลเล็กๆ น้อยๆ เช่น จัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ ให้เรียบร้อย การดูแลทำความสะอาด เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องใช้งานต่างๆ ให้สะอาด การจัดการร่างกายให้สะอาดก่อน การปฏิบัติธรรม สิ่งเหล่านี้แม้ว่าคุณจะเป็นสิ่งเล็กน้อย แต่หากท่านใดได้กระทำให้สำเร็จ เรียบร้อยก่อน ใจก็จะสบายไม่ต้องกังวลในเวลาที่ปฏิบัติธรรมและที่สำคัญการทำมาสะอาดสิ่งของ ภายนอกให้เรียบร้อยและการชำระกายให้สะอาดจะทำให้จิตใจสบายสะอาดผ่องแผ้ว สมานที่เกื้อหนุนก็จะแจ่มชัด ท่านกล่าวว่าอุปมาเหมือนกับแสงสว่างแห่งประทีปที่เกิดจากตัวตะเกียงที่มีไส้และน้ำมันที่ สะอาดหมดจด ไม่มีเขม่าควันสกปรกนั่นเองนอกจากนี้ ในการรวมกลุ่มปฏิบัติกรรมฐานอาจมี สิ่งรบกวนเล็กๆ น้อยๆ หรือความไม่สะดวกสบายอยู่บ้าง เพราะต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา ดังนั้น การมีสติควบคุมตัวเองและการตัดความกังวลในสิ่งรบกวนเหล่านั้นจะช่วยให้จิตใจสงบมั่นคงและเยือก เย็นขึ้นทั้งนี้ สำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งจึงมีระเบียบในการปฏิบัติอันเป็นกฎหรือข้อห้ามเพื่อจะลด ปัจจัยที่จะรบกวนการปฏิบัติธรรมของผู้ฝึก อาทิเช่น

1) การปิดวาจา คือ งดเว้นการพูดคุยกัน เพราะการพูดคุยกันเรื่องของทางโลก ทำให้จิต เกิดความปรุงแต่งไปต่างๆ นานา และทำให้ขาดสติระลึกว่าตนกำลังเป็นผู้ฝึกปฏิบัติจิตอยู่ การปิด วาจาก็เพื่อไม่ให้เกิดการรบกวนกัน อีกประการหนึ่ง การได้อยู่กับตนเอง พิจารณาตนเองหรือทบทวน การปฏิบัติของตน หลังการฝึกจะช่วยให้อารมณ์กรรมฐานนั้นได้อย่างต่อเนื่อง ไม่หลุดไปกับการ ปรุงแต่งฟุ้งซ่านจากการพูดคุย

2) การไม่พกทรัพย์สินมีค่าและข้าวของติดตัวไปโดยไม่จำเป็น เช่น สร้อยคอ นาฬิกา ข้อมือราคาแพง หรือโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น หากสถานปฏิบัติธรรมนั้นๆ มีกฎให้ปิดวาจา การพูด โทรศัพท์มือถือ การเล่นเกม หรือเฟสบุ๊ค ก็เป็นการละเมิดกฎของการปิดวาจาเช่นกัน เพราะการใช้ วาจาอย่างมิได้หมายถึงการพูดจาแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการสื่อสาร ไม่ว่าจะด้วยสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอื่นๆ ด้วย เท่ากับปฏิบัติเสียสัจจะที่ตนยอมรับไว้ นอกจากนี้ การละเว้นการนำ โทรศัพท์ติดตัวไป หรือการงดใช้โทรศัพท์ยังเป็นการตัดความห่วงใยเรื่องทางโลกต่างๆ อีกด้วย

3) การสำรวมระวังการบริโภค นอกจากการมีสติกับตา หู และปาก ซึ่งเป็นอายตนะที่จะ ทำให้ผู้ปฏิบัติเสียสมาธิ ฟุ้งซ่าน และขาดสติได้ง่ายแล้ว ยังรวมถึงการรู้จักประมาณในการบริโภค อาหารและทรัพยากรอื่นๆ เช่น การใช้น้ำ ไฟฟ้า กระดาษชำระ เป็นต้น การสำรวมระวังในการ

บริโภคสิ่งของเหล่านี้ ด้วยการไม่ใช้ทั้งขว้าง ทำให้เกิดความสิ้นเปลือง หรือไม่ประมาณในการใช้สอย เพื่อช่วยกันประหยัดทรัพยากรของโลกไปในตัว และรวมถึงการช่วยกันดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม สิ่งแวดล้อม การช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ทั้งหมดนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการฝึกจิตใจให้เป็นผู้มีสติ สัมปชัญญะ มีความเสียสละ ของผู้ฝึกปฏิบัติอีกโสดหนึ่งด้วย การอยู่ร่วมกัน หมู่มากอาจเกิดความกระทบกระทั่ง ล้วงเกินกันด้วยกาย วาจา ใจ กันบ้างเป็นเรื่องปกติธรรมดา ก็ควรขอขมา และให้อภัยซึ่งกันและกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งกายและใจ สมคุณค่ากับการมาอบรมฝึกจิตใจในการทำความดีนั่นเอง

3.6 สรุป

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ เป็นบัณฑิตที่มีระเบียบ สามัคคี บำเพ็ญประโยชน์ต่อตนและผู้อื่นอยู่เสมอ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พระผู้ทรงเป็นที่มาแห่งนาม “มหามกุฏราชวิทยาลัย” มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอก ปัจจุบัน คือ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” มีอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยคือ บัณฑิตมีความรอบรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ และมีเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยคือ บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ตั้งอยู่เลขที่ 9/37 ม. 12 ถนนราชวิถี ถนนบ้านโนนชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2533 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้อนุมัติให้สถาปนาวิทยาเขตแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2540 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าโดยที่เป็นการสมควรจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นนิติบุคคลมีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีชื่อใหม่ว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และได้ย้ายจากวัดศรีจันทร์ ไปอยู่ที่บ้าน โนนชัย ถนนราชวิถี ถนนบ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บนเนื้อที่ 37 ไร่ 3 งาน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อเป็นสถานศึกษาด้านพระพุทธศาสนา 2) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ 3) เพื่อให้ศาสนทายาทได้เป็นกำลังในการจรจรพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมกับกาลสมัย 4) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งนี้ ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน โดยมีพระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี เป็นประธานคณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน มีปณิธานที่มุ่งเน้นให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา พัฒนาระบบการดำรงชีวิตในสังคมด้วยศีลธรรม ซื่อสัตย์และแก้ไขปัญหาสังคมด้วยหลักพุทธธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติวัตถุประสงค์ (Objectives) 1) ผลิต (บัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการพระพุทธศาสนาในระดับชาติและนานาชาติ 2) ผลิตบัณฑิตให้เป็นคนดี คือ คิดดี พูดดี และทำดี ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา 3) บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่สังคมให้เกิดผลสัมฤทธิ์เป็นประจักษ์ชัดเจน ต่อสังคมไทยและสังคมโลก 4) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำและสร้างสังคมไทยให้มีความ

เข้มแข็งทางสังคมศาสตร์ และมีคุณภาพทั้งด้านความรู้และความประพฤติ 5) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำ และสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา การเรียนรู้และเป็นศูนย์กลางทางวิชาการ พระพุทธศาสนาเถรวาทมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีอายุได้ 31 ปี (พ.ศ. 2533 – 2563) เปิดสอนตามหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และมีสาขาวิชาจำนวน 12 สาขาวิชา คือ หลักสูตรระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน เปิดสอน 9 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 2. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ 3. สาขาวิชาการปกครอง 4. สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 5. สาขาวิชาการสอนภาษาไทย 6. สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา 7. สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา 8. สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย 9. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท จำนวน 2 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาการปกครอง ท้องถิ่นตามแนวพุทธศาสตร์ 2. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก จำนวน 1 สาขาวิชา 1) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ทั้งนี้ ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 ข้อ 5 ได้ให้นิยามคำว่า นักศึกษา หมายถึง ผู้เข้ารับการศึกษ ในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเข้าศึกษา ระดับปริญญาตรี จะต้องมีความสมบูรณ์ คือ 1) สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และไม่เป็นผู้มีคุณสมบัติต้องห้ามข้อใดข้อหนึ่ง ไม่เป็นผู้ที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรือโรค ร้ายแรงที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาไม่เป็นผู้ที่มีความประพฤติเสียหายอย่างร้ายแรงทางศีลธรรม เว้นแต่ นักการศึกษาตามโครงการศึกษาลักษณะพิเศษไม่เป็นผู้วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือติดยาเสพติดให้โทษไม่เป็นผู้ที่สภาวิชาการพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้รับเข้าศึกษาโดย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดระบบการศึกษาระดับปริญญาตรีใช้ระบบหน่วยกิต แบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท คือ การศึกษาภาคปกติและการศึกษาภาคพิเศษ เมื่อผู้สมัครเข้าศึกษาต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามประกาศของมหาวิทยาลัย สำหรับโครงสร้างหลักสูตร โครงสร้าง เนื้อหาและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแต่ละสาขาวิชาและจำนวนหน่วยกิต ให้เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานหลักสูตร เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสถาบันเฉพาะทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรทุกสาขาวิชาของมหาวิทยาลัย ให้มีวิชาเฉพาะทางพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต เมื่อจะสำเร็จการศึกษาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบฯ หมวด 9 การปฏิบัติการมาตรฐานและการปฏิบัติ ศาสนกิจ ข้อ 43 การปฏิบัติการมาตรฐาน นักศึกษาของมหาวิทยาลัยจะต้องฝึกปฏิบัติการมาตรฐานใน รายวิชาการปฏิบัติการมาตรฐานในหลักสูตร และเมื่อสอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว ก่อนการ ขอรับปริญญาจะต้องออกปฏิบัติการมาตรฐานตามระเบียบของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในข้อ 44 การ ปฏิบัติศาสนกิจ มี 3 ประเภท 44.1 การปฏิบัติงานภายหลังจากนักศึกษาได้สอบได้หน่วยกิตครบตาม หลักสูตรแล้ว การปฏิบัติศาสนกิจตามข้อนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัย 44.2 การฝึกงาน หรือการฝึกภาคสนามตามหลักสูตร การปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพที่ใช้เวลาการฝึกไม่น้อยกว่า 45 ชั่วโมงต่อการศึกษาภาคปกติ ซึ่งกำหนดไว้เป็นรายวิชาหนึ่งของหลักสูตรที่มีปริมาณหน่วยกิตไม่ น้อยกว่า 6 หน่วยกิต 44.3 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ข้อ 45 นักศึกษาที่ไม่ผ่านการปฏิบัติการมาตรฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ จะไม่ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้สำเร็จ การศึกษาและขออนุมัติปริญญา หมวด 10 การสำเร็จการศึกษาและการให้ปริญญา ข้อ 48 การให้ ปริญญา 48.1 (6) นักศึกษาที่จะได้รับปริญญาต้องผ่านการปฏิบัติการมาตรฐานตามข้อ 43 และผ่านการ

ปฏิบัติศาสนกิจข้อใดข้อหนึ่งในข้อ 44 เป็นไปตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการอบรมกรรมฐานภาคปกติ พ.ศ. 2543 ซึ่งได้กำหนดไว้ใน ข้อ 5 ว่า เมื่อนักศึกษาสอบภาคสุดท้ายของหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิตและหลักสูตรบัณฑิตศึกษาแล้วต้องออกปฏิบัติกรรมฐานตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด ข้อ 6 ในขณะที่ออกปฏิบัติกรรมฐาน นักศึกษาต้องตั้งใจปฏิบัติและไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่อาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมได้วางไว้ ข้อ 7 การอบรมกรรมฐานให้เป็นไปตามวันและเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคราว ๆ ไป และ ข้อ 8 ก่อนออกเดินทางไปอบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติธรรม นักศึกษาทั้งหมดต้องเข้ารับการปฐมนิเทศตามวันเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ ข้อ 9 นักศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต และหลักสูตรบัณฑิตศึกษาจะต้องอยู่อบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติไม่น้อยกว่า 15 วัน ข้อ 10 การอบรมกรรมฐานตามระเบียบนี้ ให้มีการประเมินโดยอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้ประเมิน ส่วนวิธีการประเมินนั้นอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้กำหนด นักศึกษาผู้ได้คะแนนการอบรมกรรมฐานไม่ถึงร้อยละหกสิบ ถือว่าไม่ผ่านการประเมินซึ่งพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จะต้องเข้ารับการปฏิบัติธรรมกรรมฐานตามโครงการการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ สำหรับนักศึกษาบรรพชิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ทุกสาขาวิชา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ระหว่างวันที่ 3 – 17 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2564 (15 วัน) ณ วัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น และเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริมบุคลิกภาพของพระนักศึกษา/นักศึกษาให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธา มีความรับผิดชอบตัวเองและสังคมเพื่อพัฒนาจิตใจและเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้แก่ประชาชนเพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ระยะเวลาในการดำเนินงานตามระยะเวลาที่ขออนุมัติจัดจริง วันที่ 3 – 17 มีนาคม 2564 ตามกำหนดในสถานที่ปฏิบัติธรรมคือ วัดมกุฏวิมุตติคีรี ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนสูง บ้านโคกสูง ตำบลในเมือง และบ้านโคกสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลเขาน้อย อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานได้ถือจุดดงค์ 13 ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตได้เพียง 10 ข้อ และไม่ได้ถือปฏิบัติ 3 โดยได้รับอานิสงส์เป็นความวิเวกกาย วิเวกใจ เป็นการฝึกความอดทน อยู่ด้วยความพอเพียง นักศึกษาหลายท่านสัมผัสได้ถึงความสุขสงบอย่างไม่เคยเจอมาก่อนในชีวิต และถ้ามีโอกาสเหล่านั้นจะหาเวลามาสัมผัสการการธุดงค์วัตรแบบนี้อีก

บทที่ 4

วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

สำหรับการวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องข้อปฏิบัติชุดของพระนักศึกษาในคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลย่อยจากหนังสืออื่น ๆ เช่น วิทยานิพนธ์เอกสารทางวิชาการ และบทสัมภาษณ์จากผู้มีประสบการณ์ทางด้านชุดของพระนักศึกษาคือ เป็นต้นจากการศึกษาในบทที่ผ่านมา สามารถนำมาวิเคราะห์การปฏิบัติชุดของพระนักศึกษาคือ สอดคล้องกับหลักปฏิบัติชุดของพระนักศึกษาคือ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

4.1 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดของพระนักศึกษาคือ ตามแนวทางพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท

4.2 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดของพระนักศึกษาคือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

4.3 คุณประโยชน์ และอานิสงส์ การปฏิบัติชุดของพระนักศึกษาคือ

4.4 สรุป

4.1 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดของพระนักศึกษาคือ ตามแนวทางพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท

4.1.1 ความหมายของชุดของพระนักศึกษาคือ ในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท

ชุดของพระนักศึกษาคือ เมื่อบอกว่า ชุดของพระนักศึกษาคือ คน ไทยทั่วไปจะเข้าใจว่าเป็น พระที่แบกกลดสะพายบาตร และ ย่ามเดินจาริกไปแล้วปักกลดพักค้างแรมตามป่าช้า ใต้ต้นไม้ ชายป่า ในสวน หรือที่รกร้างว่างเปล่าบางที่ ซึ่งความเข้าใจทำนองนี้ นับว่าเป็นความหมายที่งอกขึ้นมาในวัฒนธรรมทางภาษาของเรา แต่อาจไม่ตรงตามความหมายของภาษาเดิมนัก

ส่วนเฉพาะคำว่า ชุดของพระนักศึกษาคือ เป็นอย่างไรนั้น ถ้าไม่สอบถามพระสงฆ์ทรงสมณภูมิ หรือชาวบ้านผู้ เคย บวชเรียนหรือศึกษามาเป็นการเฉพาะแล้ว ก็ยากที่จะอธิบายได้ตรงตัว

อันที่จริงคำว่า ชุดของพระนักศึกษาคือ หมายถึงการกำหนดอุบายบางอย่างเพื่อกำจัดกิเลสส่วนตัว ตามคัมภีร์ นั้น ท่าน จำแนกออกเป็น 13 ข้อ

ชุดของพระนักศึกษาคือ หรือเขียนตามศัพท์เดิมว่า ชุดังคะ (ศัพท์นี้ อาจใช้สระอุแทนสระอู เป็น ชุดังคะ ได้ ด้วย) จัดได้ว่าเป็นทั้งคำสมาสและสนธิ ที่เรียกว่าสมาสนั้นก็คือ นำศัพท์มาต่อกัน กล่าวคือ ชุดะ+องคะ = ชุดังคะ แต่เพื่อความไพเราะและออกเสียงได้ง่ายจึงทำการเชื่อมอักษรภายในอีกครั้งที่ เรียกว่า สนธิ กล่าวคือ ชุดังคะ = ชุดังคะ (จำง่าย ๆ ว่า สมาสชน สนธิเชื่อม นั่นคือ สมาสเพียงเอาศัพท์มาชนกันต่อกันธรรมดา ส่วนสนธิเอาอักษรของศัพท์มาเชื่อมกันอีกครั้ง) ชุดะ (อุ + ตะ) มาจาก อุ รากศัพท์ แปลว่า กำจัดในที่นี้หมายถึงการกำจัดกิเลสเท่านั้น

ถ้าไม่แปลทับศัพท์ว่า องค์ ก็อาจแปลออกศัพท์ได้ว่า ข้อกำหนด เมื่อถือเอาตามนัยนี้ ชุดังคะ หรือ ชุดังคะ อาจแปลได้ 2 นัย กล่าวคือ

ชุดังคะ = ข้อกำหนดของพระภิกษุผู้จะกำจัดกิเลส

ชุดังคะ = ข้อกำหนดของอุบายเป็นเครื่องกำจัดกิเลส

รูดงค์ (ภาษาบาลี ะ รุดังคะ) แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนาความตั้งใจขัดเกลากิเลส เจตจำนงความตั้งใจทำให้ละกิเลสได้

รูดงค์ เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อ สะสมหรือเพื่อ ลากสักการะและชื่อเสียง ถ้าทำเพื่อลาภ เพื่อชื่อเสียง ต้องอาบัติทุกกฏ

รูดงค์ ในภาษาไทย ใช้เรียกพระภิกษุแบกกลดเดินไปตามทางหรือเข้าป่าไปว่า เดินรูดงค์ หรือ ออกรูดงค์ เรียกภิกษุที่ปฏิบัติเช่นนั้นว่า พระรูดงค์ รูดงค์ในภาษาไทยนี้จึงมีความหมาย เฉพาะตัวตาม ประเพณีของพระวัดป่าของประเทศไทย ซึ่งต่างจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็น อย่างมาก เพราะรูดงค์ตามคัมภีร์นั้น ผู้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องเดินเที่ยวไปทั่ว, ไม่จำเป็นต้องอยู่ป่า, ไม่มีการใช้กลด, ไม่รับเงินเต็ดขาด เป็นต้น

สรูป รูดงค์ คือ องค์คุณเป็นเครื่องกำจัด กิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส ข้อปฏิบัติอย่าง เข้มงวดเพื่อขัดเกลากิเลส ซึ่งจะช่วยเหลือหนุนการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้เจริญขึ้น หรือบรรลุผลเร็วขึ้น โดยการถือปฏิบัติเป็นกิจวัตร ที่เรียกกันในหมู่พระป่า (อรัญญวาสี) ว่า รูดงค์วัตร รูดงค์เป็นวัตรปฏิบัติ ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัด ขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่ สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มี ภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกบินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อ สะสม หรือเพื่อลากสักการะและชื่อเสียง

4.1.2 ความสำคัญของรูดงค์วัตร

รูดงค์มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติหรือโยคีบุคคลอยู่ไม่น้อย ในอันที่จะฝึกฝนตนเองด้วย เป็น อุบายขัดเกลากิเลสให้เหือดแห่ง ตั้งอยู่ในความเพียร ทำให้รุตธรรมและอริยธรรมเจริญขึ้น เพิ่มพูน สัมมาปฏิบัติ ส่งผลให้การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังที่พระ อรรถกถาจารย์ได้กล่าวไว้ในรูดังคนิเทศ ว่า บุคคลสมาทานศีลแล้วจะต้องทำ การสมาทาน เอารูดงค์ ต่อไป ทั้งนี้ เพื่อที่จะทำคุณทั้งหลาย มีความเป็นผู้มักน้อยและความเป็นผู้สันโดษ เป็นต้นอันเป็นเครื่อง ผ่องแผ้วของศีลให้สมบูรณ์ และเมื่อทำ การสมาทานเอารูดงค์เช่นนี้แล้ว ศีลของผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งถูก ขำระ ล้างมลทินแล้วด้วยน้ำคือ คุณมีความเป็นผู้มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลากิเลส ความสม ดัง ความไม่สั่งสมกิเลส การปรารภความเพียรและความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นต้น ก็จักเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ ด้วยดี กับทั้งพรตทั้งหลายของท่านอันหาโทษมิได้เช่นนี้ ดำรงตนอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของ เก่าแก่ 3 ประการ คือ ความสันโดษในจิวร ความสันโดษในบิณฑบาต ความสันโดษในเสนาสนะ ตามมีตามได้ แล้วจักเป็นบุคคลสมควรเพื่อจะบรรลุอริยวงศ์ประการที่ 4 ซึ่งได้แก่ ความเป็นผู้ยินดี ในภาวนา คือ สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ด้วยเหตุที่รูดงค์มีความสำคัญโดยประการดังกล่าว มาแล้ว เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตรูดงค์ไว้สำหรับบุคลบุตรทั้งหลายผู้ละ โลกามิสแล้ว ผู้ไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิต ผู้ปรารภนาจะทำข้อปฏิบัติอันสมควรแก่นิพพาน ให้ถึงพร้อมแก่ ฐานะที่ตนพึงมี การฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติรูดงค์อย่างเคร่งครัดนั้นเป็น หนทางที่จะนำตนไปสู่ เป้าหมายอันสูงสุดได้โดยไมยาก อย่างน้อยก็ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีรุตธรรม 5 ประการ คือ ความมัก

น้อย 1 ความสันโดษ 1 ความขัดเกลา 1 ความสงัด 1 ความต้องการด้วยกุศล 1 เพราะอาศัยความเป็นผู้มี ความมกน้อย เป็นต้นนี้

4.1.3 ประเภทของรุดงค์วัตร (แบ่งเป็น 3 หมวด ดังนี้)

หมวดที่ 1 จีวรปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับจีวร)

1.) **ปิงสุกุลิกังคะ** การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุลที่เขาทิ้งไว้ไม่มีเจ้าของ ใช้แต่ผ้าเก่าที่คนเขาทิ้งเอาไว้ตามกองขยะบ้าง ข้างถนนบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง นำผ้าเหล่านั้นมาซัก ย้อมสี เย็บต่อกันจนเป็นผืนใหญ่แล้วนำมาใช้ งดเว้นจากการใช้ผ้าใหม่ทุกชนิด (บังสุกุล = คลุกฝุ่น) และจะรับผ้าจากทายกถวายไม่ได้

2.) **เตจิวริกังคะ** การถือผ้า 3 ผืน (ไตรจีวร) เป็นวัตร คือการใช้ผ้าเฉพาะที่จำเป็นเพียงสามผืนเท่านั้น เกินกว่านั้นใช้ไม่ได้อันได้แก่ สบง(ผ้าถุง) จีวร(ผ้าห่ม) สังฆาฏิ(ผ้าสารถัดประโยชน์ เช่น คลุมกันหนาว ปูนั่ง ปูนอน ปิดฝุ่น ใช้แทนสบง หรือจีวรเพื่อซักผ้าเหล่านั้น ปัจจุบันภิกษุไทยมักใช้ขาดบาเมื่อประกอบพิธีกรรม)

หมวดที่ 2 บิณฑบาตปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับบิณฑบาต)

3.) **บิณฑบาติกังคะ** คือการถือบิณฑบาตเป็นวัตร บริโภคอาหารเฉพาะที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น ไม่บริโภคอาหารที่คนเขานิมนต์ไปฉันตามบ้าน

4.) **สพทานจาริกังคะ** เดินบิณฑบาตแต่เฉพาะทางที่กำหนดไว้ทางเดียวเท่านั้น ถือการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร คือจะรับบิณฑบาตโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกว่าเป็นบ้านคนรวยคนจน ไม่เลือกว่าอาหารดีไม่ดี มีใครใส่บาตรก็รับไปตามลำดับ ไม่ข้ามบ้านที่ไม่ถูกใจไป

5.) **เอกาสนิกังคะ** ฉน์มือเดียว(ต่อวัน) ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร คือ ในแต่ละวันจะบริโภคอาหารเพียงครั้งเดียว เมื่อนั่งแล้วก็ฉันจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคอาหารอะไรอีกเลยนอกจากน้ำดื่ม

6.) **ปัตตบิณฑิกังคะ** ฉน์สำรวมโดยนำอาหารเทรวมกันในบาตรถือการฉันในบาตรเป็นวัตร คือจะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคในมือนั้น มารวมกันในบาตร แล้วจึงฉันอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร

7.) **ขลุปัจฉากัตติกังคะ** ลงมือฉันแล้วไม่รับเพิ่มทีหลัง ถือการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร คือเมื่อรับอาหารมากพอแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่รับอะไรเพิ่มอีกแล้ว หลังจากนั้นถึงแม้มีใครนำอะไรมาถวายเพิ่มอีก ก็จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้ว่าอาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม

หมวดที่ 3 เสนาสนปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับเสนาสนะ)

8.) **อารัญญิกังคะ** ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร คือจะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติ หรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลส

9.) **รุกขมุสิกังคะ** ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร คือจะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้นจากการอยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมานมุงบัง

10.) **อัปภากาสิกังคะ** ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร อยู่กลางแจ้ง เช่น ตามท้องทุ่งนา คือจะอยู่แต่ในที่กลางแจ้งเท่านั้น จะไม่เข้าสู่ที่มุงบังใดๆ เลย แม้แต่โคนต้นไม้ เพื่อไม่ให้ติดในที่อยู่อาศัย

11.) **โสสานิกังคะ** ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร คือจะงดเว้นจากที่พักอันสุขสบายทั้งหลาย แล้วไปอาศัยอยู่ในป่าช้า เพื่อจะได้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ไม่ประมาท

12.) **ยถาสันถติกังคะ** ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร อยู่ในที่พักที่เขาจัดให้โดยไม่เลือก คือเมื่อใครชี้ให้ไปพักที่ไหน หรือจัดที่พักอย่างใดไว้ให้ ก็พักอาศัยในที่นั้นๆ โดยไม่เลือกว่า สะดวกสบาย หรือถูกใจหรือไม่ และเมื่อมีใครขอให้สละที่พักที่กำลังพักอาศัยอยู่นั้น ก็พร้อมจะสละได้ทันที

13.) **เนสัชชิกังคะ** ถือการนั่งเป็นวัตร อาศัยอิริยาบถนั่งอย่างเดียว คืองดเว้นอิริยาบถนอน จะอยู่ในอิริยาบถ 3 เท่านั้น คือ ยืน เดิน นั่ง จะไม่เอนตัวลงให้หลังสัมผัสพื้นเลย ถ้าง่วงมากก็จะใช้การนั่งหลับเท่านั้น เพื่อไม่ให้เพลิดเพลนในการนอน

4.1.4 ประโยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร

ประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ สามารถ แยกประเด็นวิเคราะห์ได้ 4 ประเด็น ดังนี้ คือ (1) ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ (ผู้เดินธุดงค์) (2) ประโยชน์ต่อสังคม (พุทธศาสนิกชน) (3) ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และ (4) ประโยชน์ต่อประเทศชาติ

(1) ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ (ผู้เดินธุดงค์)

วัตถุประสงค์ของธุดงค์วัตรนั้น ไม่ใช่เพียงเพื่อให้พระธุดงค์ได้ฝึกตนขจัดกิเลสเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เพื่อที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้แก่ชุมชน เสริมสร้างความแข็งแกร่งด้านศีลธรรม ให้แก่เครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียน ดังนั้น ประโยชน์จึงเกิดทั้งแก่พระธุดงค์ แก่ชุมชน และแก่พระพุทธศาสนา

(2) ประโยชน์ต่อสังคม (พุทธศาสนิกชน)

เป็นการสร้างความสามัคคี สร้างกิจกรรมร่วมกันของพุทธบริษัท 4 ญาติโยมและ ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนแห่งบุญในการปฏิบัติธรรมของพระธุดงค์และอยู่ในหลักการวะ 6 อันพระพุทธรองค์ สรรเสริญ เมื่อพูดถึง “ธุดงค์” หรือ “พระธุดงค์” คนทั่วไปนึกถึงพระแบกกถเข้าป่า แสวงหาที่สงบ สงัด วิเวก ปฏิบัติธรรม แสวงหาครูบาอาจารย์ในป่า ให้คำแนะนำสั่งสอนสมาธิ บำเพ็ญ เพียรทางจิต ถ้าถามว่าพระก็อยู่ส่วนพระ ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ไป คฤหัสถ์ญาติโยมก็อยู่ส่วน คฤหัสถ์ญาติโยม เมื่อเป็นเช่นนี้พระศาสนาจะเจริญได้อย่างไร ดังนั้น การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ เองก็ดี คฤหัสถ์ เองก็ดี ล้วนสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้น และสร้างศรัทธาให้พุทธศาสนิกชน เกิดความ เชื่อมั่นใสในบวร พระพุทธศาสนามากขึ้น คือ บ้าน วัด โรงเรียน ได้อานิสงส์ในการทำบุญให้ทาน เป็นต้น

(3) ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

ธุดงค์หากจะกล่าวให้ทันสมัยในสังคมยุคปัจจุบันก็คือ ธุดงค์เพื่อการฟื้นฟูศีลธรรม โลก การจาริกธุดงค์ไม่จำเป็นต้องจาริกเข้าปฏิบัติเฉพาะในป่า เพราะบางข้อบางกรณีสามารถปฏิบัติได้ ในเมือง การเดินธุดงค์เข้ามาในเมืองที่มีคนสัญจรไปมานั้น มิใช่ว่าเป็นสิ่งที่ผิดต่อธรรมต่อวินัย พระสงฆ์ที่ ออกจากกรีกไปที่ต่างๆ ล้วนได้ผ่านการฝึกฝนตนเองมาอย่างยิ่งยวด ยึดมั่นในหลักไตรสิกขา เพื่อมุ่ง เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลทั้งในสังคมเมือง และสังคมในถิ่นทุรกันดาร

(4) ประโยชน์ต่อประเทศชาติ

อาจกล่าวได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ที่ปฏิบัติธุดงค์วัตรไม่ว่าสำนักไหนก็ตามล้วน สร้าง ประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติได้เป็นอย่างดี เช่น เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จัก ของ

ชาวต่างชาติ และเป็นภาพลักษณ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาสู่สายตาโลก ที่สำคัญเป็นการปลูกฝังศีลธรรมสู่ บ้าน วัด โรงเรียน เนื่องจากสังคม ประชาชน หรือชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ได้ประโยชน์จากการปฏิบัติตามหลักอุดมคติ เนื่องจากปัจจุบันนี้ชาวต่างชาติให้ความสนใจในการปฏิบัติ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ด้วยการนำของพระสงฆ์ไทยที่มีภูมิความรู้ในการเผยแผ่ เช่น หลักการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นต้น ไม่ว่าจะชาวไทยหรือต่างชาติต่างก็ให้ความสนใจ เพื่อนำไปพัฒนาชีวิต ของตัวเองให้เจริญขึ้นในอนาคต

กล่าวโดยสรุป อุดมคติเป็นวัตรปฏิบัติที่พระสงฆ์มักจะปฏิบัติควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เพราะอุดมคติจะสนับสนุนให้การปฏิบัติกรรมฐานเห็นผลในด้านสมาธิอย่างชัดเจน และรวดเร็วยิ่งขึ้น กิริยาท่าทางของพระอริยสงฆ์ก็แลดูสงบเยือกเย็น เป็นที่น่าเคารพและน่าเลื่อมใส ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติอุดมคตินั้นเอง โดยปกติแล้วหลักของการปฏิบัติพระภิกษุผู้มุ่งการบรรลุธรรมส่วนมากจะปฏิบัติโดยการเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของการปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติชั้นอุกฤษฏ์ ซึ่งเป็นการทรมานตนเอง อย่างกลางๆ ตามฐานะที่ตนสมารถถือปฏิบัติ และอย่างเพลา คือ เป็นไปตามบารมีที่ตนสร้างมา โดยการปฏิบัติไปเรื่อยๆ ไม่มีกำหนดขอบเขต หรือตามจริตและความสามารถที่ตนพึงมี เป็นต้น

4.2 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมอุดมคติของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

การปฏิบัติธรรมอุดมคติของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารูปแบบการปฏิบัติอุดมคติ จากการสัมภาษณ์พระคณาจารย์และพระสงฆ์ที่เดินธุดงค์ได้กล่าวถึงรูปแบบการถือปฏิบัติธุดงค์ในแต่ละหมวดเพื่อความเหมาะสมของการถือธุดงค์ไปในที่ต่างๆ ดังนี้

4.2.1 หมวดที่ 1 จีวรปฏิสังขต (เกี่ยวกับการถือปฏิบัติธุดงค์ในหมวดจีวร)

ในหมวดนี้กล่าวถึง การละเว้นการมีผ้าครอบครองและใช้สอยผ้าเกิน 3 ผืน (วัดป่าสมาทานการใช้สอยผ้าไตรจีวร ในความหมายว่าผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าคลุมด้วย (ในทางปฏิบัติจะใช้ผ้าคลุมนุ่งเมื่อชักตากผ้านุ่งและผ้าห่มชั่วคราว) คือ ผ้าที่เป็นผืนๆ ที่ไม่ได้ตัดเป็นชุด ตามหลักผ้าใช้ นุ่งห่มเพื่อกันความร้อนความเย็นและปกปิดร่างกายกันความน่าอายเท่านั้น ซึ่งแบ่งออกเป็นดังนี้

1). **ปังกสูลิกังคะ (การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร)** คือการใช้แต่ผ้าเก่าที่คนเขาทิ้งเอาไว้ตามกองขยะบ้าง ข้างถนนบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง นำผ้าเหล่านั้นมาซัก ย้อมสี เย็บต่อกันจนเป็นผืนใหญ่แล้วนำมาใช้ งดเว้นจากการใช้ผ้าใหม่ทุกชนิด (บังสุกุล = คลุกฝุ่น)

การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น ก็เป็นไปเพื่อ

- (1) ไม่ต้องลำบากในการรักษาจีวร และไม่ต้องกลัวโจรผู้ร้ายจะมาขโมยจีวรไป
- (2) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อยและสันโดษ คือมีความยินดีในจีวรที่ตัวเองหามาได้
- (3) เป็นต้นบุญต้นแบบที่ดีงามแก่อนุชนรุ่นหลัง เป็นต้น ซึ่งตรงกับบทสัมภาษณ์ของพระนักศึกษาดังนี้

พระสัจพร ขนติธมโม ให้สัมภาษณ์ที่ว่า การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น ก็เพื่อความเบาสบายกายและสบายใจ ไม่ต้องมีความยึดติดในเรื่องของผ้า ไม่มีความโลภเกิดขึ้น ไม่มีความอยากได้ผ้า

สวยงามๆ ไม่ต้องเป็นทุกข์ในเรื่องการหาผ้าจีวร ใช้แค่ผ้าที่มีอยู่แล้วรักษาให้ดี และเพื่อให้จิตใจหลุดพ้นจากกิเลสคือความอยากได้ทั้งหลายทั้งปวง

2). เติจิวะริกังคะ (การถือผ้าไตรจีวรเป็นวัตร) คือการใช้ผ้าเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น อันได้แก่ สบง(ผ้าถุง) จีวร(ผ้าห่ม) สังฆาฏิ(ผ้าสารพัดประโยชน์ เช่น คลุมกันหนาว ปูนั่ง ปูนอน ปิดฝุ่น ใช้แทน สบง หรือจีวรเพื่อซักผ้าเหล่านั้น ปัจจุบันภิกษุไทยมักใช้พาดบ่าเมื่อประกอบพิธีกรรม)

การถือผ้าไตรจีวรเป็นวัตรนั้น ก็เป็นไปเพื่อ

(1) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความสันโดษ หรือ...มีความยินดีในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และเมื่อเรามีความสันโดษแล้ว...ก็จะทำให้เราไปไหนมาไหนได้โดยสะดวกและไม่มีความกังวล (ประดุจดั่งนกน้อยที่โฉบบินไปในอากาศ ฉะนั้น)

(2) ฝึกให้เราเป็นผู้ไม่สะสมผ้า

(3) กำจัดความโลภ (หรือ...ความอยากได้) อติเรกจีวร (หรือ...จีวรที่นอกเหนือจากผ้าไตรจีวร ทั้ง 3 ผืน)

(4) ฝึกให้เราเป็นผู้รู้จักประมาณในการใช้สอย

(5) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้น ซึ่งตรงกับบทสัมภาษณ์ของพระนักศึกษาดังนี้

พระสุทธิพงษ์ จนทสาร์ ให้สัมภาษณ์ว่า การถือผ้าไตรจีวรเป็นวัตรนั้น เพื่อฝึกให้ตนเองนั้นเป็นผู้มีความมกน้อย ฝึกให้ตนเป็นพระที่ไม่ต้องสะสมผ้า และเพื่อกำจัดความโลภเกี่ยวกับผ้า เพื่อฝึกให้ตนรู้จักประมาณและรู้จักคุณค่าของการใช้ผ้าจีวร

สรุป การถือปฏิบัติตรงควัตรในหมวดจีวรนี้ เพื่อฝึกตนให้มีความมกน้อย มีความสันโดษ ไม่มีความโลภเกิดขึ้น มีความยินดีกับสิ่งที่ได้มา ไม่ต้องสะสมผ้า และเพื่อกำจัดความโลภเกี่ยวกับผ้า เพื่อฝึกให้ตนรู้จักประมาณและรู้จักคุณค่าของการใช้ผ้าจีวร

4.2.2 หมวดที่ 2 ปินทปาตปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับการถือปฏิบัติตรงควัตรในหมวดบิณฑบาต)

การถือบิณฑบาตเป็นวัตร หมายถึง การฉันภัตตาหารที่ได้รับมาจากการบิณฑบาตเท่านั้นโดยพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ (หรืออย่างเข้มงวด) จะรับภัตตาหารเฉพาะในช่วงที่ออกเดินบิณฑบาตเท่านั้น สำหรับพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างกลาง เมื่อนั่งและลงมือฉันภัตตาหารแล้ว ก็ยังสามารถที่จะรับภัตตาหารจากญาติโยมในระหว่างที่ฉันได้ ส่วนพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างเบา ถ้าหากมีญาติโยมมานิมนต์ให้ไปรับบิณฑบาตในวันถัดไป ก็สามารถที่จะรับนิมนต์ของญาติโยมได้ (การถือปฏิบัติตรงควัตรในหมวดบิณฑบาต มีดังนี้)

3). ปินทปะปาตังคะ (การถือบิณฑบาตเป็นวัตร) คือการบริโภคอาหารเฉพาะที่ได้มาจากการรับบิณฑบาตเท่านั้น ไม่บริโภคอาหารที่คนเขานิมนต์ไปฉันตามบ้าน

การถือบิณฑบาตเป็นวัตรนั้นก็เป็นไปเพื่อ

1) ขจัดความเกียจคร้านให้หมดไป (คือ...พระภิกษุที่ถือตรงควัตรข้อนี้จะต้องตื่นแต่เช้าเพื่อไปรับบิณฑบาตไปโปรดญาติโยม)

2) เพื่อจะได้เป็นนื่อนาบุญให้แก่ผู้มีบุญทั้งหลายโดยไม่จำกัดตระกูลและไม่เลือกชนชั้นวรรณะ

3) กำจัดมานะ (หรือ...ความถือตัว) ที่มีอยู่ในตน (เช่น...จากที่ตัวเองเคยได้ฉันทภัตตาหารที่ ประณีต แต่ก็ยอมที่จะฉันทภัตตาหารเท่าที่ได้มาจากบิณฑบาต ซึ่งบางครั้งก็น้อย บางครั้งก็มาก บางครั้ง อาจจะไม่ประณีต หรือบางครั้งอาจจะไม่ประณีตก็ได้ เป็นต้น)

4) เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติอาหาร คือ...อร่อยหรือไม่อร่อยก็ฉันท แล้วก็จะฉันทเท่าที่บิณฑบาต มาได้เท่านั้น

5) เพิ่มพูนนิสัยที่ติงามที่มีอยู่ในตัวเราให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

6) เพื่อเป็นต้นบุญต้นแบบที่ติงามแก่นุชนรุ่นหลัง เป็นต้น

4). **ถือสัพพะทานะจาริกังคะ (อการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร)** คือจะรับบิณฑบาต โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกว่าเป็นบ้านคนรวยคนจน ไม่เลือกว่าอาหารดีไม่ดี มีใครใส่บาตรก็รับ ไปตามลำดับ ไม่ข้ามบ้านที่ไม่ถูกใจไป

การถือบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตรนั้นก็เพื่อ

1) ฝึกให้เราไม่ติดในตระกูลทั้งหลาย

2) เพื่อจะได้เป็นเนื่อนาบุญให้แก่ผู้มีบุญทั้งหลายอย่างเท่าเทียมกัน...โดยไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง

3) ช่วยขจัดความตระหนี่ของมหาชนที่อยู่ในตระกูลทั้งหลาย

4) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้น

5). **เอกาสะนิกังคะ (ถือการฉันทในอาสนะเดียวเป็นวัตร)** คือ ในแต่ละวันจะบริโภคาอาหาร เพียงครั้งเดียว เมื่อนั่งแล้วก็ฉันทจนเสร็จ หลังจากนั้นก็จะไม่บริโภคาอาหารอะไรอีกเลย นอกจากน้ำดื่ม หรือยารักษาโรค เช่น เนยใส, เนยข้น, น้ำมัน, น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น

การถือธุดงค์วัตรข้อนี้ นั้น ก็เพื่อ

1) กำจัดความอึดอัดหรือความแน่นท้องอันเนื่องมาจากการฉันทภัตตาหารมากเกินไปซึ่งก็จะ ทำให้ร่างกายเบาสบาย กระปรี้กระเปร่า สดชื่นและสามารถบำเพ็ญสมณธรรมอย่างสะดวกสบาย

2) เพื่อจะได้ไม่ติดในรสชาติอาหาร

3) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้น

6). **ปัตตะปิลทิกังคะ (ถือการฉันทในบาตรเป็นวัตร)** คือจะนำอาหารทุกชนิดที่จะบริโภคใน มื้อนั้น มารวมกันในบาตร แล้วจึงฉันทอาหารนั้น เพื่อไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร โดยพระภิกษุที่ถือ ปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ หรือ อย่างเข้มงวดจะนำภัตตาหารทั้งหมดมาคลุกเคล้าใส่รวมลงไปบาตร ซึ่ง ภัตตาหารที่นำมารวมกันในบาตรนี้จะแยกส่วนที่ฉันทไม่ได้เช่น ก้างปลา หรือกระดูกไก่ เป็นต้น ออกแล้ว จากนั้น ก็ฉันทภัตตาหารเหล่านั้นจนหมด โดยไม่ทิ้งเศษอาหารใดๆ เลย ยกเว้นแต่กากอ้อยเท่านั้น สำหรับพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างกลาง สามารถที่จะใช้มือข้างหนึ่งแยกภัตตาหารแต่ละอย่างภายใน บาตรได้เพื่อให้ภัตตาหารดูน่าฉันทขึ้นและเพื่อให้รสชาติอาหารแต่ละอย่างไม่ปนกันมากเกินไป ส่วน พระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างเบา สามารถที่จะใช้มือทั้งสองแยกภัตตาหารแต่ละอย่างภายในบาตรได้

การถือธุดงค์วัตรข้อนี้ นั้นก็เพื่อ

1) จะได้ไม่ติดในรสชาติอาหาร

2) ฝึกให้เราเป็นผู้รู้จักประมาณในการฉันท

3) ไม่ต้องลำบากในการจัดเตรียมและรักษาภาชนะทั้งหลาย

4) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้น

7). **ชะลุปัจฉาภัตติกังคะ(ถือการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร)** คือเมื่อรับอาหารมามากพอแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่รับอะไรเพิ่มอีกแล้ว หลังจากนั้นถึงแม้มีใครนำอะไรมาถวายเพิ่มอีก ก็จะไม่รับอะไรเพิ่มอีกเลย ถึงแม้อาหารนั้นจะถูกใจเพียงใดก็ตาม โดยพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ หรืออย่างเข้มงวด เมื่อกลิ่นภัตตาคารค่าแรกลงไปแล้ว จะไม่ฉันภัตตาคารที่ญาติโยมนำมาถวายเพิ่มอีกเลย แต่สามารถที่จะรับเพื่อรักษาศรัทธาของญาติโยมได้ สำหรับพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างกลาง สามารถที่จะรับและฉันภัตตาคารที่ญาติโยมนำมาถวายเพิ่มได้เรื่อยๆ トラบเท่าที่ยังไม่ได้กำหนดใจว่า “จะห้ามภัต หรือ คิดว่าภัตในบาตรเพียงพอสำหรับตัวเองแล้ว” แต่เมื่อใดที่เริ่มกำหนดใจว่า “จะห้ามภัต” เมื่อนั้น ก็จะฉันภัตตาคารที่ญาติโยมนำมาถวายเพิ่มอีกเลย แต่สามารถที่จะรับเพื่อรักษาศรัทธาของญาติโยมได้ ส่วนพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างเบา สามารถที่จะรับและฉันภัตตาคารที่ญาติโยมนำมาถวายเพิ่มได้เรื่อยๆ トラบเท่าที่ยังไม่ลุกจากอาสนะ

การถือธุดงค์วัตรข้อนี้ก็เป็นไปเพื่อ

1) กำจัดความอึดอัดหรือความแน่นทอ้งที่จะเกิดขึ้นจากการฉัน

2) ฝึกให้เราเป็นผู้ไม่สะสมอามิส หรือสิ่งของที่เกินความจำเป็น

3) กำจัดความความโลภ หรือความอยากได้ในภัตตาคาร

4) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อยและสันโดษ คือมีความยินดีในภัตตาคารที่เกิดขึ้นแล้วแก่ตน เป็นต้น

พระสงฆ์ที่ร่วมเดินธุดงค์ทั้งพระคณาจารย์และพระนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้กล่าวถึงรูปแบบการถือปฏิบัติในหมวดบิณฑบาต ดังนี้

พระคณาจารย์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การถือปฏิบัติธุดงค์วัตรในหมวดบิณฑบาต เพื่อกำจัดความเกียจคร้านในตัวของภิกษุเพราะว่าการได้ออกมาปฏิบัติธุดงค์นั้นทำให้พระเรามีความกระตือรือร้นในการออกบิณฑบาต และได้ฝึกตนให้มีความไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม ทำให้ตนเองมีความเป็นผู้รักษากาย วาจา ใจ ให้สงบได้ และอีกอย่างหนึ่งคือเรื่องอาหาร ไม่ติดในรสชาติอาหาร และเพื่อฝึกให้เราเป็นผู้รู้จักประมาณในการฉัน

พระนักศึกษา ที่ร่วมปฏิบัติธรรมเดินธุดงค์ ให้สัมภาษณ์ที่สอดคล้องกันว่า การถือปฏิบัติธุดงค์วัตรในหมวดบิณฑบาตนี้ เพื่อได้ไม่ติดในรสชาติอาหาร เพื่อจะได้เป็นเนื่อนาบุญให้แก่ญาติโยมทั้งหลาย อีกอย่างเป็นการฝึกตนเองเพื่อกำจัดความความโลภ หรือความอยากได้ในภัตตาคาร และเพื่อฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อยและสันโดษ คือมีความยินดีในภัตตาคารที่ตนเองหามาได้

สรุป การถือปฏิบัติธุดงค์วัตรในหมวดบิณฑบาต เพื่อกำจัดความเกียจคร้านในตัวของภิกษุ กำจัดมานะ (ความถือตัว) ไม่ให้ติดในรสชาติอาหาร ฝึกให้ตนเป็นผู้มีความมกน้อย ฝึกให้พระเป็นผู้รู้จักประมาณในการฉัน และ เป็นการฝึกความมีวินัยของพระภิกษุด้วย การกำจัดความความโลภ หรือความอยากได้ในภัตตาคาร และเพื่อฝึกให้พระภิกษุเป็นผู้มีความมกน้อยและสันโดษ คือมีความยินดีในภัตตาคารที่ตนเองหามาได้

4.2.3 หมวดที่ 3 เสนาสนปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับการถือปฏิบัติธุดงค์วัตรในหมวดเสนาสนะ)

เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัยมีที่นั่ง ที่นอน เป็นต้น พระพุทธศาสนามหาวงศ์ได้ให้ความสำคัญ แก่เรื่องที่อยู่อาศัยเป็นอย่างมาก ซึ่งแบ่งออกเป็นดังนี้

8). อารัญญิกังคะ (ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร) คือจะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติ หรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลสซึ่งพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ หรือ อย่างเข้มงวดจะต้องรับอรุณหรือพักอาศัยอยู่ในป่าตลอดทั้งปี

สำหรับพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างกลาง สามารถที่จะพักอาศัยอยู่ในเสนาสนะ หรือ ที่พักบริเวณชายป่าซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านได้ 4 เดือนในช่วงฤดูฝนแต่จะต้องพักอาศัยอยู่ในป่าตลอด 8 เดือนในช่วงฤดูร้อนและฤดูหนาว

ส่วนพระภิกษุที่ถือปฏิบัติอย่างเบา สามารถที่จะพักอาศัยอยู่ในเสนาสนะ หรือ ที่พัก บริเวณชายป่าซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านได้ 8 เดือนในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว แต่จะต้องพักอาศัยอยู่ในป่าตลอด 4 เดือนในช่วงฤดูร้อน

พระภิกษุการถือธุดงค์วัตรข้อนี้ นั้น ก็เป็นไปเพื่อ

1) เพิ่มพูนความก้าวหน้าของสมาธิ คือ ทำสมาธิที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และรักษาสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2) ฝึกให้เราเป็นผู้มีใจมั่นคง ไม่หวั่นไหว และปราศจากความสะดุ้งกลัว

3) กำจัดความคิดฟุ้งซ่านไปในเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น เรื่องรูป, เสียง, กลิ่น, รส และ สัมผัส เป็นต้น

4) กำจัดความรู้สึกล้อลึงหว่าน และความยึดมั่นถือมั่นในชีวิต เป็นต้น

9). รุกขมุสิกังคะ ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร คือจะพักอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้เท่านั้น งดเว้นจากการอยู่ในที่มีหลังคาที่สร้างขึ้นมานามุงบัง

การถือธุดงค์วัตรข้อนี้ นั้น ก็เป็นไปเพื่อ

1) เพิ่มพูนอนิจจสัญญา หรือ การพิจารณาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายมีความไม่เที่ยง คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และก็เสื่อมสลายไปเป็นธรรมดาที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ เราจะได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของใบไม้และต้นไม้อยู่ตลอดเวลา

2) กำจัดความตระหนี่หรือความยึดติดในเสนาสนะ และขจัดความเพลิดเพลียนยินดีในงานก่อสร้าง

3) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นต้น

10). อัปภกาสิกังคะ (ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร) คือจะอยู่แต่ในที่กลางแจ้งเท่านั้น จะไม่เข้าสู่ที่มุงบังใดๆ เลย แม้แต่โคนต้นไม้ เพื่อไม่ให้ติดในที่อยู่อาศัย

การถือธุดงค์วัตรข้อนี้ นั้น ก็เป็นไปเพื่อ

1) กำจัดความห่วงกังวลในเรื่องอาวาส หรือเรื่องที่พักอาศัย ซึ่งก็จะทำให้เราสามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างสะดวกสบายโดยไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง ประดุจดั่งฝูงเนื้อที่ไม่ติดในที่อยู่อาศัยของตนเองฉะนั้น

2) เพื่อขจัดความง่วงเหงาหาวนอนที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติธรรม

3) ฝึกให้เราเป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ และมีความมกน้อย เป็นต้น

11). โสสานิกังคะ (ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร) คือจะงดเว้นจากที่พักอันสุขสบายทั้งหลาย แล้วไปอาศัยอยู่ในป่าช้า เพื่อจะได้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ไม่ประมาท

การถือธุดงค์ครั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อ

1) จะได้เจริญมรณานุสสติหรือระลึกนึกถึงความตายอยู่เนื่องนิตย์ ซึ่งก็จะทำให้เราคลายจากความยึดมั่นถือมั่นและดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท พร้อมทั้งตั้งใจสั่งสมบุญสร้างบารมีให้เต็มทีเต็มกำลังยิ่งๆ ขึ้นไป

- 2) เพื่อขจัดกามราคะ หรือความกำหนัดยินดีในกาม
- 3) ฝึกให้เราเป็นผู้มีใจมั่นคง ไม่หวั่นหวั่น และปราศจากความสะดุ้งกลัว
- 4) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมักน้อย เป็นต้น

12). ยถาสันถะติกังคะ (ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดไว้ให้เป็นวัตร) คือเมื่อใครชี้ให้ไปพักที่ไหน หรือจัดที่พักอย่างใดไว้ให้ ก็พักอาศัยในที่นั้นๆ โดยไม่เลือกว่าสะดวกสบาย หรือถูกใจหรือไม่ และเมื่อมีใครขอให้สละที่พักที่กำลังพักอาศัยอยู่นั้น ก็พร้อมจะสละได้ทันที

การถือธุดงค์ครั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อ

- 1) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความสันโดษ หรือมีความยินดีในเสนาสนะตามแต่ที่เจ้าหน้าที่จัดให้
- 2) ฝึกให้เราไม่ยึดติดในเสนาสนะ
- 3) ฝึกให้เราเป็นผู้มีความมักน้อย เป็นต้น

13). เนสัชชิกังคะ (ถือการนั่งเป็นวัตร) คือจะงดเว้นอิริยาบถนอน จะอยู่ใน 3 อิริยาบถเท่านั้น คือ ยืน เดิน นั่ง จะไม่เอนตัวลงให้หลังสัมผัสพื้นเลย ถ้าง่วงมากก็จะใช้การนั่งหลับเท่านั้น เพื่อให้ไม่ให้เกิดเพลินในการนอน

การถือธุดงค์ครั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อ

- 1) ขจัดความเพลิดเพลินในการหลับนอน
- 2) ทำให้เราสามารถเจริญสมาธิภาวนาได้อย่างเต็มที่
- 3) ฝึกให้เราได้ปรารภความเพียรอย่างถ่องแท้
- 4) เพิ่มพูนนิสัยที่ตั้งงามที่มีอยู่ในตัวเราให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นต้น

พระคณาจารย์และพระนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานที่ร่วมเดินธุดงค์ได้กล่าวถึงรูปแบบการถือปฏิบัติในหมวดเสนาสนะ ดังนี้

พระคณาจารย์และพระนักศึกษา ให้สัมภาษณ์ที่คล้ายกันว่า **ถือการอยู่ในเสนาสนะเป็นวัตร** หมายถึง การยินดีในเสนาสนะที่เขาจัดให้ไม่ว่าจะเลวหรือประณีตอย่างไร ก็ยินดีไปตามนั้น คือมีความยินดีในที่อยู่ตามมีตามเกิด วัตรในข้อนี้ทำให้พระสงฆ์พอใจที่อยู่ที่จะหาได้ในสภาพต่างๆ ของชุมชนที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านเป็นสำคัญ ในสมัยก่อนกุฏิของพระสงฆ์มีสภาพอย่างง่าย ๆ คือ เป็นแคร่ หรือกระท่อม พื้นปูด้วยไม้หลังคามุงด้วยหญ้าคาก็สามารถกำบังลมแดดฝนได้บ้าง ปัจจุบันกุฏิชั่วคราวก็ได้เปลี่ยนมาเป็นกุฏิแบบถาวรตามกำลังทรัพย์ของผู้มีจิตเลื่อมใสศรัทธาที่ได้สร้างถวาย แต่ยังคงรูปแบบของกุฏิพระกัมมัฏฐานซึ่งมีขนาดตามพระวินัย เว้นแต่เจ้าภาพมีศรัทธาสร้างถวายเพิ่มเติมให้เป็นกุฏิมาตรฐาน ถือการนั่งเป็นวัตร มีการอยู่ด้วยอิริยาบถ 3 คือ การยืน การเดิน การนั่ง เว้นการนอน แม้แต่เอนกายก็ไม่ทำ ซึ่งจะมีการปฏิบัติอย่างนี้เป็นครั้งคราว ถือเป็นข้อเตือนใจให้พระสงฆ์ได้ตระหนักในสัจธรรมที่ว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเนาเปื่อยผุพังแตกสลายไปในที่สุดไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่เลย กลายเป็นความว่างเปล่าในที่สุด ทำให้

พระสงฆ์เกิดความพยายามในการปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ เพื่อให้ตนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

สรุป โดยภาพรวมพระคณาจารย์และพระนักศึกษาร่วมเดินธุดงค์กล่าวถึงหมวดเสนาสนะว่า **ยถาสันถติกังคะ** สมาทานองค์แห่งผู้ถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่ที่เขาจัดให้ผู้ถือธุดงค์ข้อนี้ต้องพอใจในเสนาสนะที่เจ้าอาวาสในวัดนั้นๆ หรือภิกษุผู้ดูแลเสนาสนะจัดไว้ให้ถ้ากรณีเป็นภิกษุผู้เดินทาง ถือธุดงค์ข้อนี้จะขอไปพักในที่ใด ต้องพอใจในที่นั้นเขาจัดไว้ให้จะเลือกอยู่ไม่ได้จะไปไล่ภิกษุอื่นที่อยู่ก่อนไม่ได้ โดยมีข้อปฏิบัติแบบเคร่งและแบบหย่อนต่างกัน **เนสัชชิกังคะ** สมาทานองค์แห่งผู้ถือการนั่ง อยู่ด้วยอิริยาบถ 3 คือ ยืน เดิน นั่ง เว้นจากอิริยาบถ นอน ภิกษุผู้ถือการนั่ง มีอยู่ 3 ประเภท คือ 1) อย่างเคร่งครัด ภิกษุผู้ถือธุดงค์ข้อนี้จะไม่ใช้พนักอิง ใช้ฝารัดเข้า ฝารัดตัว(คือใช้อุปกรณ์ช่วยดำรงร่างกายไม่ให้เอนลงนอน 2) อย่างกลาง ใช้ได้ทั้งสามแบบข้างต้น 3) อย่างหย่อน ใช้ได้ทั้งสามแบบข้างต้นก็ได้ ใช้หมอนอิงก็ได้ใช้ตั้งมีงศ์(เก้าอี้มีพนักหลัง) ก็ได้, ใช้ตั้งมีงศ์ (มีพนักหลังและพนักแขนทั้งสองข้าง) ก็ได้

4.3 วิเคราะห์คุณประโยชน์ และอานิสงส์ การปฏิบัติธุดงค์วัตร

คุณประโยชน์ของธุดงค์วัตร คือ การยังชีพโดยบริสุทธิ์ มีผลเป็นสุข เป็นของไม่มีโทษ บำบัดความทุกข์ของผู้อื่นเสีย เป็นของไม่มีภัย เป็นของไม่เบียดเบียน มีแต่เจริญฝ่ายเดียว ไม่เป็นเหตุให้เสื่อม ไม่มีมารยาทลอกหลวงไม่ขุ่นมัว เป็นเครื่องป้องกัน เป็นเหตุให้สำเร็จสิ่งที่ปรารถนา กำจัดเสียซึ่งศีลศตราทั้งปวง มีประโยชน์ในทางสำรวมเป็นเครื่องสมควรแก่สมณะ ทำให้สงบยิ่ง เป็นเหตุให้หลุดพ้น เป็นเหตุให้สิ้นราคะ เป็นการระงับเสียซึ่งโทษะทำโมหะให้ พินาศไปเป็นการกำจัดเสีย ซึ่งมานะ เป็นการตัดเสีย ซึ่งวิตกขัว ทำให้ข้ามความสงสัยได้ กำจัดเสียซึ่งความเกียจคร้าน กำจัดเสีย ซึ่งความไม่ยินดีในธรรม เป็นเหตุให้มีความอดทน เป็นของซึ่งไม่ได้เป็นของหาประมาณมิได้ และทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง

อานิสงส์การปฏิบัติธุดงค์วัตร ทำให้พระป่าที่จาริกไป ตามป่าเขา ฟานักตามโคนไม้ เฝิงผา และ ตามถ้ำเป็นอยู่อย่างสมณะ เสียสละ ลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่าน เป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยว ในป่าที่ดารดาษ ไปด้วยสังสารสัตว์ ภัยอันตราย เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้ มีบทบาทกรรม พุทโธ อยู่กับสายลมหายใจ การเจริญสติ ก่อให้เกิดสมาธิ และจิตตานุภาพ พระธุดงค์กรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตจะผ่านการประหารกิเลส ด้วยธุดงค์วัตร จิตของพระคุณเจ้า จึงมั่นคง เข้มแข็งด้วย ศีลสมาธิปัญญาศรัทธาความเพียร

4.4 สรุป

ผู้ปฏิบัติธุดงค์วัตรสามารถเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมในข้อที่ตนต้องการ โดยจะเลือกปฏิบัติในข้อใดข้อหนึ่ง หรือจะปฏิบัติหลายๆ ข้อพร้อมกันก็ได้ ไม่มีข้อจำกัด จะถือปฏิบัติเมื่อใด หรือนานแค่ไหนก็ได้ทั้งสิ้น กล่าวคือ เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทานธุดงค์วัตรข้อที่ตนเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้ทันทีส่วนคุณค่าของการปฏิบัติธุดงค์วัตรในเบื้องต้นนั้นก็คือ เมื่อภิกษุปฏิบัติธุดงค์วัตร ย่อมทำให้เป็นผู้มีความสันโดษในปัจจุบันนี้ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยารักษาโรค (ความเพียร) อันเป็นลักษณะของ พระธุดงค์กรรมฐานที่ชอบนิยมปฏิบัติ

ฤตงค์ ไปพร้อมกับการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพราะการปฏิบัติตรงควัตรจะช่วยสนับสนุนให้เกิดสมาธิในระดับต่างๆ เร็วขึ้นและการปฏิบัติตรงควัตรในปัจจุบัน ก็ยังคงเป็นแนวการปฏิบัติที่เป็นที่นิยมของชาวพุทธเถรวาททั่วไปในหลายประเทศ โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น คฤหัสถ์ทั่วไปก็ถือปฏิบัติได้ในบางข้อเช่นกันการปฏิบัติตรงควัตรยอมทำให้พระสงฆ์ที่จาริกไป ตามป่าเขา ฟานักตามโคนไม้ เฝิงผาและตามถ้ำ ได้ใช้ชีวิตเป็นอยู่อย่างสมถะ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ด้วยการเสียสละ ลดละสิ่งอุปโภคบริโภค วิธีการเหล่านี้จะทำให้การปฏิบัตินั้นเป็นไปโดยเรียบง่าย เพื่อที่ได้เห็นกิเลสของตน และเข้มงวดกับตัวเองในการขจัดขจัดเกลากิเลสนั้น โดยตรงควัตรนั้นจะต้องเพิ่มความเคร่งครัดในเรื่องของศีลและวินัยให้มากขึ้นเพื่อให้จิตใจ เป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัด ทั้งปวง ไปสู่ความเบาสบาย สงบและเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยวในป่าที่อาจจะมีสิ่งสราสตร์ มีภัยอันตราย มีความยากลำบาก เท่ากับเป็นการฝึกจิตใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้ตลอดเวลาด้วยบทบริกรรม พุทโธ ที่อยู่กับลมหายใจ การเจริญสติยอมก่อให้เกิดสมาธิและจิตตามภาพทำให้จิตมั่นคงเข้มแข็ง ด้วยศีลสมาธิปัญญาศรัทธาและความเพียร เพื่อที่จะลดละกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย และละวางอัตตาตัวตนเพื่อถึงที่สุดทุกข์ด้วยการปฏิบัติตรงค่านั้น

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้สรุปผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการนั้น คือ 1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัดตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท 2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัดของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน 3. เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัดของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยเอกสารเป็นสำคัญ สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป เรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และจะได้นำเสนอ สรุปผลการวิจัยข้อแนะนำเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัดตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความเป็นมาของการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัด พบว่า พระธุดงค์ในกรอบทางพระพุทธศาสนา คือ กลุ่มพระสงฆ์ที่มุ่งดำเนินตามทางขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในทางด้านการปฏิบัติมีความมักน้อย และสันโดษไม่ยึดติดในศักดิ์ไม่เกี่ยวข้อง ตัดขาด กับ ทางโลก ปณีทวิเวก หาคความสงบ มุ่งสู่การบรรลุธรรมจนถึงพระนิพพาน คำว่าธุดงค์ เน้นแปลตามตัว หมายถึง องค์คุณเครื่องกา จัดกิเลสประกอบด้วย ข้อวัตรปฏิบัติ 13 ข้อ เรียกว่า ธุดงค์ 13 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งได้ตามความสมัครใจ และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อ เพราะการปฏิบัติขึ้นอยู่กับความอดทน และความเพียร

ธุดงค์ เป็นวัตรแห่งองค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนา ความตั้งใจขัดเกลากิเลส เจตจำนง ความจงใจที่ทำให้ละกิเลสได้ ธุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับแล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมักน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมากเหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง ธุดงค์มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติหรือโยคีบุคคลอยู่ไม่น้อย ในอันที่จะฝึกฝนตนเองด้วย เป็นอุบายขัดเกลากิเลสให้เหือดแห่งตั้งอยู่ในความเพียร ทำให้ธุดธรรมและอริยธรรมเจริญขึ้นเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติ ส่งผลให้การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น บุคคลสมาทานศีลแล้วจะต้องทำการสมาทานเอาธุดงค์ต่อไป ทั้งนี้เพราะที่จะทำคุณทั้งหลาย มีความเป็นผู้มักน้อยและความเป็นผู้สันโดษ เป็นต้น ธุดงค์ 13 ประเภท ได้แก่ 1) ปังสุกุลิ๊งคะ การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2) เตะจิวริ๊งคะ การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตร 3) ปินทปาตังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 4) สปะทานจาริ๊งคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 5) เอกาสนิ๊งคะ คือการถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร 6) ปัตตปิณฑิ๊งคะ การถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร 7) ชลุปัจฉาภัตติ๊งคะ การถือห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร 8) อารัญญิ๊งคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร 9) รุกขมุสิ๊งคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร

10) อัปภอกาสีกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร 11) โสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร 12) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร 13) เนสัชชีกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร รุดงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถือปฏิบัตินั้นมีทั้งหมด 13 ประเภท ซึ่งเรียกว่า รุดงค์ 13 ประการ ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว ในรุดงค์วัตรทั้ง 13 ประการนี้ ผู้ปฏิบัติถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ให้เหมาะกับจริตของตน แต่เมื่อจำแนกโดยที่ยังไม่ได้ศึกษารุดงค์ มี 2 ประเภท คือ รุดงค์หมวดเสนาสนะและรุดงค์หมวดความเพียร ทั้งนี้ความเข้าใจของผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษารุดงค์ มีความเข้าใจว่า การปฏิบัติรุดงค์ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่า เพื่อเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด โดยอาศัยกลดเป็นบริหารในการอาศัยอยู่เพื่อปฏิบัติธรรม สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมนั้น ได้อิงอาศัยหลักธรรมและสภาพแวดล้อมหลายอย่างเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติต้องมีศีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิ เพราะวิสุทธิทั้งสองประการนี้เป็นรากฐานแห่งวิปัสสนา ดังนั้น ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติรุดงค์วัตร ผู้ศึกษาได้ยกมาศึกษาเพียง 2 ประเด็นเท่านั้น คือ สัปายะกับปัจจัย 4 ที่สามารถเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรมได้ ซึ่ง สัปายะ คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย มีอยู่ 7 อย่าง คือ 1) อวาสาสัปายะ ที่อยู่เหมาะสม 2) โจรสัปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม 3) ภัสสสัปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม 4) บุคคลสัปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสม 5) โภชนะสัปายะ อาหารที่เหมาะสม 6) อุตสัปายะ ดิน น้ำ อากาศ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม 7) อิริยาปถสัปายะ อิริยาปถที่เหมาะสม และปัจจัย 4 เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาไม่อาจมองข้ามความสำคัญข้อนี้ได้ แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์เอง วินัยของพระเกือบครึ่งหนึ่งในพระไตรปิฎกว่าด้วยเรื่องปัจจัย 4 ในคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้จัดระเบียบเกี่ยวกับปัจจัย 4 ไว้อย่างเป็นทางการระเบียบการปฏิบัติหรือแนวทางในการกระทำให้เข้าถึงการบรรลุธรรมผลนั้น โดยคำว่า ปัจจัย 4 หมายถึง เครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา 4 อย่าง คือ จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย ปัจจัย 4 ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกแก่ภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ทันทีคือ โภชนะ คือ คำข้าวที่พึงได้มาด้วยปลีแข็ง ผ้าบังสุกุลเสนาสนะ คือ คางไม้และยารักษาโรค คือ น้ำมูตรเน่า ภิกษุทั้งหลายพึงทำความอุสาหะในปัจจัย 4 อย่างนี้ อาศัยเลี้ยงชีพไปด้วยชีวิต ฎีกาสารัตถที่ปนิชยายความว่า ชื่อว่า นิสย เพราะอรรถว่าอันภิกษุอาศัยเพื่อบริหารอรรถภาพ หลักการปฏิบัติรุดงค์วัตรหรือรุดงค์วัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพระมหากัสสปเถระที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าพระภิกษุรูปอื่น ๆ ด้วยการถือรุดงค์วัตร และพระราหุลเถระ ถึงแม้ว่าพระราหุลเถระจะไม่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในทางรุดงค์ แต่ก็ได้ปฏิบัติรุดงค์วัตรจนบรรลุธรรมเหมือนพระมหากัสสปเถระ ซึ่งพระเถระทั้ง 2 ท่านนี้ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติรุดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัดจนบรรลุธรรมในที่สุด นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีพระเถระรูปอื่นๆ ที่ปฏิบัติตามรุดงค์วัตรแล้วบรรลุธรรม เช่น พระนาลกะ ถือไม้โลเลในการภิกขาจาร ไม้โลเลในเสนาสนะ พระโมฆะราช ถือบังสุกุลทรงจีวรเศร้าหมอง พระจักขุบาล ถือเนสัชชิก และพระมหากาล ถืออยู่ป่าช้า เป็นต้น เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารัตถะแห่งรุดงค์วัตรในครั้งสมัยพุทธกาลกับการปฏิบัติธรรมรุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยต่อไป

5.1.2 การปฏิบัติธรรมธุดงค์ของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1). ข้อมูลของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ เป็นบัณฑิตที่มีระเบียบ สามัคคี บำเพ็ญประโยชน์ต่อตนและผู้อื่นอยู่เสมอ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พระผู้ทรงเป็นที่มาแห่งนาม “มหามกุฏราชวิทยาลัย” มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอก ปัจจุบัน คือ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” มีอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยคือ บัณฑิตมีความรอบรู้ในหลักพระพุทธศาสนาและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ และมีเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยคือ บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมในระดับชาติหรือนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ตั้งอยู่เลขที่ 9/37 ม. 12 ถนนราชบุรณคินทร์ บ้านโนนชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2533 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้อนุมัติให้สถาปนาวิทยาเขตแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2540 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าโดยที่เป็นการสมควรจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นนิติบุคคลมีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีชื่อใหม่ว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และได้ย้ายจากวัดศรีจันทร์ ไปอยู่ที่บ้าน โนนชัย ถนนราชบุรณคินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บนเนื้อที่ 37 ไร่ 3 งาน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อเป็นสถานศึกษาด้านพระพุทธศาสนา 2) เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ 3) เพื่อให้ศาสนทายาทได้เป็นกำลังในการจรจรพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมกับกาลสมัย 4) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน โดยมีพระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี เป็นประธานคณะกรรมการประจำวิทยาเขตอีสาน มีปณิธานที่มุ่งเน้นให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา พัฒนาระบบการดำรงชีวิตในสังคมด้วยศีลธรรม ชี้นำและแก้ไขปัญหาสังคมด้วยหลักพุทธธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ วัตถุประสงค์ (Objectives) 1) ผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการพระพุทธศาสนาในระดับชาติและนานาชาติ 2) ผลิตบัณฑิตให้เป็นคนดี คือ คิดดี พูดดี และทำดี ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา 3) บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่สังคมให้เกิดผลสัมฤทธิ์เป็นประจักษ์ชัดเจน ต่อสังคมไทยและสังคมโลก 4) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำและสร้างสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งทางสังคมศาสตร์ และมีคุณภาพทั้งด้านความรู้และความประพฤติ 5) ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำและสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา การเรียนรู้และเป็นศูนย์กลางทางวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาทมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีอายุได้ 31 ปี (พ.ศ. 2533 – 2563) เปิดสอนตามหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และมีสาขาวิชาจำนวน 12 สาขาวิชา คือ หลักสูตรระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน เปิดสอน 9 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 2. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ 3. สาขาวิชาการปกครอง 4.

สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 5. สาขาวิชาการสอนภาษาไทย 6. สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา 7. สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา 8. สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย 9. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท จำนวน 2 สาขาวิชา 1. สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่นตามแนวพุทธศาสตร์ 2. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก จำนวน 1 สาขาวิชา 1) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ทั้งนี้ ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 ข้อ 5 ได้ให้นิยามคำว่า นักศึกษา หมายถึง ผู้เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเข้าศึกษาระดับปริญญาตรี จะต้องมีความสมบูรณ์ คือ 1) สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และไม่เป็นผู้มีคุณสมบัติต้องห้ามข้อใดข้อหนึ่ง ไม่เป็นผู้ที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรือโรคร้ายแรงที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษา ไม่เป็นผู้ที่มีความประพฤติเสียหายอย่างร้ายแรงทางศีลธรรม เว้นแต่ผู้ศึกษาตามโครงการศึกษาลักษณะพิเศษ ไม่เป็นผู้วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือติดยาเสพติดให้โทษ ไม่เป็นผู้ที่สภาวิชาการพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้รับเข้าศึกษาโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดระบบการศึกษาระดับปริญญาตรีใช้ระบบหน่วยกิต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การศึกษาภาคปกติและการศึกษาภาคพิเศษ เมื่อผู้สมัครเข้าศึกษาต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติตามประกาศของมหาวิทยาลัย สำหรับโครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหาและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแต่ละสาขาวิชาและจำนวนหน่วยกิต ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสถาบันเฉพาะทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรทุกสาขาวิชาของมหาวิทยาลัย ให้มีวิชาเฉพาะทางพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต เมื่อจะสำเร็จการศึกษาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบฯ หมวด 9 การปฏิบัติการมาตรฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ ข้อ 43 การปฏิบัติการมาตรฐาน นักศึกษาของมหาวิทยาลัยจะต้องฝึกปฏิบัติการมาตรฐานในรายวิชาการปฏิบัติการมาตรฐานในหลักสูตร และเมื่อสอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว ก่อนการขอรับปริญญาจะต้องออกปฏิบัติการมาตรฐานตามระเบียบของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้ในข้อ 44 การปฏิบัติศาสนกิจ มี 3 ประเภท 44.1 การปฏิบัติงานภายหลังจากนักศึกษาได้สอบได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรแล้ว การปฏิบัติศาสนกิจตามข้อนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัย 44.2 การฝึกงานหรือการฝึกภาคสนามตามหลักสูตร การปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพที่ใช้เวลาการฝึกไม่น้อยกว่า 45 ชั่วโมงต่อการศึกษภาคปกติ ซึ่งกำหนดไว้เป็นรายวิชาหนึ่งของหลักสูตรที่มีปริมาณหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต 44.3 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ข้อ 45 นักศึกษาที่ไม่ผ่านการปฏิบัติการมาตรฐานและการปฏิบัติศาสนกิจ จะไม่ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้สำเร็จการศึกษาและขออนุมัติปริญญา หมวด 10 การสำเร็จการศึกษาและการให้ปริญญา ข้อ 48 การให้ปริญญา 48.1 (6) นักศึกษาที่จะได้รับปริญญาต้องผ่านการปฏิบัติการมาตรฐานตามข้อ 43 และผ่านการปฏิบัติศาสนกิจข้อใดข้อหนึ่งในข้อ 44 เป็นไปตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการอบรมกรรมฐานภาคปกติ พ.ศ. 2543 ซึ่งได้กำหนดไว้ใน ข้อ 5 ว่า เมื่อนักศึกษาสอบภาคสุดท้ายของหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิตและหลักสูตรบัณฑิตศึกษาแล้วต้องออกปฏิบัติการมาตรฐานตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด ข้อ 6 ในขณะที่ออกปฏิบัติการมาตรฐาน นักศึกษาต้องตั้งใจปฏิบัติและไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่อาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมได้วางไว้ ข้อ 7 การอบรมกรรมฐานให้เป็นไปตามวันและเวลาและสถานที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคราว ๆ ไป และ ข้อ 8 ก่อนออกเดินทางไป

อบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติธรรม นักศึกษาทั้งหมดต้องเข้ารับการปฐมนิเทศตามวันเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ ข้อ 9 นักศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต และหลักสูตรบัณฑิตศึกษาจะต้องอยู่อบรมกรรมฐานในสำนักปฏิบัติไม่น้อยกว่า 15 วัน ข้อ 10 การอบรมกรรมฐานตามระเบียบนี้ ให้มีการประเมินโดยอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้ประเมิน ส่วนวิธีการประเมินนั้นอาจารย์ผู้ให้การอบรมและอาจารย์ผู้ควบคุมเป็นผู้กำหนด นักศึกษาผู้ได้คะแนนการอบรมกรรมฐานไม่ถึงร้อยละหกสิบ ถือว่าไม่ผ่านการประเมินซึ่งพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จะต้องเข้ารับการปฏิบัติธรรมกรรมฐานตามโครงการการฝึกอบรมกรรมฐานนักศึกษาบรรพชิตภาคปฏิบัติ สำหรับนักศึกษาบรรพชิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ทุกสาขาวิชา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ระหว่างวันที่ 3 – 17 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2564 (15 วัน) ณ วัดมกุฏวิมุตติคีรี อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น และเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริมบุคลิกภาพของพระนักศึกษา/นักศึกษาให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธา มีความรับผิดชอบตัวเองและสังคมเพื่อพัฒนาจิตใจและเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้แก่ประชาชนเพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ระยะเวลาในการดำเนินงานตามระยะเวลาที่ขออนุมัติจัดจริง วันที่ 3 – 17 มีนาคม 2564 ตามกำหนดในสถานที่ปฏิบัติธรรมคือวัดมกุฏวิมุตติคีรี ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนสูง บ้านโคกสูง ตำบลในเมือง และบ้านโคกสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลเขาน้อย อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

5.1.3 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดศัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

การปฏิบัติธรรมจุดศัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสานนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารูปแบบการปฏิบัติธรรมจุดศัตร จากการสัมภาษณ์พระคณาจารย์และพระสงฆ์ที่เดินธุดงค์ได้กล่าวถึงการถือปฏิบัติธรรมจุดศัตรในแต่ละหมวดเพื่อความเหมาะสมของการธุดงค์ไปในที่ต่างๆ ดังนี้

การถือปฏิบัติธรรมจุดศัตรในหมวดจีวร คือการใช้ผ้าเพียง 3 ผืนเท่านั้น นุ่งห่มเฉพาะผ้าไตรจีวร งดจีวรผืนที่ 4 เครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยสำคัญของพระภิกษุ ถือเพียงว่าเป็นเครื่องปกปิดพันกายเท่านั้น เดิมพระสงฆ์ใช้เครื่องนุ่งห่มเพียงสามผืน คือ จีวร สบง สังฆาฏิ ไม่ได้ใช้ผ้าอะไรอื่นเกินความจำเป็น เนื่องด้วยผ้าที่จะนำมาตัดเย็บสมัยนั้นหายาก พระสงฆ์จะต้องแสวงหาเก็บผ้าบังสุกุลที่ชาวบ้านทิ้งไว้ตามป่าช้านามาเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่ในปัจจุบันได้มีผู้เลื่อมใสเอาผ้ามาถวาย พระมากมาย เพื่อให้พระสงฆ์นำไปตัดเย็บเป็นเครื่อง นุ่งห่มต่อไป ถึงอย่างไรก็ดีพระธุดงค์กัมมัฏฐานก็ยังถือวัตรการใช้ผ้านุ่งห่ม 3 ผืน ยึดถือเป็นหลักจนปัจจุบัน วัตรข้อนี้ทำให้พระสงฆ์เกิดความสบายใจไม่ต้องกังวลเรื่องเครื่องนุ่งห่มมากนักและเวลาย้ายเปลี่ยนสถานที่ธุดงค์วิเวกจาริกไปในที่ต่างๆ

ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คือ การไม่รับอติเรกลาภอย่างอื่น ถือการฉันเฉพาะอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตเท่านั้น เป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพุทธธรรมนิยมเป็นประจำมิได้ขาด ยกเว้นพระภิกษุสามเณรที่อาพาธเท่านั้น ทำให้พระสงฆ์ตั้งอยู่ในความสำรวมกาย วาจา ใจ มีสติอยู่กับความเพียรในขณะรับบิณฑบาต ไม่ปล่อยใจพลั้งเผลอไปตามสิ่งยั่วยวนต่างๆ ที่เข้ามาสัมผัสกับอายตนะทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถือการเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร ข้อนี้เป็นการเดินบิณฑบาตไปตามลำดับ ตามแถว หรือตามแนวซ้ายหรือขวา ไม่รับข้ามแถว ข้ามฟากตรงกันข้าม

ซึ่งพระภิกษุสามเณรจะงดการเที่ยวไปตามใจอยาก ทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยน่าเคารพศรัทธายิ่งนัก **ถือการนั่งฉันครั้งเดียวเป็นวัตร** หมายถึงฉันวันละครั้งเดียว หรือมือเดียวเท่านั้น ถ้าลูกจากอาสนะแล้วจะไม่ฉันอาหารอีก งดการฉันต่างอาสนะ ถือว่าเป็นการเพียงพอสำหรับการยังอัตภาพให้เป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมก็มีภูฐาน ซึ่งมีคติอยู่ว่า ต้องฉันน้อยนอนน้อย เพราะถ้าฉันมากจะทำให้เกิดอาการง่วงนอนเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญเพียรภาวนา **ถือการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร** หมายถึงการฉันอาหารในบาตรนั่นเอง ไม่ต้องใช้ภาชนะอื่นอีก งดภาชนะที่สอง โดยการนำเอาอาหารหวานคาวทุกชนิดรวมลงในบาตร ท่านถือเป็นอุบายการตัดความหลงในรสชาติของอาหารได้ดีประการหนึ่ง เปรียบอาหารภายในบาตรให้เสมือนรวมกันอยู่ในกระเพาะอาหารของเรา การฉันในบาตรโดยไม่ใช้ภาชนะอื่นใดทำให้พระสงฆ์เกิดการคล่องตัวในการเที่ยวจาริกบำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่างๆ **ถือการไม่รับภัตที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร** หมายถึงว่า ในขณะที่ท่านตั้งใจลงมือฉันแล้ว แม้จะมีคนนำอาหารอย่างดีมาถวาย ท่านก็จะไม่รับอีก วัตรข้อนี้เป็นอุบายเพื่อทำลายกิเลสความมักมากในอาหารและตัดความห่วงกังวลต่างๆ เกี่ยวกับอาหารด้วย

ถือการอยู่ในเสนาสนะเป็นวัตร หมายถึง การยินดีในเสนาสนะที่เขาจัดให้ไม่ว่าจะเลวหรือประณีตอย่างไร ก็ยินดีไปตามนั้น กล่าวคือความยินดีในที่อยู่ตามมีตามเกิด วัตรในข้อนี้ทำให้พระสงฆ์พอใจที่อยู่ที่อยู่ที่จะหาได้ในสภาพต่างๆ ของชุมชนที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านเป็นสำคัญ ในสมัยก่อนกุฏิของพระสงฆ์มีสภาพอย่างง่าย ๆ คือ เป็นแคร่ หรือกระท่อม พื้นปูด้วยไม้หลังคามุงด้วยหญ้าคา ก็สามารถกำบังลมแดดฝนได้บ้าง ปัจจุบันกุฏิชั่วคราวก็ได้เปลี่ยนมาเป็นกุฏิแบบถาวรตามกำลังทรัพย์ของผู้มีจิตเลื่อมใสศรัทธาที่ได้สร้างถวาย แต่ยังคงรูปแบบของกุฏิพระภิกษุสามเณรมีขนาดตามพระวินัย เว้นแต่เจ้าภาพมีศรัทธาสร้างถวายเพิ่มเติมให้เป็นกุฏิมาตรฐาน ถือการนั่งเป็นวัตรมีการอยู่ด้วยอิริยาบถ 3 คือ การยืน การเดิน การนั่ง เว้นการนอน แม้แต่เอนกายก็ไม่ทำ ซึ่งจะมีการปฏิบัติอย่างนี้เป็นครั้งคราว ถือเป็นข้อเตือนใจให้พระสงฆ์ได้ตระหนักในสังขารธรรมที่ว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเน่าเปื่อยผุพังแตกสลายไปในที่สุดไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่เลย กลายเป็นความว่างเปล่าในที่สุด ทำให้พระสงฆ์เกิดความพยายามในการปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ เพื่อให้ตนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 การปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นองค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ข้อวัตรปฏิบัติขัดเกลาจิตใจ ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่ข้อบังคับ แต่เป็นการสมาทานด้วยศรัทธา ความสมัครใจเพื่อฝึกฝน มีทั้งหมด 13 ข้อ คือ 1. การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2. การถือผ้าสามผืนเป็นวัตร 3. การถือบิณฑบาตเป็นวัตร 4. บิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร 5. ฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร 6. ฉันในบาตรเป็นวัตร 7. ห้ามภัตอันนำมาถวายเมื่อ ภายหลังเป็นวัตร 8. อารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตร 9. อยู่โคนไม้เป็นวัตร 10. อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร 11. อยู่ป่าช้าเป็นวัตร 12. อยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้เป็นวัตร 13. การนั่งเป็นวัตร มุ่งปฏิบัติเพื่อ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นจุดสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่พุทธบริษัทที่ได้มาร่วมทำบุญกับพระสงฆ์และเป็นการประกาศพระศาสนาให้เจริญสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับหลวงปู่จันทา ถาวโร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อุบายภาวนา” ว่าธุดงค์จะแปลว่าเครื่องอย่างกิเลส เครื่องกลั่นกรองกิเลส เครื่องนำออกจากทุกข์โทษภัยน้อยใหญ่ของบรรพชิตผู้มีจิต

มุ่งหวังเพื่อที่จะพาดนข้ามโอฆสงสารไปนิพพานตามพระพุทธองค์และเหล่าพระอริยสาวกทั้งหลาย เมื่อเข้ามาบวชแล้วนั้นจะต้องเป็นผู้มีกน็อยสันโดษ การประพฤติวัตรปฏิบัตินั้นจึงจะเป็นไปเพราะ รุดงค์เป็นเครื่องกลั่นกรองกิเลส เป็นเครื่องขัดเกลาความชั่วทุกอย่างแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเจริญ มาก่อนถึง 6 พรรษาจึงได้ตรัสรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แจ่มประจักษ์ขึ้นในตัวของพระองค์เป็น อรหันต์ผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลสนั่นเอง¹¹⁸

5.2.2 การปฏิบัติธรรมรุดงค์วัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยา เขตอีสานจะเห็นได้ว่ารุดงค์วัตรมีทั้งหมด 13 ข้อ แบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดที่ 1. รุดงค์ที่ เกี่ยวกับจีวรได้แก่การปฏิบัติใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรและการปฏิบัติใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตรหมวดที่ 2. รุดงค์ที่เกี่ยวกับบิณฑบาตได้แก่การปฏิบัติเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรการปฏิบัติเที่ยวบิณฑบาตไป ตามลำดับบ้านเป็นวัตรการปฏิบัตินั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรการปฏิบัติฉันในบาตรเป็นวัตรและการ ปฏิบัติไม่ฉันอาหารที่นำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตรหมวดที่ 3. รุดงค์ที่เกี่ยวกับเสนาสนะได้แก่การ ปฏิบัติอยู่ป่าเป็นวัตรการปฏิบัติอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตรการปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตรการปฏิบัติอยู่ป่า ซ้ำเป็นวัตรและการปฏิบัติอยู่เสนาสนะตามที่ท่านจัดไว้ได้อย่างไรเป็นวัตรดังนั้นรุดงค์วัตรเป็นวัตรปฏิบัติ เพื่อขัดเกลากิเลสทำให้เป็นผู้มีกน็อยสันโดษยินดีในที่สงัดไม่สังสมกิเลสปรารถนาความเพียรและความ เป็นผู้เลี้ยงง่ายซึ่งเหมาะอย่างยิ่งกับบรรพชิตที่ต้องการบำเพ็ญสมาธิภาวนาอันจะเป็นการสนับสนุน ส่งเสริมการบรรลุธรรมจนที่สุดหลุดพ้นจากอำนาจกิเลสบรรลุเป็นพระอรหันต์ในทางพระพุทธศาสนา และรุดงค์วัตรยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ทำให้เป็นผู้ที่มีความ พอเพียงไม่ยึดติดในอาหารและที่อยู่อาศัยประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาศรีธัญญา ญาณโร (นุชมิตร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรม ยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา)” เกี่ยวกับการรุดงค์ว่าความที่ตนเองปรารถนาความรู้แจ้งแห่งชีวิต จึง ได้ออกรุดงค์ปฏิบัติอยู่ในป่า แม้จะมีความทุกข์ยากลำบากก็ขอให้ลำบากเพียงในชาตินี้ชาติต่อไปจะไม่ ยอมให้ทุกข์เช่นนี้อีกต่อไป ผู้อยู่ในป่าจะต้องศึกษารุดงค์ 13 ข้อ มีอะไรบ้างต้องเรียนให้หมดให้เข้าใจ อย่างแจ่มแจ้ง เพราะเป็นสิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตที่ดำรงอยู่ในภาวะของภิกษุที่ออกรุดงค์” ท่านครูบาเป็นผู้มี คุณธรรมสูง ท่านเดินรุดงค์ที่ไหนก็ตามจะระลึกถึงคุณของโยมผู้ให้อาหาร น้ำ ดื่ม และความห่วงใยแก่ ท่าน ดังนั้นสิ่งที่จะตอบแทนโยมได้ก็คือการแสดงคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นการตอบแทนที่ บริสุทธิกว่าวัตถุอื่นใดในโลกท่านจะทำอย่างนี้มีได้ขาด¹¹⁹

5.2.3 วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมรุดงค์วัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสานมีความสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธรรมรุดงค์วัตรตามแนวทางพุทธศาสนา เถรวาททั้ง 3 หมวด กล่าวคือ หมวดจีวร บิณฑบาต และ เสนาสนะ ผลการปฏิบัติทำให้พระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีความสงบระงับจากนิวรณ์ 5 ประการ ซึ่ง สอดคล้องกับพระมหาสุขญาโร ญาณโร (ยาสุกแสง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระ

¹¹⁸ หลวงปู่จันทา ถาวโร, *อุบายภาวนา*, (กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, 2548), หน้า 104.

¹¹⁹ พระมหาศรีธัญญา ญาณโร (นุชมิตร), “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสุธรรม ยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา),” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย), 2546, หน้า 54.

โมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” กล่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติจุดดั่งของพระโมคคัลลานะเถระว่า พระโมคคัลลานะเถระได้กล่าวสอนแก่ภิกษุทั้งหลาย เราทั้งหลายถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร พอใจในอาหารที่อยู่ในบาตรด้วยการเที่ยวแสวงหา ได้มามีจิตมั่นคงภายใน พึงทำลายเสนามัจจุราชได้ เหมือนช้างทำลายเรือนอ้อ พระโมคคัลลานะเถระถือได้ว่าเป็นกำลังในการช่วยเหลือพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา เป็นระยะเวลาอันเริ่มตั้งแต่ปฐมโพธิกาลจนมาถึงปัจฉิมกาล นับตั้งแต่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาท่านจึงมีคำสอนสำหรับเป็นเครื่องเตือนใจแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง¹²⁰ (พระมหาสุชญาโรจนญาโณ, 2540, หน้า 98)

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1). ส่งเสริมให้นักศึกษามีการศึกษา ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักจุดดั่งวัตร

2). ส่งเสริมหลักหลักจุดดั่งวัตรเพื่อใช้ในการปฏิบัติกรรมฐาน ของสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ

3). กำหนดให้ทุกสถาบันหรือองค์กรควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการอบรมพัฒนาจิตใจโดยมีหลักหลักจุดดั่งวัตร เป็นแกนให้ควบคู่ไปกับความเจริญทางด้านวัตถุ เพื่อให้การดำรงชีวิตในสังคมมีปัญหาน้อยที่สุด

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1). วิเคราะห์จุดดั่งวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ว่าพระจุดดั่งสามารถใช้สถานที่เหล่านั้น ฝึกข้อวัตรได้ดีหรือไม่ อย่างไร

2). ควรศึกษาหรือเรียนรู้การจุดดั่งของภิกษุสามเณรที่มีต่อการจาริกจุดดั่งคิในเมืองว่า ผิดต่อพระธรรมวินัยหรือไม่ อย่างไร

3). ศึกษาคุณค่าของการถือจุดดั่งวัตรที่มีต่อการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรในสังคมไทยและต่างประเทศ

¹²⁰ พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง), “การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2540, หน้า 98.

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1). หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (2532), *ธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษา ชั้นโท*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมวิชาการ, (2530), *ประวัติพระสาวก*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

จำเนียร ทรงฤกษ์, (2523), *ชีวประวัติพุทธสาวก : ประวัติพระอัครมุนีมหาเถระเมื่อครั้งพุทธกาล เล่ม 2*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี และนภาเดช กาญจนะ, (2540), *พระป่า*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.

บรรจบ บรรณรุจิ, (2544), *อสังคิมหาสาวก*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูกล้าปัญญาสนิทวัฒน์, (2546), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2538), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____, (2543), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูรธมมจิตโต) และคณะ, (2538), *วิมุติธรรม*, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐตภาโณ), (2529), *ธรรมปริทรรศน์ 2*, กรุงเทพมหานคร : ศรีสมบัติการพิมพ์,

พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร ป.ธ.5), (2529), *ประมวลปัญหาและเฉลยธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 (สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท)*. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี), (2528), *ตำนานพระอรหันต์ 8 ทิศ*, ยุวพุทธชลบุรี ในพระสังฆราชูปถัมภ์จัดพิมพ์เป็นแบบบรรณาการ งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอุดมวิชากร (เหมือน อินทโชติ) ชลบุรี : ม.ป.ท.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2551), *ราชบัณฑิตยสถานอนุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุดคำ
วัด*, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

_____, (2548), *คำวัด 3*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.

พลตรี นายแพทย์ชาญ สุวรรณวิรัช, (2547), *พระพุทธโอวาทแก่ราหุล*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พุทธทาสภิกขุ, (2537), *คำสอนผู้บวชพรราชาเดียว ฉบับสมบูรณ์ของพุทธทาส*, กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์การศาสนา.

สนธิวรรณ อินทรลิม, (2536), *อภิธานศัพท์จิตกรรมไทยเนื่องในพระพุทธศาสนา*, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธาจารย์, (2533), *คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม 1*, วิปัสสนาธุลณี วัดมหาธาตุ จัดพิมพ์โดย
เสด็จพระราชกุศลในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภ
มหาเถร), กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (2534), *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2 หลักสูตรนิกธรรมและ
ธรรมศึกษาชั้นโท*, พิมพ์ครั้งที่ 38, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียรพงษ์ วรรณปก, (2541), *สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.

หลวงปู่จันทา ถาวโร, (2548), *อุบายภาวนา*, กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์.

2). วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

นายจิตรเทพ ปิ่นแก้ว, (2553), “ศึกษาคู่ลักษณะเฉพาะของพุทธสาวก : กรณีศึกษาหลวงปู่หล้าตา
ทิพย์ (พระครูจันทสมานคุณ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นางสาวอัมพร จันท์ตัน, (2550), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตนกับการบรรลุธรรมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน), (2542), “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทาง
พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*,
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาศรีบุญ ปลายารโ (นุชมิตร), (2546), “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*,
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุขญา โรจนธำณ (ยาสุกแสง), (2540), “การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระใน
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจรรยา ปณณาวโร (อินทร์รงค์), (2540), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ตารางรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพร เกษจ้อย	อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
2	ดร.อัครเดช นิละโยธิน	อาจารย์ประจำหลักสูตร ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
3	ดร.ประสงค์ พรหมศรี	อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร.๐-๔๓๒๔-.....

๑๘๕๙

ที่ อว ๓๙๑๔/ว๐๑๐๔ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพร เกษจ้อย

ด้วย นางสาวนุสบา สืบชมพู่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๔๕๐๒๓๑๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา รุ่นที่ ๑๔/๒๕๖๒ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดศัวิตร์ของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาต่อไป

ในการนี้ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์ เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัย ของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณา

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐-๔๓๒๔-

๑๘๕๙

ที่ อว ๓๙๑๔/ ว๐๑๐๔ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.อัครเดช นีละโยธิน

ด้วย นางสาวนุสบา สืบชมพู่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๔๕๐๒๓๑๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา รุ่นที่ ๑๔/๒๕๖๒ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดศัวิตร์ของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์ เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณา

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน.....บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐-๔๓๒๔-

๑๘๕๙

ที่..... ๗๙๑๔/ ว๐๑๐๔..... วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔.....

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย.....

เจริญพร ดร.ประสงค์ พรหมศรี

ด้วย นางสาวนุสบา สืบชมพู เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๔๕๐๒๓๑๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา รุ่นที่ ๑๔/๒๕๖๒ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดศัวิตร์ของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์ เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูสุธีจรรย์วัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ภาคผนวก ข
หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

ที่ อว ๓๙๑๔/ว๐๒๙๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน
๙/๓๗ หมู่ ๑๒ ถนนราษฎร์คิ่งตำบลในเมือง
อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน/เรียน.....

ด้วย นางสาวนุสบา สืบชมพู เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๒๐๔๕๐๒๓๑๐๐๘
นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา รุ่นที่ ๑๔/๒๕๖๒ กำลัง
ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมชุดของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จึงขออนุญาตสัมภาษณ์
เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการในขั้นตอนต่อไปและหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียน/เรียนเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต

กราบเรียน/เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย : ๐๔๓-๒๔๑๔๙๕

ติดต่อประสานงาน : นางสาวดาวฤดี ศรีษะเกษ ๐๙๐-๕๘๖๑๕๙๘

นางสาวชุตีมา ศรีจารุเมธีญาณ ๐๘๓-๑๔๕๗๑๕๘

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์
1	พระมหาวิศักร์ ชาติสุโก	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน	16 มีนาคม 2564
2	พระมหาวิรุฑ วิโรจโน, ผศ.ดร	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน	16 มีนาคม 2564
3	พระมหาสมบัติ คุณะสโก, ดร.	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน	16 มีนาคม 2564
4	พระครูสังฆรักษ์ทวี อภโย, ดร.	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน	16 มีนาคม 2564
5	พระครูปลัดสุวรรุฒิ จนฺทรมโม, ดร.	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน	16 มีนาคม 2564
6	พระศราวฑู ชาติปัญญา (สรหาญ)	คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาอังกฤษ	16 มีนาคม 2564
7	สามเณรศิริราช ดอนหา	คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาอังกฤษ	16 มีนาคม 2564
8	สามเณรสรวิศ หิรัญคำ	คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาอังกฤษ	16 มีนาคม 2564
9	สามเณรอภิชาติ ปัญญา	คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา ภาษาอังกฤษ	16 มีนาคม 2564
10	สามเณรภัทรพล ทวะชาติ	คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอน ภาษาอังกฤษ	16 มีนาคม 2564
11	พระภุชณะ ฉนุทโร (วงษ์พรรษา)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
12	พระบุญเพ็ญ จนฺทโชโต (ผิวฝอง)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
13	พระมนต์ชัย กนฺตรมโม (ทนคำ)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
14	สามเณรศราวฑูมิ โสภาลีศ	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
15	พระสมนึก อตุตทีโป (สีบคำ)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564

16	พระสัจพร ขนติธมฺโม	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
17	พระสุทธิพงษ์ จนฺสาโร(นาคตั๋อย)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
18	พระอภิสิทธิ์ อธิปญฺโ	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
19	พระอุทิศ อุตฺตโร (นนทะพันธ์)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
20	พระครูปลัดอำนาจ สุขโม	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง	16 มีนาคม 2564
21	พระวรพงษ์ โชติปญฺโ (วรรณสน)	คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาสังคม สงเคราะห์	16 มีนาคม 2564

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

เรื่อง วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดวัดของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปศึกษาวิเคราะห์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์จะถูกรวบรวม เพื่อที่จะนำไปวิเคราะห์ในการทำงานวิจัยครั้งนี้เท่านั้น และหากแบบสัมภาษณ์นี้มีความผิดพลาดหรือบกพร่องประการใด ก็ให้ถือว่าเป็นดุลพินิจของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ในการสงวนความคิดเห็นไว้ได้

ผู้ทำการวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากทุกท่านตลอดถึงผู้เกี่ยวข้องที่ได้ให้การสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นางสาวนุสบา สืบชมภู

นักศึกษาปริญญาโท

สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

แบบสัมภาษณ์

สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง วิเคราะห์การปฏิบัติธรรมจุดดวัตรของพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอีสาน

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ชั้นปีที่ 4 ที่เข้าร่วมโครงการอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ วัดมกุฏวิมุตตคีรี (ภูซาด) ตำบลเขาน้อย อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปด้านสถานะของบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

- 1) ชื่อ..... ฉายา.....
นามสกุล..... อายุ..... ปีพรรษาที่บวช.....
- 2) หลักสูตร.....
- 3) สาขาวิชา.....
- 4) ที่อยู่วัด..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....
ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์..... โทร..... Email.....
- 5) ตำแหน่ง/สมณศักดิ์.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.1 ท่านคิดว่าการปฏิบัติธรรมจุดดวัตรหมายถึงการปฏิบัติอย่างไร ?

.....

.....

.....

2.2 ในความคิดของท่านการปฏิบัติธุดงค์ควัตรมีความสำคัญอย่างไร ?

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าธุดงค์ควัตร มีกี่ประเภท อะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

2.4 ในความคิดเห็นของท่านหมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร เป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

2.5 ในความคิดเห็นของท่านหมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับบิณฑบาตเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

2.6 ในความคิดเห็นของท่านหมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับเสนาสนะเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

2.7 ในความคิดเห็นของท่านหมวดที่ถือวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับความเพียรเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

2.8 ในความคิดของท่านปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธุดงค์ควัตรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.9 การปฏิบัติธุดงค์ควัตรของพระสาวกในครั้งพุทธกาล และสมัยปัจจุบันมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.10 ท่านคิดว่าการปฏิบัติธุดงค์ควรมีอานิสงส์อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมธุดงค์วัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน (ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมภาคธุดงค์ 13 ข้อ)

3.1 ท่านคิดว่าได้นำหลักธุดงค์ข้อใดมาปฏิบัติบ้าง และมีผลอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.2 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักปงฺสกุฬิกังคะ การถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร อย่่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.3 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักเตจฺวิริกังคะ การถือทรงเพียงไตรจีวรเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.4 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักปิณฑปาติกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.5 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักสพทานจาริกังคะ การถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร อย่่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.6 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักเอภาสนิกังคะ คือการถือนั่งฉ้น ณ อาสนะเดียวเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.7 การปฏิบัติธุดงค์ตามหลักปัตตปิณฑิกังคะ การถือฉ้นเฉพาะในบาตรเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

3.8 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักขลุ่ปัจฉิมภักตติงคคะ การถือห้ามภักตอันนำมาถวายเมื่อภายหลัง เป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.9 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักอารัญญิกังคะ การถืออยู่ป่าเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.10 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักกรุกขมุลิกังคะ การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.11 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักอัพโภกาสิกังคะ การถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.12 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักโสสานิกังคะ การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตรอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.13 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักยถาสันถติงคคะ การถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้เป็นวัตร อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

3.14 การปฏิบัติดุจดวงควัตรตามหลักเนสัชชิกังคะ การถือการนั่งเป็นวัตร (นั่ง ยืน และเดิน งดเว้น การนอน) อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

ตอนที่ 4 ทศนคติการปฏิบัติธรรมสูงสุดวัตรของพระนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอีสาน

4.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบุดงค์

.....

4.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ขอขอบพระคุณท่านที่เมตตาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/นามสกุล : นางสาวนุสบา สืบชมภู
วัน/เดือน/ปีเกิด : วันพฤหัสบดีที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2539
ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ 5 หมู่ 2 ตำบลดินดำ อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น
40150
ประวัติการศึกษา : พ.ศ. 2558, มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 ที่โรงเรียนภูเวียงวิทยาคม
พ.ศ. 2558, สอบได้ธรรมศึกษาชั้นเอก
พ.ศ. 2562, ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
เบอร์โทร : 0847872032, Line: por24850, Facebook: Baipor Nutsaba